

«DROSCHAK»
REVUE MENSUELLE
organe
de la F. R. A. D.

№ 8—9
AOUT— SEPTEMBRE
1928
PARIS (France)

«ՀՈՑ ԵՆՂՈՎՈՒԹԿԱՆ ԴՆՁՆՆԵՎՈՒԹԵԱՆ» ՕՐԳԱՆ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԻՈՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԻ
Կ Ո Չ Ը

ԲՈՒՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱԻՈՐՆԵՐՈՒՆ ^{*)}

Տասը տարիներ թաւալած են մեծ-պատերազմին վերջաւորութենէն ի վեր: Բայց հակառակ կառավարութեանց կողմէ ժողովուրդին եղած Հանդիսաւոր խոստումներուն պետութիւնները կը շարունակեն զինել և ժողովուրդները զուրկ են ապահովութեան զգացումէն, զոր միայն ընկերվարութիւնը կրնայ ամբողջապէս տալ իրենց՝ Ընջելով դասակարգային տիրապետութիւնը, որ աղբիւրն է ազգային հակամարտութիւններու:

Ազգային փոքրամասնութիւնները կը շարունակեն ճնշւած մնալ և մեծ պետութիւնները կարգիին և կամ կը շահագործեն անոնց ազատագրութեան ճիգը:

Որոշ երկիրներու մէջ, ժողովրդապետութիւնը խեղդւած է իշխանապետութիւններու կողմէ, որ զանազան ձեւերու տակ, նոյն վտանգները կը ներկայացնեն բանւորական ազատագրութեան և աշխարհի խաղաղութեան համար:

Ամենուրեք և ամէ՛ն ազգի մէջ, դրամատիրութիւնը աւելի քան երբեք յարձակողական և ընչաքաղց, կաշխատի աշխատաւորութեան ուսին բեռնել՝ պատերազմին վնասները, ըլլա՛յ անարդար և ճնշիչ տուրքերով, ըլլա՛յ անտեսական և ելեւմտական այլ միջոցներով՝ որ պատճառ կը դառնան գործազրկութեան և թշուառութեան կը մատնեն միլիոնաւոր մարդիկ:

Սահմանները անցնելով, հետզհետէ աւելի ուժեղ ելեւմտական և ճարտարարեստական

*) Այս կոչը կը փոխարինէ Գ. համագումարի Բաղաձակա՞ն բանաձևը:

մեծ ընկերութիւնները կիշխեն արտադրութեան միջոցներու և պետութիւններու վրա ու օգտուելով Տողագործական երկիրներու, մանաւանդ Չինաստանի, Հնդկաստանի և գաղթային երկիրներու ճարտարարեստականացումէն, դրամատիրութիւնը կը ծանրացնէ իր տիրապետութիւնը՝ անկազմակերպ և անպաշտպան, գունաւոր աշխատաւորութեան վրա, կազմակերպելով անուղղմիտ մրցակցութիւն մը, ընկերացած անամօթ շահագործութեան մը, եւրոպական և ամերիկեան բանւորութեան դէմ:

Բոլո՛րին՝ որ կը տառապին դրամատիրական իշխանապետութենէն և քաղաքական բացարձակապետութիւններէ, բոլո՛րին, որ անորոշ ապագային անհանգստութիւնը ունին և կուզեն ընկերային արդարութիւն և աշխարհին՝ խաղաղութիւն, կուզենք մեր կողք — եկէ՛ք, Ընկերվ. Բանւորական Միջազգայինին, իրմով և իրեն հետ ապահովելու համար ընկերվարութեան յաղթանակը և ընկերվարութեան միջոցաւ, աշխատանքի գերիշխանութիւնը՝ հաշուած ազգերու մէջ:

Ընկերվ.—Բանւորական Միջազգայինին է որ, հակառակ յետպատերազմեան դաժան դժւարութիւններուն, հակառակ բանւորական ներձածներուն և հակառակ դրամատիրութեան յարաճուն կեդրոնացման, աշխարհ պարտական է ժողովուրդներու մերձեցման ճամբուն վրա՝ առաջին յաջողութիւնները:

Ան է, որ Տրամբֆորթի, Համպուրլի և Մարսէլլի մէջ իր փորձած ճիգերուն և իր ազգային ուժեղ հատուածներուն հետեւողական աշխատանքին շնորհիւ՝ պատրաստած է և ձեռք

ձգած կեդրոնական և արեւմտեան պետութիւններու համաձայնութիւնը, որ զլիւսուր խարխիւր կը կազմէ խաղաղութեան:

Ան է, որ կործանարար, բռնագործիկ և բռնական լուծումներու փոխարէն ցոյց կուտայ վերաշինութեան խնդրին խաղաղ լուծման կերպը և այս վարկեանքն իսկ, կաշխատի ուժով ձեռք ձգել կառավարութիւններէն՝ իրենց խոստումներուն իրականացումը՝ պարտադիր իրաւարարութեան, ազգերու ընդհանուր զինաթափութեան և պատերազմի ամբողջական հաշտարարի մասին:

Իր ճնշման, այսինքն բանւորական և գիւղացիական զանգւածներու ճնշման տակ է, որ կառավարութիւնները կը բռնադատուին «պատերազմը օրէնքէ դուրս» յայտարարել, հանդիսաւոր յայտարարութիւններով, որոնց մէջ Միջազգայինը կը ճանչնայ խօսքեր, որ առաջին անգամ ինք աշխարհին ուղղած է:

Քեյլովի դաշինքին ընդհիրը, զոր կառավարութիւնները պիտի ստորագրեն, և որ պատերազմէն վկայական հրաժարում մըն է, կեղծւած է որոշ կառավարութիւններու անընդունելի վերապահումներուն պատճառաւ և աւելի արժէքազուրկ պիտի ըլլայ՝ խորհրդային երկիրներու դուրս ձգւելուն հետեանքով: Ան մեռել պիտի մնայ արդարեւ, եթէ աշխատաւորները չմիանան՝ տիրելու համար քաղաքական իշխանութեան և տարածելու համար այդ դաշինքը, առանց բացառութեան, ամբողջ աշխարհին վրայ, կազմակերպելու համար խաղաղութիւնը զայն յայտարարել յետոյ: Մեռել տառէն յառաջ բերելու համար կենդանի իրականութիւն մը:

Ասոր համար մենք կոչ կրենք Եւրոպայի աշխատաւորներուն: Բայց նոյն ատեն կոչ կուղղենք նաև Մ. Նահանգներու բանւորութեան, Մ. Նահանգներու՝ ուր աշխարհի ամենէն զօրաւոր դրամապետութիւնը (plutocratie) կը խարդախէ ժողովրդապետութիւնը և կը հարստահարէ աշխատանքը:

Մ. Նահանգներու աշխատաւորներ, ձեր երկրի դրամատէրերը կը պարծենան ձեր բարօրութեամբ, բայց չէ՞ք տեսներ միթէ, որ այդ բարեկեցութիւնը կը կազմալուծուի: Զէ՞ք տեսներ, թէ մինչև ո՞ր սասիճան ձեր աշխատանքին թատղ և տենդոտ կշռոյթը կը սպառէ և կը հինցնէ ձեզ: Զէ՞ք տեսներ, որ ձերը միակն է յառաջացած երկիրներուն մէջ, ուր ո՞չ մէկ կանխարգելիչ միջոց ձեռք առնւած է գործազրկութեան, ծերութեան, հիւանդութեան և թշուառութեան դէմ ձեզ պաշտպանելու համար: Որ միայն ձեր երկրին մէջ է, որ բանւորական կազմակերպութիւններու գործունէութիւնը անկամարտուած է՝ արդարադատական վճիռներով:

Ձեր երկրին դրամատէրերը հպարտութեամբ կը յայտարարեն, որ ձեր կեանքին աստիճանաշափը աւելի բարձր է քան՝ միւս երկիրներու ձեր եղբայրներունը: Իայց, նկատեցէ՛ք թէ

ինչպէս ամերիկեան դրամազուլոր հետզհետէ և անդադար կը տարագրուի դէպի Եւրոպա և Ասիա, գտնելու համար աւելի աժան բանւորութիւն մը, որուն շահագործումը, ուժեղացնելով գոյութիւն ունեցող գործազրկութիւնը, կը սպառնայ ձեր կեանքի աստիճանաշափին:

Ձեր երկրին դրամատէրերը կուզեն խաղաղութեան ախոյեան հանդիսանալ, բայց զինեալ միջամտութիւն կը կազմակերպեն Նիւ-Բարակաւայի և Կեդրոնական Ամերիկայի միւս երկիրներուն մէջ:

Մտէ՛ք ձեր շարքերուն մէջ և հանդիսացէ՛ք բանւորական շարժման յառաջապահը, ինչպէս որ ձեր երկրի դրամատիրութիւնը կը գտնուի աշխարհի դրամատիրական դասակարգերու զուլուրը:

Մենք մեր կոչը կուղղենք նաև Արեւելքի ճնշւած ազգերուն և կողմունենք իրենց սպառազրկական ճիգերը:

Կողմունենք՝ Ձինաստանի ազգային յեղափոխութեան տարած յաղթանակը միջազգային դրամատիրութեան վրայ:

Եւ պիտի գիտնանք պարտադրել, որ մեր քաղցենի կառավարութիւնները ետ կանչեն իրենց զօրքերն ու նաւատորմը, որ վաւերացնեն՝ Ձինաստանի գերիշխանութեան իրաւունքը, որ ազատ ձգեն յայն ընտրելու իր օրէնսդրական և մաքսային կազմակերպման ձեւերը, ետ վերադարձնեն Տոլային առանձնաշնորհումները և վերջապէս հրաժարին արտահողային իրաւունքներէ և ճանչնան ազգային կառավարութիւնը:

Մենք կը բողոքենք բացարձակապետութեան սարքած պետական հարածին դէմ Եգիպտոսի մէջ, որ եգիպտական ժողովուրդը երեք տարի կը զրիէ իր խորհրդարանէն: Այս ժողովուրդին համար՝ կը պահանջենք իրական անկախութիւն և իր ընդունելի Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Կը պահանջենք, որ Աւելի ջրանցքը, որ հաղորդակցութեան մեծ միջոց մըն է Արեւելքի և Արեւմուտքի միջև, դուրս Ազգերու Դաշնակցութեան պաշտպանութեան տակ և քրիտանական զօրքերը անմիջապէս դատարկեն այս հողամասը:

Մենք կը ճանչնանք հնդիկ ժողովուրդներու ինքնորոշման ամբողջական իրաւունքը և այդ ուղղութեամբ իրենց թափած ջանքերուն նեցուկ կը կանգնինք:

Բայց Արեւելքի հարստահարւած ազգերուն ազատագրութեան ճիգերը երկորդած ատեն և միաժամանակ՝ պէ՛տք է յայտարարենք, որ այդ ազգային ազատագրութիւնը, հող պատրաստելով մէկտեղ ընկերային կուռի, իր հետ չի բերեր աշխատաւորներու իրական ազատագրութիւնը: Շանկայի և Քանթոնի շարքերը կապացուցանեն, որ ինչպէս բանւորութիւնը կը վերսկսի այն արիւնտու քորձերը, որոնց զոհ եղաւ, տասնըիններորդ դարուն եւրոպական աշխատաւորութիւնը: Քաղցենիութիւնը կօտապարծէ և իր շահերուն կը ծառայեցնէ

բանւորական ըմբոստութիւնները, բայց անմիջապէս, որ այս վերջինները կը պահանջեն յաղթանակէն իրենց բաժինը՝ ան կը ցցւի իրենց դէմ:

Արեւելքի երիտասարդ ընկերվարական շարժումը՝ պէ՛տք է օգտագործէ Եւրոպայի տառաջացած ճարտարարեւսական երկիրներու բանւոր դասակարգին փորձառութիւնը և սորվի գործածել անոր պայքարի միջոցները: Անա՛ թէ ինչու կոչ կընենք Արեւելքի աշխատաւորութեան միանալ մեզի:

Մեր գործունէութիւնը, այսինքն միջազգային բանւորութեան գործունէութիւնը՝ իր ազատագրութեան և խաղաղութեան համար՝ կրնայ ամբողջական և արդիւնաւէտ ըլլալ միայն քաղաքական ազատութիւններու շնորհիւ: Անշուշտ, ժողովրդապետութիւնը, դասակարգային այս դրուժեան մէջ, բանւոր դասակարգին համար, ինքննապատակ չէ, բայց ան կը հանդիսանայ քաղաքական հաստատութիւնը՝ իրականացնելու սահմանած գլխաւոր միջոցներէն մէկը: Բանւոր դասակարգը պիտի հասնի այս նպատակին այն չափով՝ որ չափով որ կարենայ քաղքենի ժողովրդապետութեան մէջ (հետեւեղական կերպով տանելով իր կռիւի, ընդլայնելով իր ուժեղ պիղքերը քաղաքական իրաւունքները և ազատութեանց օգտագործումով) բանւորական ժողովրդապետութեան հաստատումին համար՝ հնարաւորութիւններ ստեղծել:

Իր ամբողջ ուժով, Միջազգայինը կը ցցւի, մարդու մը կամ հատուածի մը իշխանապետութեան (dictature) դէմ, ի՛նչ ալ ըլլայ այդ իշխանապետութեան ձեւը: Ան կը ցցւի ֆաշիզմին դէմ, որ խեղդելով ազատութիւնը երկրէն ներս և սպառնալով խաղաղութեան երկրէն դուրս, ո՛չ միայն վտանգ մըն է իտալական ժողովուրդին այլ և ժողովրդավար ազգերուն համար, որոնց զարգացումը կը նւաստացնէ զայն:

Ան կը հրապարակէ և կը պախարակէ իտալական ֆաշիզմի գործունէութիւնը, որ կը ջանայ՝ որպէս հարկատու իր շուրջը հաւաքել միջերկրականեան և պալքանեան բոլոր յետատեղէմ պետութիւնները և խմբաւորել տեսակ մը «Սուրբ Իպնակցութեան» մէջ յետադիմական երկիրները՝ ազատական երկիրներու դէմ: Սադրանքներ, որ կը դիւրանան կէս-իշխանապետական կառավարութիւններու գոյութեամբը, մասնաւորաբար Ռումանիոյ, Եուկոսլավիայի և Հունգարիոյ մէջ:

Միջազգայինը կազադարէ լեհական և լիթուանական իշխանապետութիւններու միջև գոյութիւն ունեցող հակամարտութեանց վտանգը: Ան կը հրաւիրէ լիթուանիոյ բանւորներն ու գիւղացիները՝ իշխանապետական վարչաձեւին դէմ կռիւի և նեցուկ կը հանդիսանայ ամբողջ սրտով, Լեհաստանի մէջ, բանւորութեան սկսած պայքարին վարչաձեւի մը դէմ, որ ժողովրդավարութեան ձեւերը

փոխելու պատրուակով կը ջանայ ջնջել զայն:

Ան կը հրապարակէ, բոլոր ժողովուրդներուն աչքին առջև, ազգայնական քաղքենիութեանց կեցւածքը, որ երէկ կը խօսէին անատական ազատութեան ձերբազատումէն՝ կառավարական միջամտութեան և որ այսօր, կը մրցին շողողութիւնու համար զգուշ իշխանապետութիւն մը, որ նոր-արհեստակցականութեան (néo-syndicalisme) մը պատրուակին տակ՝ կը շղթայէ աշխատանքը: Ան հարկ կը տեսնէ, սակայն, ըսել աշխատաւորներուն, որ այս բռնական և վտանգաւոր քաղաքական յետադիմականութիւնը, կը նպաստաւորի համայնավար կուսակցութիւններու գործելակերպով իսկ, որ բոլոր երկիրներու մէջ, երկուքի կը բաժնեն բանւորութիւնը, ինչպէս վերջերս տեսնեցաւ Փրանսայի, Գերմանիոյ և Լեհաստանի մէջ, այդպիսով՝ ուժեղացնելով քաղքենի կուսակցութիւններն և կառավարութիւնները, երկարաձգելով անոնց կեանքը և ընդարձակելով անոնց տիրապետութիւնը:

Համայնավար Միջազգայինի վերջին համագումարը, կայսերապաշտական պատերազներու վերադարձը անխուսափելի յայտարարելով, կրկին իր ամբողջ յոյսը կը դնէ համայնարհային պատերազմի մը վրա՝ որմէ պիտի ծնի նոր յեղափոխութիւն մը: Ի՛նչ խելագարութիւն՝ աշխատաւորներու մտածումըն ու յոյսը ուղղել դէպի նոր պատերազմներ, երբ ամբողջ աշխարհի բանւորները պէ՛տք է միանան պատերազմի արկնոտ բարբարոսութեան զգուշի վերադարձին դէմ:

Միջազգայինը չուրանար Պորհրային Միութեան աշխատաւորական զանգւածներու հերոսական ճիգը՝ միջազգային դրամատիրութեան և սպիտակ սարսափին դէմ՝ Բայց յետափոխութեան 11 տարի յետոյ, տնտեսական տառնայներու տեսականութիւնը կարպացուցանէ որ ահաբեկիչ փոքրամասնութեան մը իշխանապետութիւնը՝ կը խանգարէ երկրին արդիւնաբերական ուժերուն զարգացումը նոյն ստեն արգելելով բանւորներուն պաշտպանել իրենց շահերը և կը հարստահարէ փոքրամասնութիւններն ու մանր ազգութիւնները, որ իր տիրապետութեան տակ կը մնան, ինչպէս որ խորհրդ. կառավարութիւնը խոստովանեցաւ Վրաստանի վերաբերեալ վերջերս հրատարակած վաւերաթուղթերու մէջ:

Անշուշտ, Միջազգայինը կազմող կուսակցութիւնները միշտ վճռած են պաշտպանել խորհրդային հանրապետութիւնը՝ դրամատիրական կառավարութիւններու բոլոր թշնամանքներուն և հակադեմոկրատիական ամէն յարձակումի դէմ և պահանջել բոլոր կառավարութիւններէն, որ անոր հետ մշակեն խաղաղ և բնականոն յարաբերութիւններ: Բայց ինչպէս ամբողջ աշխարհի աշխատաւորներէն, Միջազգայինը կը խնդրէ նաև Պորհրային Միութեան մէջ ապրողներէն՝ միացնել իրենց

ուժերը մերինին՝ միջազգային բանւորական քաղաքականութեան մը ի սպաս, հիմնւած՝ ոչ թէ նոր պատերազմի մը յոյսին վրա՝ ուրկէ պիտի ծնի փոքրամասնութեան իշխանապետութիւն մը, հապա հաստատուած՝ ժողովրդապետութիւնը պաշտպանելու անհրաժեշտութեան վրա, չոն ուր վտանգւած է, վերականգնելու դաշին ամէ՛ն հոն, ուր ոչնչացւած է և գայն ընծայելու բանւոր դասակարգի ազատութեան միջոցներէն մէկը:

Բանւորական Հերձուածը կը զեղջէ բանւորութեան ուժը: Միութիւնը՝ կրնայ հանդիսանալ նոր դրդիչ մը, որ կրնայ անդիմադրելի ընել բանւորութեան պայքարը՝ խաղաղութեան և ընկերային ազատագրումին համար: Միութեամբ՝ դէ՛պի յաղթանակ դրամատիրութեան և կաշառապաշտութեան վրա: Միութեամբ՝ դէ՛պի կառավարական ուժի նւաճում և դէ՛պի ընկերավարութիւն: Աշխատաւորնե՛ր բոլոր երկիրներու, միացէ՛ք:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

(5 օգոստոս — 12 օգոստոս 1928 Պրիւսիլ)

Համագումարի կազմը, օրակարգը, յարակից խորհրդատուներն ու համագումարները և Միջազգայինը կազմող կուսակցութիւններու մասին համառոտ տեղեկութիւններ:

Ընկերավարական-Բանւորական Միջազգայինի (International Ouvrière socialiste) Գ. Համագումարը բացեցաւ Պրիւսիլի «ժողովրդի ծան» մէջ 5 օգոստոս, կիրակի առաւօտեան և տեղեց մինչև 11 օգոստոս, շաբաթ երեկոյ: Համագումարը, ըստ Մարսէլի Համագումարի որոշման, պէտք է գումարէր 1927-ին, Լոնտոնի մէջ, բայց որոշ դժարութիւններ պատճառեան, որ տարի մը յետաձգւի Բուկանը և փոխուի վայրը:

Գ. Համագումարը, թէ՛ իր օրակարգի հարցերուն բացառիկ կարեւորութեամբ և թէ՛ իր կազմով, վերակազմած Միջազգայինի Համագումարներէն ամենէն կարևորը պէտք է Համարէ: Գրեթէ բոլոր երկիրներու ընկերավարական կուսակցութիւնները աւելի բազմութեամբ եկած էին Պրիւսիլ քան՝ Համալուրի կամ Մարսէլ: Ասիկա զխաւորաբար անոր համար՝ որ օրակարգի վրա դրւած հարցերը կը հետաքրքրէին, առանց բացառութեան, թէ՛ մեծ և թէ՛ փոքր ժողովուրդները և երկրորդ Համալուրիկն Մարսէլ և Մարսէլից Պրիւսիլ, Միջազգայինը հետզհետէ կուժեղանայ թէ՛ հեղինակութեամբ, թէ՛ թւով և թէ՛ իր գործնական կարելիութիւններով: Որպէս միջազգային ընկերավարական կազմակերպութիւն՝ անոր ազդեցութիւնը հետզհետէ կը զօրանայ զինքը կազմող հաստաններուն վրա և իր դերը, որպէս գործնական քաղաքականութեան վարող մարմինի մը, նոյն Համամասնութեամբ կարևորութիւն կը ստանայ: Ատով կը բացատրուի, այն առաջարկը զոր բերած էր Համագումարին Միջազգայինի Գործադիրը կարեւոր և հերթական աշխատանքներու անմիջական լուծման համար, առաջարկելով աւելի թեթևաշարժ և դիրքին գումարելիք խորհրդատու մը (conférence), համագումարի կողմէն (congrès) և գայն ամբողջացնող:

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ԿԱԶՄԸ

Գ.րդ Համագումարին կը մասնակցէին շուրջ վեց հարիւր պատգամաւորներ՝ որոնց մօտ հարիւրը կին: Այս վեց հարիւր պատուերակները կը ներկայացնէին 6,600,000 կազմակերպւած բանւորութիւն, առանց հաշւելու այն երկիրներու կազմակերպութիւնները, որ կապին գաղտնի կերպով, օրինակ, Ռոբբը. Խուսիոյ մէջ, Իտալիոյ, Հայաստանի, Վրաստանի և այլն: Համագումարին պաշտօնապէս եկած էին 29 երկիրներու՝ 34 կուսակցական պատգամաւորութիւններ: Ինչպէս յայտնի է՝ շատ մը երկիրներու մէջ կան մէկէ աւելի կուսակցութիւններ: Անգլիա՝ Աշխատաւորական և Անկախ Աշխատաւորական, Իտալիոստան՝ Մոցիալ-դեմոկրատիա և Ընկերվ. Յեղափոխականներու կուսակցութիւն, Չեխոսլովակիա՝ Չեխական և Գերմանական, Լեհաստան՝ Լեհական, Գերմանական, Անկախ Ընկերավարականներ և այլն: Համագումարէն կը բացակայէին կարգ մը փոքր կուսակցութիւններ: Գուրկարական ընկերավարականները չէին եկած՝ մեծապէս տուժած ըլլալով Ֆիլիպին վերջին աղէտէն: Համագումարին կը մասնակցէին նաև, որպէս ջոր կազմակերպութիւններ՝ Ամսթերտամի Արեւտակցական Միջազգայինը, Կիներու Միջազգային Դաշնակցութիւնը, Ուսանողներու Ընկերավարական Միջազգայինը և Ընկերավարական Դաստիարակչական Միջազգայինը:

Գաղափար մը տալու համար Միջազգայինի ուժի մասին կը բաւէ յիշել, որ վերջին տարիներու քաղաքական և խորհրդարանային ընտրութեանց ընթացքին՝ ընկերավարական կուսակցութիւնները շահած են շուրջ 25,000,000 ջէ ու ամբողջ աշխարհի խորհրդարաններուն մէջ ընկերավարութիւնը կը հաշւէ մօտ 1,200 երեսփոխան՝ որ կընէ ընդհանուր երեսփոխաններու թիւին շուրջ մէկ հինգերորդը:

Գալով Համագումարը կազմող պատգամաւորներու անձնաւորութեանց, պէ՛տք է ըսել, որ Գ. Համագումարը բացառապէս բախտաւոր էր՝ իր մէջ ունենալով միջազգային ընկերավարութեան դրեթէ բոլոր ակնասուր դէմքերը, քաղաքական, տնտեսական, ելև-

և Պեղրալոն: Սերպ՝ ընձական Թովալովիչը և այլն:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը ներկայացնէ ին ընկ. ընկ. Ա. Ջամալեանը, Ա. Աբեղեանը, Գ. Դաւիթեանեանը, Վ. Շաւշեանը, Վ. Մարտիկեանը և այլն:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԸ ԿԱԶՄՈՂ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ԹԻՒԵՐ

Անցնելէ առաջ Գ. րդ. Համազումարի օրակարգին և աշխատանքներուն, կարժէ ջանի մը թւեր տալ Միջազգայինը կազմող զխաւոր կուսակցութեանց ուժի և կազմակերպական արժէքի մասին:

Գերմ. Ս.—Գ. կուսակցութիւնը, որ Միջազգայինի ամենէն ուժեղ և կազմակերպւած հատւածը կը Համարւի, Անգլիական Աշխատաւոր. կուսակցութեան հետ՝ կը հաշւէ 867,671 կուսակցական և 1,976,971 արհեստակցականներու անդամ: Կիներու թիւը՝ 181,541, երկրասարգական կազմակերպութիւններու մէջ՝ 55342, որոնցմէ 19,000—ը աղէիկ:

Մեծն-Բրիտանիոյ Աշխատաւորական կուսակցութիւնը ունի 3,888,286 անդամ՝ կիները մէջը հաշւած, երկրասարգներ՝ 12,000, անգլիական արհեստակցականներուն մէջ կան՝ 1,163,994 երկսեռ բանւորներ: Մայր-կուսակցութեան կից՝ կան անկախ-ձախակողմեան աշխատաւորականները 30,000 հոգի և 7,000 երկրասարգներ, կարևոր տոկոս մը՝ կիներ:

Աւստրիական Ս. Գ. կուսակցութիւնը, հիմնւած 1889—ին, կը հաշւէ 669,586 անդամներ, որոնցմէ 201,063ը կիներ: Արհեստակցականներու մէջ՝ 756,392, երկրասարգներ՝ 28,152: Կուսակցութիւնը ունի 6 մեծ օրաթերթ, 17 շաբաթաթերթ և 9 ամսագիր:

Պելժ Բանտրական կուսակցութիւնը հիմնւած է 1885—ին: Կը հաշւէ 597,971 անդամներ: Արհեստակցականներու մէջ՝ 514,841, երկրասարգներ՝ 24,600: Կանանց առանձին կազմակերպութիւններ՝ 156,380: Կուսակցական մամուլ՝ 8 օրաթերթ, 29 շաբաթաթերթ, 7 կիսամսեայ, 29 ամսագիր և 7 պարբերական:

Դանիոյ Ս. Գ. կուսակցութիւնը հիմնւած է 1871—ին: Ունի 148,492 անդամներ: Արհեստակցականներու մէջ՝ 709,885, երկրասարգներ՝ 11,325: Եկած է իշխանութեան գլուխ: Կուսակցական մամուլը շատ հարուստ է: Ունի 64 օրաթերթ և 2 պարբերական:

Շուէտի բանտրական կուսակցութիւնը հիմնւած է 1889—ին: Ունի 203,338 անդամներ: Արհեստակցականներու մէջ՝ 492,029, երկրասարգներ՝ 41,223: Կուսակցական մամուլ՝ 18 օրաթերթ և բազմաթիւ պարբերականներ: Կուսակցութիւնը ջանիցս եկած է իշխանութեան գլուխ:

Հունգարիոյ Ս. Գ. կուսակցութիւնը ունի 138,472 անդամներ և արհեստակցականներու մէջ՝ 122,156: Հիմնւած է 1891—ին: 220,000 կազմակերպւած կիներ և 3,060 երկրասարգներ, աղէիկ և տղայ:

Փրանսական Ընկերավարական կուսակցութիւնը, մեծապէս տկարացած Համախալար հերձածէն կը հաշւէ շուրջ 100,000 անդամներ: Արհեստակցականներու

մէջ կան շուրջ 600,000 հոգի: Կուսակցական մամուլ՝ 5 օրաթերթ և 45 շաբաթաթերթ: Երկրասարգներ՝ 3964:

Չեխոսլովակիոյ Ս. Գ. կուսակցութիւնը հիմնւած է 1872—ին: Ունի 122,559 անդամներ, որմէ 20,049 կին: Արհեստակցականներու մէջ՝ 347,564: Երկրասարգներ՝ 5614: Կուսակցական մամուլ՝ 6 օրաթերթ, 24 շաբաթաթերթ և 7 պարբերական:

Չորաւոր ընկերավարական կուսակցութիւններ կան նաև Ֆինլանտիայի, Լեհաստանի, Հոլանտիայի և Զուիցերիոյ մէջ:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԻՆ ԹԱՐԱԿԻՅ ԵՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎՆԵՐ ԵՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՆԵՐ

Միջազգային Համազումարին կից և նոյն ժամանակայ ընթացքին տեղի ունեցան կարգ մը խորհրդատողութիւններ և Համազումարներ, որոնց մասին, այս յօդւածին վերջը Համառօտակի պիտի խօսինք: Ատոնք էին՝

1. Միջազգային ընկերավարական կիներու խորհրդաժողովը:
2. Ուսանողներու Ընկերավարական Միջազգայինի համագումարը:
3. Դաստիարակչական խնդիրներու շուրջ հրաւիրւած խորհրդաժողովը:
4. Միջազգային ընկերավարական իրաւագէտներու խորհրդաժողովը:
5. Ազգ. Դաշնակցութեան ռամկավարացման՝ յատուկ յանձնաժողովը:
6. Քաղաքական յանցաւորներու և ախտիւներու կացութիւնը քննող յանձնաժողովը:
7. Բանտրական գրօսական ճանապարհորդութեան միջազգային խորհրդաժողովը:
8. Մամուլի արհեստային խնդիրներու վերաբերեալ խորհրդաժողովը:

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՕՐԱԿԱՐԳԸ

Միջազգայինի քարտուղարութիւնը՝ Գործադիրին հետ Համախորհուրդ, Համազումարին սեղանին վրա դրած էր օրակարգի վեց կէտեր: Այդ կէտերը նախօրօք Միջազգայինը կազմող բոլոր Հատուաններուն զրկւած էին, վիճաբանութեան դրելու և Համապատասխան բանաձեւեր հանելու Համար: Օրակարգի մէկ ջանի կէտերուն շուրջ՝ կուսակցութիւններու աշխատանքը զիւրացնելու և բացելիք վիճաբանութեան հիմք ծառայելու Համար Միջազգայինի Գործադիրէն բլխած փոքր յանձնախումբեր մշակած էին բանաձեւի նախագիծեր: Պէ՛տք է ըսել, որ Գործադիրը վարւելով այդպէս, ունէր նաև ուրիշ հիմնական մտահոգութիւն մը: Մարտչի Համազումարին մինչև 1928, Միջազգայինի մէջ յառաջ եկած էին որչա խնդիրներու շուրջ պարտիարական որոշ տարակարծութիւններ: Այսպէս՝ նոյրվելոյ ընկերավարական կուսակցութիւնը, իրա-

գործելու համար, երկրէն ներս բանւորական միութիւնը, ժամանակաւոր կերպով ձգած էր Բանուորակներվարական Միջազգայինը, քարտուղարութեան համաձայնութեամբ: Պէտք է ըսել, որ նորվեկեան ընկերվարականները միշտ ալ կազմած էին Միջազգայինի ձախակողմը և առաւել կամ նւազ չափով, դժգոհ էին Միջազգայինի պաշտօնական քաղաքականութենէն:

Միւս կողմէ՝ Անգլիոյ Անկախ Աշխատուորականները, որ բրիտանական բանւորական շարժման ձախ

ՏԻՐՑ ԱՍԼԵՐ

թիւը կը բռնեն, բուսական առեւէ ի վեր համաձայնութեան և մերձեցման գեախն մը կը փնտռէին Ռուս Խաւայնավար կուսակցութեան և Գ. Միջազգայնականին հետ, իրագործելու համար խախտած բանւորական միութիւնը: Իրենց պարագլուխներէն Պրաքուէյի ղեկավարութեամբ՝ անոնք սկսած էին նախաձեռնարկ ըլլալ՝ կազմելու բանուորական միութեան մարմին մը, այդ ուղղութեամբ որոշ աշխատանքներ տանելու համար: Պրաքուէյ կապ հաստատած էր իտալական որոշ խմբակներու հետ, որ դուրս կը մնան Միջազգայինէն, նորվեկեան ընկերվարութեան և ֆրանսական ընկերվարական-խաւայնավարներու փոքր կուսակցութեան հետ, որ կը գտնուի Հրապարակագիր և ընկերաբան Փոլ-Լուիի ղեկավարութեան տակ: Այս վերջին խմբակցութիւնը վերջերս բաժնուցաւ երկու հատուածի: Մէկը կը շարունակէ իր գոյութիւնը, իսկ միւսը վերադարձաւ մայր կուսակցութեան գիրկը: Միջազգայինի քարտուղարութիւնը ժամանակին տեղեկանալով այս անցուղարձերուն, հարկ եղած միջոցները ձեռք առած էր, որպէսզի Միջազգայինի կարգապահութիւնը որևէ ձևով չի վտանգուի:

Որոշ տարաձայնութիւն առաջ եկաւ նաև Միջազգայինի ղեկավար մարմնին և Արևցերական ընկերվարական կուսակցութեան միջև, ոք կուսակից էր աւելի գործօն և անմիջական կուրի մը՝ պատերազմի դէմ և անբաւարար կը գտնէր այդ ուղղութեամբ Միջազգայինի տարած աշխատանքները: Այդ տարաձայնութիւնը շեշտեցաւ երբ Միջազգայինի քարտուղարութիւնը՝ իր հատուածներուն ներկայացուց զինաթափութեան խնդրի շուրջ կազմուած բանաձևի նախագիծը: Արևցերական կուսակցութիւնը դաշնի գտաւ շատ թոյլ և անընդունելի:

Ան՝ այս բոլորը կանխատեսելով և ամբողջ Միջազգայինի շարժերուն մէջ, Հիմնական խնդիրներու շուրջ գաղափարական նոյնութեան մը հուշը պատրաստելու համար՝ Գործադիրը, օրակարգի երեք կարևոր կէտերուն շուրջ բանաձևի նախագիծը ներկայացուց: Այդ նախագիծը կը վերաբերէին՝ զինաթափութեան խնդրին, գաղթային հարցերուն և քարտուղարութեան առաջարկած Հիմնական կանոնագրի որոշ փոփոխութեան, կուսակցական նոր մարմին մը, խորհրդաժողովը հաստատելու համար: Այդ նախագիծերը ունեցան իրենց անժխտելի օգուտը՝ առիթ տալով ընկերվարական գաղափարաբանութեան տեսակ մը գտման՝ որոշ ընդհանուր սկզբունքներու շուրջ և Հիմք ծառայեցին, համագումարի ընթացքին, յանձնարարութիւնը աշխատանքներուն համար:

Եւ եթէ շարք մը կուսակցութիւններ, ինչպէս յաճախ կը պատահի, առիթ չունեցան մանրամասնօրէն ըննելու օրակարգի բոլոր հարցերը, ուրիշներ՝ ընդհակառակը, մեծ բարեխղճութեամբ, նախապատրաստական աշխատանքներ օտարին՝ համագումարին գալու համար, արդէն իսկ նախագիծած լուծումներով և առաջարկներով, օրակարգի վեց կէտերուն շուրջ:

- Այդ վեց կէտերը հետեւեալներն էին.
1. Համաշխարհային քաղաքական կացութիւնը և միջազգային բանուորական շարժումը:
  2. Զինապաշտպանութիւնը և զինաթափութիւնը:
  3. Գաղթային խնդիրը և ընկերվարական Բանուորակներու շուրջ (այս հարցի շուրջ քարտուղարութիւնը լրջաբան ընծայած է սուտը և ամբողջական հատոր մը):

ՕՕԹՕ-ՊՕՍԻՐ

4. Յետ-պատերազմեան տնտեսական կացութիւնը և բանուոր դասակարգի տնտեսական քաղաքականութիւնը:
5. Տեղեկագիր և որոշումներ ընկերվարական կիներու միջազգային խորհրդաժողովին (այս խնդրին շուրջ լրջաբան ընծայած է կոկիկ հատոր մը):
6. Ընկերվարական Բանուորական Միջազգայինի կազմակերպչական ներքին խնդիրներ:

Օրակարգի իւրաքանչիւր խնդրի մասին առանձին առանձին չպիտի խօսինք, հասարակ օրը օրին պիտի հետեւինք՝ թէ՛ լիակատար նիստերու և թէ՛ յանձնախումբերու մէջ կատարուած աշխատանքներուն, որքան որ կարելի է՝ հակիրճ կերպով բայց լրիւ գաղափար մը տալու մտադրութեամբ:

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐ

5 Օգոստոս կիրակի.

Համագումարին հանդիսատար բացումը — Բանուրական նախախտումը կերպէ «Միջազգայնական» — Հէտորքըն՝ Միջազգային Գործադիրին կողմէ և է. Վանտերվելյա պիժ ընկերվարական կուսակցութեամբ ամուսնէ՝ բացումը յայտարարեմ համագումարը — Երեկոյեան տեղի կուսակցային մեծ ցոյց — Տոյցեմ յետոյ պատգամաւորութիւնները կը կազմեն յանձնախումբերը:

Ընկերվ. Բանուրական Միջազգայնի առաջին նիստը կը բացուի առաւօտեան ժամը 10-ին, Պրիւսիի «Ժողովուրդի Տան» ընդարձակ և տոճական գրահին մէջ՝ որ այդ առթիւ դրօշադրուած է: Պատգամաւորական բոլոր աթոռները գրուած են: Վերնայտրիւ ամբողջովին գրուած է ջաղջենի լրագրողներով: Նախազանութիւնը կազմած է՝ Խմիլ-Վանտերվելյոտ, Արթըր Հէմտըրսըմէ, Ֆրից-Ատիլտէ. Վան-Բոզպոտէ: Ե Միջազգայնի պիւրօի միւս անդամներէն: Հաղու նախազանութիւնը հաստատուած, խորքէն, բանուրական երկեզիկ խումբը կերպէ «Միջազգայնական»ը: Ամբողջ պատգամաւորները մտիկ կընեն ոտքի և գլխաբաց:

Նախազանը, Վանտերվելյա, կը յայտարարէ Միջազգայնի Գ. րդ համագումարը բացումը և կարծանանայ բուն և երկաբառու ծափերու: Ու անմիջապէս խօսք կուտայ Գործադիրի նախազան և բրիտանական պատերազանութեան պետ Արթըր-Հէմտըրսըմն որ նոյնպէս կարծանանայ խանդավառ ծափերու: Հէմտըրսըմ՝ Գործադիրի անունէն և Վանտերվելյոտ պիժ բանուրական կուսակցութեան կողմէ պիտի արտասանեն երկու կարևոր բացման խօսքեր՝ որ ողջոյնի ճառեր ըլլալէ առաջ ջաղաքական յայտագիրներ են:

Հէմտըրսըմ. — Պրիւսիի վերջին միջազգայն համագումարէն ի վեր (1891) ժտուողապէս չորս տասնամեակներ անգամ են: Եթէ բաղդատենք 1891-ի համագումարը, երբ ընկերվարական շարժումը ամենուրեք իր սկզբնաւորութեան մէջ էր, այսօրայ համագումարին հետ, կրնանք լուսադոյն կերպով գնահատել այն հակայ յառաջդիրութիւնը, որ ըրած է ամբողջ աշխարհին մէջ մեր Միջազգայնը: Այդ յառաջդիրութիւնը, աւելի լաւ ըմբռնելու համար պէտք է յիշել, որ 1891-ի համագումարին կանգամակցէր երիտասարդ պատգամաւոր մը, փոքրիկ կուսակցութեան մը կողմէ, Խմիլ-Վանտերվելյա, որ զուէ յետոյ պիտի խօսի հոս 660,000 կազմակերպուած ընկերվարական բանակի մը անունէն (բունէ ծափեր):

Բանուրական Ընկերվարական Միջազգայինը աւելի քան լաւ կազմակերպուած է:

Միջազգայնի հիմա կրնայ հանգստութեամբ իր ակնարկը ետ նետել՝ իր յամառ գործունէութեան հինգ

առաջին տարիներուն վրա: Այն գլխաւոր դժուարութիւնները, որ մեզ այնքան յոգնեցուցին Համալուրկի մէջ՝ գրեթէ հարելած են և մոռուած: Մարտչիի համագումարին յաջողող երեք տարիները՝ յարտու ուժեղացման շրջան մը հանդիսացան միզի կամար: Իրականին մէջ — կրնանք այսօր պնդել, որ Միջազգայնը աւելի քան լաւ կազմակերպուած է:

Մեր դրապաշտ և կառուցանող ֆալաֆակամուրիւնը:

Եթէ ակնարկ մը նետէք մեր օրակարգին վրա՝ պիտի տեսնէք, որ մինչդեռ Մարտչիի մէջ մենք զբաղուած էինք մեր Միջազգայնը ամուր հիմերու վրա դնելու և զայն կազմակերպելու հարցով, այսօր արդէն սկսած ենք ձեռք գարնել գործի մեծ ծրարքի մը կազմութեան: Անուշտ, շատ մը դժուարութիւններ կան մեր առջև, բայց սկսելով դժուար և բարդ հարցի մը քննութեան, որպիսին է գաղթային խնդիրը, մենք կապացուցանենք մեր ուժը և վստահաբար կը յաջողինք ամբողջ աշխարհի աշխատակիները առաջնորդող սկզբունքներ գծել՝ եթէ աշխատիքը յամառութեամբ և անվհատ:

Ողջոյն Ամաքիտումի Արիստակցական Միջազգայնին

Այս վերջին հինգ տարիներու ընթացքին մեր երկու Միջազգայնները, յարգելով հանդիման իրարու փոխադարձ անկախութիւնը՝ աշխատած են, շատ մը կարևոր խնդիրներու մէջ միասնաբար, ահա՛, թէ ինչու ուրախութեամբ կողջուենք իր ներկայացուցիչները, որ մեր մէջ են այսօր: Վստահ ենք, որ յետագային ալ պիտի շարունակեն երկու բանուրական մեծ կազմակերպութեանց մտիկ յարաբերութիւնները: Միջազգայնի բանուրութիւնը շատ մը պահանջներ ունի, որ միասին պէ՛տք է հետապնդենք: Պէ՛տք է հետևողականօրէն պահանջել Վաշինգտոնի ութթամեայ աշխատանքի պայմանագրութեան գործարարութիւնը:

Դէպի իշխանութիւն

Շատ մը երկիրներու մէջ, Միջազգայնի հաստատունները ընտրական մեծ յաջողութիւններ ունեցան: Ճրարայի, Լեհաստանի, Գերմանիոյ մէջ մեր հաստատունները կը հանդիսանան աչք երկիրներու մեծագոյն կուսակցութիւնները: Կը յուսանք յաջողիլ նոյնպէս Պելիքայի և Մեծմ-Բրիտանիոյ յառաջիկայ ընտրութիւններուն մէջ: Դէպի իշխանութիւն՝ աշխատաւորներու այս վստահ և յարտու երթը, եթէ գիտնանք վերջը դնել բանուրական ուժերու հերձուածին, կարելի է համարել մէկը այն գլխաւոր տարրերէն, որոնց վրա հիմնուած են՝ միջազգայն ջաղաքականութեան մեր գնահատութիւնը և ջաղաքական ճանապարհը, որուն պիտի հետեւի միջազգայն աշխատաւորութիւնը:

Իշխանապետութիւններում դէմ

Բայց ամէ՛ն երկրի մէջ հնարաւոր չէ օրինական ճանապարհով այս յաղթանակը: Իրամատիւրութիւնը, կարգ մը երկիրներու մէջ, անընդհատ բռնութեան կը պիտի խանդակուելու համար ուսկազմութեան (Democratie) բնականոն ընթացքը, հաստատելով բացարձակապետութիւններ կամ սակաւապետութիւններ, որ կը զրկեն ժողովուրդը ամենապարզ իրաւունքներէ: Մարտչիի համագումարին ի վեր, սկանստես եղանք լիբրալիզմը մէջ հաստատումին զիւնուրական իշխանապետութեանմը, որ կը ծագրէ ժողովուրդին կամքը:

Իշխանապետութիւնները ո՛չ միայն կը ճնշեն ժողովուրդները՝ այլ և պատերազմի նոր վտանգներ կը յարուցանեն։ Ատոր համար, ամէն բանէ վեր, մենք կը պահանջենք, ո՛չ միայն ներքին հապա նաև արտաքին քաղաքականութեան մարդին մէջ, ռամկավարութեան վերահաստատումը։

ԽՄԻԼ-ՎԱՆՏԵՐՎԵԼՏ

Պատերազմը՝ օրէնքի դուրս...

Մեզի համար, աշխատաւորական լիազօրներ, պատերազմին օրէնքէ դուրս յայտարարելը միշտ ալ նախապայման մը թւած է՝ ամէն տեսակ գործունէութեան։ Ի՛նչ ալ ըլլան, պատերազմի դէմ կուէլու համար ձեռք առնելիք միջոցներու ընտրութեան մէջ մեր տարակարծութիւնները, մենք միաձայն եղած ենք միշտ և ենք՝ պատերազմին դէմ սնուցած մեր ատելութեան զգացումին մէջ։ Կար ատեն մը, որ ամէն քաղաքացի պարտաւոր էր խանդավառել բանակով և զինապաշտութեամբ իր հայրենիքին դաւաճան չի համարուելու համար։

«Պատերազմը օրէնքէ դուրս...» տարազը, առայժմ չեղեցիկ խօսք մըն է միայն, քանի որ շատ մը պետութիւններ կը շարունակեն զինել և օտար զորազունդեր կան Գերմանիոյ սահմաններէն ներս։ Մենք նեղը պիտի դնենք կառավարութիւնները և պիտի ապացուցանենք հակապետութիւնը, որ կայ իրենց խօսքերուն և գործերուն միջև։

Ժընեվի Միջազգային դաշինքի մասին (protocole)

Ժընեվի դաշինքը մեծ պայմանագրութիւն մըն էր միջազգային զինաթափութեան և խաղաղութեան։ Ան հանդիսաւորապէս կը յայտարարէր, որ ամէն յարձակողական պատերազմ միջազգային ոճիր մըն է։ Ան կը նախատեսէր պատերազմի դէմ կանխարգելիչ միջոցներ։ Քաղաքական կնճռոտութիւնները կենթարկէր պարտադիր միջազգային իրաւարարութեան։ Դաշինքը՝ կը նախատեսէր նաև սահմանափակումը և կրճա-

տումը ըստի տեսակէ գինական ուժերու՝ միջազգային դաշնազրի մը շնորհիւ։ Այդ բոլորը, թաղեցան ժընեվ վաւերաթղթերու փոշիներուն մէջ և կառավարութիւնները կը շարունակեն նոր գրահապատներ պատրաստել, կազմակերպել զինական և մանրէական պատերազմը, որուն առջև խաղալիք մը պիտի թիւ երեկւան մեծ պատերազմը։

Ազգ. Դաշնակցութեան գործելու ժամը հնչած է...

Կը թւի թէ որոշ կառավարութիւններ, դէթ խօսքով կուսակից են Քիլլիի պատերազմը օրէնքէ դուրս հուշակելու ծրագրին։ Եթէ անկեղծ են՝ միջոցներ ունին ապացոյցներ տալու։ Նախ պէ՛տք է իւրացնեն պարտադիր իրաւարարութեան մասին գոյութիւն ունեցող ծրագիրը, բերած Շեյտի մեր ընկերներուն կողմէ (Convention A.)։ Կրճան նաև անկեղծօրէն և անվերապահ կերպով գործադրութեան դնել Քիլլիի դաշինքը։

Ամուլ բանձակերու ժամանակը անցած է

Ազգ. Դաշնակցութիւնը պէ՛տք է որ վերջապէս որոշում մը տայ զինաթափութեան խնդրի մասին։ Պղատոնական խօսքերու և ամուլ մաղթանքներու շրջանը անցած է։ Ժամանակ է գործելու։ Պէ՛տք է, որ զինաթափութեան միջազգային համաժողովը քեզի ունենայ ամենէն ուշը 1929-ի ամբան։ Ուրիշ գործեր ալ կան ընելիք։ Ազգ. Դաշնակցութեան համաժողովը պէ՛տք է շարունակէ միջազգային տնտեսական համաժողովի գործը։ Բոլորիս ծանօթ է աշխարհի տնտեսութեան անմխիթար կացութիւնը։ Աւելի քան անհրաժեշտ է միջազգային համագործակցութիւն մը՝ տնտեսական դեռնի վրա։

ԼԷՕՆ-ՊԼՈՒՄ

Համաշխարհային ընկերվարական հանրապետութեան համար...

Ինծի կը թել թէ, մօտ է ժամանակը և աւելի՛ քան կը թւի, երբ բազմաթիւ կարևոր և մեծ երկիրներու մէջ, պիտի ունենանք ընկերվարական կառավարու-

թիւներ: Եւ այն ատեն, պէ՛տք է որ սկսինք իրազոր-
ծել այն բոլոր զաղափարները, որոնց մասին կը
խօսինք այսօր: Մինչ այդ պէտք է աշխատինք փշրել
բոլոր շղթաները՝ որ մարդը գերի կը դարձնեն մար-
դուն և աստիճանաբար յտառջանանք դէպի միջազգա-
յին-համագործակցական-քնկերվարական համընդ-
նաբխելը՝ զոր հաստատելու պատասխանատուութիւնը
կը կրենք մեր ուներուն վրա:

***

Հէնտրարքնէմ յետոյ, որ կարժանանայ բուն
ծափերու խօսք կանչէ վանտրվիտը, որ ուժեղ,
զուգ և յուզիչ ճառով մը կողջունէ յանուն պիւժ-
բանւորութեան միջազգային ընկերվարութեան ներ-
կայացուցիչները: Արագ ակնարկ կը կը նետէ 1891—
1928 երկարող շրջանին վրա, ոգեկոչելով այն բոլոր
դէմքերը, որ Հիմա չկան և որ տարիներու աշխատանք
և յոգնութիւն բերած են Միջազգայինին: Կը նկա-
րագրէ միջազգային բանւորութեան ըրած նաճուճ-
ները, այդ քառասունեակի ընթացքին ու իր կարգին
կը քննէ օրւան Հերթական հնոցերը:

Իշխանութեան սեմին առջև...

Մաքտոնայտ, Պրանքիկ, Սքառնիկ և ուրիշներ
տակաւին, հարկ եղածին չափ ճանչցան իշխանութեան
յարուցած բոլոր վտանգները: Որովհետեւ երբեք հարկ
եղածին չափ, չենք կնար կրկնել՝ թէ դիրքին գործ
չէ, թէ՛ անհասունը և թէ՛ կուսակցութիւններու
համար, ո՛չ թէ՛ ամբողջովին տէր ըլլալ կառավարու-
թեան հասցա մասնակցիլ անոր: Մանաւանդ խանկ կամ
փորձամանական կառավարութիւններու մէջ, առա-
կալ բազմաթիւ դժարութեանց: Ստիպած ենք մէկ
կողմէ՛ն՝ ցանց չառնել բնաւ առօրեայ և սահմանափակ
աշխատանքներու ընթացքին վեթիական նպատակը և
միւս կողմէ՛ն, յաճախ, օրինաւոր ազգային պահանջ-
ները հաշտեցնել Եւրոպայի և աշխարհի ընդհանուր
չահերուն հետ: Այսու հանդերձ, որ ալ ըլլանք, իշ-
խանութեան գլուխ թէ՛ ընդդիմադիր, մեր մտահոգու-
թիւնները նոյնս պէտք է մտան՝ ամբողջական իրական-
նացում ընկերվարութեան և միաժամանակ բուն և
յարտուկ պայքար ի նպաստ խաղաղութեան:

Ընկերվարութեան խաղաղութեան ծրագրի մասին

Կը կարծենք, որ գինւորական գրաւումները թէ՛
աղիտարեր են և թէ՛ ապարդիւն: Կը պահանջենք գերի
ժողովուրդներուն համար ինքնօրոշման իրաւունք:
Կողմենք, որ պատերազմի պարզերը ֆնչին: Կը պա-
հանջենք, որ գինաթափութիւնը չի պարտադրել միայն
պարտաւած ազգերուն հպառ նաև յաղթականներուն,
բոլորին հաւասարապէս:

Ընկերվարութեան շարձումն ազդեցութիւնը և համայնավարները...

Ամենուրեք ընկերվարութեան ուժերը մակընթա-
ցութեան մէջ են: Ըլլա՛յ Գերմանիոյ մէջ, ուր վերջին
ընտրութիւնները եկան ապացուցանել գերման ընկեր-
վարութեան անխորտակելի ուժը, ըլլա՛յ Լեհաստանի
մէջ, ուր աւելի քան կէս միլիոն ձայն չահցան ըն-
կերվարականները, ըլլա՛յ Փինլանդիայի, Ֆրանսայի
և Իսպիոյ մէջ, ամէ՛ն տեղ ընկերվարութիւնը կամ-
բանայ և կը ճիւղաւորէ: Բայց այս յաղթանակները

ի՛նչքան աւելի մեծ, աւելի վճռական և փայլուն պիտի
ըլլային եթէ համայնավար կուսակցութիւններու կոր-
ծանաբար գործելակերպը չըլլար...

Վանտրվիտ յետոյ մեծ ուժով՝ կապացուցանէ
համայնավարական գործունէութեան եղանակներու
սնանկութիւնը: Կը կրկնէ Ռոզա Լիւքսեմպուրկի խօս-
քը, արտասանած մահան այնքան ծօտ, թէ՛ համայ-
նավարութիւնը պիտի յանդի սակաւաթիւ խմբակի մը
բունակալ գերիշխանութեան: Ընդհանուր գծերով կը
գծէ Միջազգայինի համար գործունէութեան ընդհա-
նուր նախագիծ մը: Ետա խիստ և շատ զօրաւոր բա-
ւերով կը յարձակի Փաշլուխի վրա, պայքար կորակէ
պնամախարքապնաթեան երկրորդ տպագրութիւնը:
Կը խարազանէ նաև Մ. Նահանգներու նոր-գրամատի-
ութիւնը (néo-capitalisme) և մեծ տարբերութիւն
մը չի գտներ հինին և նորին միջև զանգաւածներու
դժբախտութեան տեսակէտէն: Կը շեշտէ գաղութներու
ազատութեան պէտքը և կը վերջացնէ, ծափերու տակ
կրկնելով, «Միջազգայնական»-ի յանկերգը:

***

Կէսօրէն յետոյ, համագումարին բոլոր անդամները
մասնակցեցան պեժէ բանաժողովեան և երիտասարդու-
թեան կազմակերպած գեղեցիկ և մեծ ցոյցին: Ամբողջ
օրը Պրիւսիլի փողոցները գրաւած էին բանւորական,
երիտասարդական, մարզական, համազործակցական,
պատանեկան, ուսանողական կազմակերպութիւններու
պատկանող հազարաւոր երիտասարդ, պատանի կամ
ծեր ընկերվարականներով: Անվերջ և հսկայ թափօր
մը՝ ժամերով տողանցք՝ կատարեց միջազգային ըն-
կերվարութեան ներկայացուցիչներուն առկէն, առաջ-
նորդութեամբ բանւորական նազախումբերու՝ որ
անընդհատ կը հնչեցնէին «Միջազգայնական»-ը:

Ամբողջ Պրիւսիլը շարժումի մէջ էր: Փողոցները
քանի մը ժաման համար կը պատկանէին ամբողջովին
ժողովուրդին: Թափօրին գլուխէն կուգային, չորս
յաղթական ձիեր, կրելով պիւժ բանւորական շարժման
չորս դրխաւոր կաթակերպութեանց դրօշակները՝ նախ
ընկերվարական կուսակցութեան, յետոյ համազոր-
ծակցականներուն, երրորդ՝ արհեստակցականներուն
և վերջապէս՝ իրերօգնութեան մարմիններուն: Յետոյ
կուգային Պրանսիայի բանւորական պաշտպանութեան
գումարակները, գաւազանակիր և լուրջ, իրենց
ետեւէն կրկին նազախումբ մը, հնչեցնելով «Միջազ-
գայնական»-ը: Յետոյ Չիխ մարդիկներ, աղջիկ ու
մանչ, կարմիր հագած, արթուն ու կենսուրախ դէմ-
քերով: Յետոյ Գերման երիտասարդներ ու երիտա-
սարդուհիներ, նազելով սրինջ վրա և յտառջանալով
գինւորական քայլերով: Յետոյ Ֆրանսան էր, իր
երիտասարդներով, ապա հոլանդացիներ, աւստրիա-
ցիներ: Յետոյ միջազգայնական ուսանողները, գեր-
ման, աւստրիացի, պիւժ, Ֆրանսացի, անգլիացի: Եւ
վերջապէս փրանսիներ ու վալոններ, սկսելով մա-
նուկներէն մինչև ծերերը, երգելով լիահագազ «Մի-
ջազգայնական»-ը: Ու վերջապէս բանւորական պաշտ-
պանութեան զամարտակները՝ պատրաստ պաշտպա-
նելու իրենց դասակարգային և ժողովրդական շահերը:
Հազարաւորներ էին անոնք, գումարտակ-գումարտակ,
իրենց դրօշները և դաւազաններով: Եւ պիւժ ծերա-
կուսականը Տը Պրաւէր իրաւունք ունէր իրենցմով

Հարտանալու և ասպարէզ կանչելու քաղցնե՞րութեան: Յետոյ, գումարտակներուն ետևէն, եկա կարմիր դրօշներու հսկայ անտառ մը, անհամար, անսահման և անծայրածիր: Իւրաքանչիւր դրօշ կը ներկայացնէր արհեստակցական մը, կուսակցական մարմին մը, համադրածակցական մը: Ու ժամ մը ամբողջ, այդ հազարաւոր դրօշները, ծածանեցան փողոցներուն մէջ ու Պրիստլը մինչև իրիկուն, մնաց այդ անսահման բազմութեան տիրապետութեան տակ:

***

Իրիկունը, պտուիբակութիւնները ընտրեցին, իւրաքանչիւր յանձնախումբի մօտ, իրենց ներկայացուցիչները: Կազմեցան վեց շրջաւոր յանձնախումբեր՝ որոնց իւրաքանչիւրին մօտ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունէր մէկ պատգամաւոր:

Օրան ժողովէն և ցոյցէն ստացած տպաւորութիւնները կարելի է խտացնել երեք կէտերու մէջ:

1. Բանտարկան-ընկերակալական Միջազգային գրեթէ բոլոր հատածներուն համար ալ պարզ կը թի որ ընկերակալութիւնը դարձած է՝ այլամերժօրէն յեղափոխական և մոլեռանդ հատած մը ըլլալէ և դարձած է հսկայ կազմակերպութիւն մը՝ որ գուցէ վաղը, մօտ ապագային, պիտի կանչի վարելու մարդկութեան և ժողովուրդներու ճակատագիրը: Եւ եթէ, տասնամեակներ առաջ, ան կ'ընար անպատասխանատու կերպով, յեղափոխական բառաճորութեան մը անձնատուր ըլլալ՝ հիմա ան կը կարծէ թէ՛ իր ուսերուն վրա ծանրացած պատասխանատուութեան լայն գիտակցութիւնը պէտք է ունենայ: Պէտք է կառուցանէ՝ և ոչ միայն քանդէ:

2. Համայնակար երբևէ զանմ փորձէն յետոյ՝ Միջազգայինը խրատած կը թի և կուզէ ամէն զեմ պահել իր միակամ և անխորտակելի ֆակտոր: Մայրաքայք Ժայռակոյմէն մինչև ծայրաքայք աջակողմը՝ բոլորն ալ խորապէս կը զգան միութեան աներժանելիութիւնը և իրենց ներքին տարակարծութիւնները կուզեն հաշտեցնել՝ ընդհանուր սկզբունքներու կիրարկումին մէջ: Այս ձգտումը պիտի յայտնուի ամբողջ համագումարի ընթացքին և ասացնարդակ սկզբունքը պիտի հանդիսանայ՝ բոլոր հատածներուն:

3. Պիտի բանտարկան պաշտպանութեան գումարտակները և Միջազգայինի համագումարին ցոյց տուած բացառապէս խանդավառ ընդունելութիւնը այդ պաշտպանած բանտարկութեան՝ կապուցուցանեն որ Միջազգայինի դեկլարաութիւնը, հարկ եղածին չափ լրջութեամբ կը մտնուի յետադիմութեան ներկայացուցած վտանգը և պարտաւոր է, նոյնիսկ գեմքով պաշտպանել իր երամանին տակ գտնուած միջազգային աշխատաւորութեան շահերը: Ասիկա շատ բարեբար նշան է:

ԵՐԿՐՈՐԻ ՕՐ

6 օգոստոս երկուշաբթի

Յետ-պատերազմեան տնտեսական կացութիւնը և աշխատաւորութեան տնտեսական քաղաքականութիւնը — Մօրիս-Հիլիուրթի, Գրեմրի և Նափթայի կա-

ռնոր գեկոյցները — Մերքեմի ողջունի խօսքը — Յաննայախումբերու նիստերը — Երիտասարդ ընկերակալանքերու Միջազգայինին ողջունը:

Առտան ժամը 10-ին կը բացուի համագումարին երկրորդ նիստը: Կը նախազգահեն Փոլ-Ֆոր (Ֆրանսոս) և Քրիստիէն (Գերմանիա): Փոլ-Ֆոր կը յայտնէ, որ Միջազգայինի խորհուրդը յանձնելով նախազանութիւնը Քրանսայի մը և գերմանացիի մը՝ կուզէ ապացոյց մը տալ երկու ժողովուրդներու եղբայրութեան: Համագումարը ստքի կը ծափէ Փոլ-Ֆորն ու Քրիստիէնը:

Քօսը կանչէ Գորնէյ-Մերքեմ, Ամսթերտաի Միջազգային Արիեստակցական Դաշնակցութեան անունէն: Պէտք արհեստակցականներու պետը նախ կողջունէ

ԱՐՔՐԸ-ԼՆՆՏՐՍՆԸ

Միջազգայինի համագումարը և կը հրահի, որ երկու մեծ կազմակերպութիւններուն միջև վերջնացող տարիներու ընթացքին՝ յարաբերութիւնները եղած են մէջտեղ և եղալրական:

Մերքեմ. — Երկու շարժումներուն միջև գոյութիւն ունեցող եղբայրութիւնն է, որ մեզի թոյլ տուաւ յաջողութեամբ անցնիլ դժարութիւններու շրջանը՝ որ կը յուսանք թէ շուտով կը վերջանայ: Գիտենք արդէն, որ միջազգային աշխատաւորութեան քաղաքական գործունէութիւնը պէ՛տք է լրացնէ իր տնտեսական դեմոնի վրա տարած աշխատանքները: Մեր ճիգերն ու աշխատանքները կը ձգտին Հասարակաց նպատակներու, որոնցմէ շրջաւորներն մէկը այսօր ժողովուրդներու Հաշտութիւնն է: Ձեզի պէս մեր Միջազգայինն ալ կը մտահոգուի գինաթափութեան և զաղթային խնդիրներով: Ահա թէ ինչու մենք մեծ համակերպութեամբ, խանդավառութեամբ և ուշադրութեամբ պիտի հետևինք ձեր համագումարի աշխատանքներուն, մաղթելով ձեզ լիակատար յաջողութիւն (բուն և երկարատև ծափեր):

Երիտասարդներու Միջազգայինին կողմէ՝ խօսք կանչէ Տրիքսով, որ էր կարգին շեմօրէն կողջունէ համագումարը, ամբողջ աշխարհի կազմակերպուած ընկերակարական երիտասարդութեան անունէն: Ենոր-

հակալուծիւն կը յայտնէ թէ՛ բարոյական և թէ՛ նիւթական օժանդակութեան համար, որ Միջազգայինը միշտ ալ ընձեռած է իրենց, դժար օրերուն: Կը յիշէ, որ իրենց ալ ունեցած են իրենց տարնապի օրերը: Այսօր, անոնք կրնան վստահութեամբ նայիլ ապագային: Իրենց գործունէութեան դաշտը կը տարածուի աւելի քան քսան երկիրներու վրա և կը համրեն շուրջ 300,000 անդամներ:

Թեոյ Տըկըմալ կըսէ, որ իրենք, մեծ հետեւողականութեամբ կը տանին հակապատերազմական պայքարը: Կը պաշտպանեն՝ քաղաքական և տնտեսական բո՛րճ պահանջները, որ յատուկ են երիտասարդութեան և կը ձգտին իրագործել ընկերվարութեան յաղթանակը (բուռն ծափեր):

Համագումարը կանցնի յետ-պատերազմեան տընտեսական կացութեան ցննութեան: Զեկուցարարն է Մ. Հիլֆուիթ, ամերիկացի ընկերվարական պետը: Հիլֆուիթը՝ քաղ տնտեսագէտի մը կարողութեան կը միացնէ նաև բեմբասացի մեծ տաղանդ մը: Կը սկսի չեչուելով որ համագումարի սեղանին վրա դուրսը հարցերէն դուցէ՛ ամենէն կարևորն է ասիկա:

Հիլֆուիթը. — Տնտեսական նոր խնդիրներ ծագած են պատերազմէն ի վեր՝ նախ՝ տնտեսութեան միջազգայնացումը (l'inter-nationalisation économique) և յետոյ՝ աշխարհի ամերիկանացումը (americanisation du monde) Արդիւնաբերութեան և միջազգային տնտեսութեան ծանրութեան կեդրոնը, Եւրոպայէն փոխադրած է Ամերիկա: Այսօր միջազգային ամբողջ արդիւնաբերութեան 40% կը պատկանի Մ. Նահանգներուն: 40 կառավարութիւններ պարտապան են իրեն: Եթէ այսպէս շարունակուի՝ աշխարհը Մ. Նահանգներուն պիտի պարտի յիսուն հարգամիլիոն տարրի, դումար մը, որ վճարել անհարձ է: Երեք հարգամիլիոն պարտքի տուողը, որ ամէն տարի աշխարհը պէտք է վճարէ Մ. Նահանգներու 5 միլիոն աշխատաւորներու թոշակը կը ներկայացնէ:

Մտէ՛ք ամերիկեան մեծ և մեղեհականացած գործարածը: Թշուտ արտաձները, որ չուն կաշխատին մեղեհաններու վերածւած են: Անոնք նկուն են և յոգնած ու նախատահմանաւ կանխահա ծերութեան մը: Այդ տաժանելի աշխատանքը, որուն բանւորութեան մէկ մասը կենթարկուի՝ կը նետէ միւս մասը սարսափատակ, անդորութեան դիրկը:

Պէ՛տք է որ դրամատիրական միջազգայինն մենք կարենանք հակադրել աշխատաւորական միջազգային մը, որ իր ցանցերով ծածկէ ամբողջ երկիրը: Այս պայմանով է միայն, որ մենք պիտի կարենանք կազմակերպել աշխարհը՝ տնտեսապէս և քաղաքականապէս:

Ոսօք կաննէ գերման տնտեսագէտ Նափթալի: Առաջին անգամն է կըսէ, որ կարելի կըլլայ տարբերութիւն դնել տնտեսական տագնապներու նոր և մնալուն պատճառներուն, որ կը բխին դրամատիրական տնտեսութեան էութենէն իսկ և պատերազմին ստեղծած պայմաններուն միջև:

Նափթալի. — Դրամատիրութիւնը չի հանգչիր այլ ևս, ինչպէս առաջ, ազատ մրցակցութեան սկզբունքին վրա: Հետեւաբար, միջազգային աշխատաւորութիւնը, իր դիրքը պէտք է վերազնահատութեան ենթարկէ: Այլ ևս կարելի չէ բաւականա՛նալ միայն ցննադատելով

հասա անհրաժեշտ է աշխատիլ ղեկավարել մենաշնորհներու և արդիւնաբերական մեծ ընկերութեանց յեղաշրջումը: Պէ՛տք է հակադրուի բո՛լոր ձեռնարկները, որ մենաշնորհի բնոյթ կը կրեն, նաև անհատական մեծ տունները, որ իրենց բացառիկ տարածումովն իսկ, իրապէս մենաշնորհներ են: Հակադիւրը, որուն մասին կը խօսինք և որ պէ՛տք է ընդգրկէ ամբողջ միջազգային արդիւնաբերութիւնը, պէ՛տք է գործադրի նախ՝ առանձին պետութիւններու և յետոյ՝ պետութիւններու ամբողջութեան կողմէ:

Մենաշնորհները անպայման ուղղած չեն միջազգային աշխատաւորութեան դէմ և ո՛չ մէշտ վնասակար, բայց մրցակցութիւնը բազմաթիւ մենաշնորհներու միջև՝ կրնայ պատճառ դառնալ տնտեսական ծանր բարդութիւններու և յառաջացնել պատերազմի նոր պատճառներ:

Պէ՛տք է, որ մեր ազդեցութիւնը աւելի զգալի դառնայ Ազգերու Դաշնակցութեան տնտեսական կազմակերպութեան մէջ: Արդիւնաբերական մեծ ընկերութեանց (trusts, cartels) պէտք է հակադրել ազգային տնտեսութիւնը՝ կազմակերպւած Ժողովրդական շահերու տեսակէտէն, միջազգային հակամարտութեանց: պէ՛տք է հակադրել՝ աշխարհի համակցութիւնը (ծափեր):

Երրորդ զեկուցարարն է Քրնմը, անդլիական աշխատաւորական պետը, որ մասնաւոր ուշադրութեամբ կը քննէ, տնտեսական բոլոր երևոյթները, որ տեղի կրննան բրիտանական կայսրութեան մէջ: Իր եզրակացութիւնները, Անգլիոյ տնտեսական վիճակի մասին, յոռետես են:

Քրնմը. — Անգլիական զարութիւններու տնտեսական և աւելորական քաղաքականութիւնը անկախ է: Անոնք կրնան նոյնիսկ մաքսային խոչընդոտներ յարուցանել Մեծն-Բրիտանիոյ առև՛: Միւս կողմէ բազմաթիւ պետութիւններ, հին կամ նոր, հետզհետէ մաքսային նոր սեղմումներ կը ստեղծեն՝ ներածման դէմ, որ տնտեսական վերելվարումներու նոր պատճառներ կը հանդիսանան:

1914-ին, Մեծն-Բրիտանիան, իր արդիւնաբերութեան 30%-ը կարտածէր, այսօր այդ տոկոսը նւազած է, մինչդեռ արտադրութեան քանակը գրեթէ նոյնն է: Տնտեսական վերելվարումներու ուրիշ պատճառ մըն է՝ յաճախորդներու աղքատացումը: Ժողովուրդին մեծ մասին գնումի կարողութիւնը նւազած է: Նաւային ճարտարաբանութիւնը գործադրութիւնը մեծ է՝ 23%: Հանքերուն մէջ 17%, երկաթի ճարտարաբանութիւնը մէջ 14% և պողպատի գործարաններուն մէջ 21%:

Տնտեսական տագնապի լուծումը կարելի չէ միայն ազգային միջոցներով: Բոլոր երկիրներն ալ, առաւել կամ նւազ չափով՝ կը տառապին նոյն դժուարութիւններէն: Պէտք է Ազգ. Դաշնակցութեան գործունէութիւնը ընդարձակել այս մարզին մէջ: Ժամանակ առ ժամանակ, համաշխարհային չափանիշով, ցննութիւններ բանալ, հաւաքել տեղեկութիւններ և ձեռնարկել այս բոլոր խնդիրներուն շուրջ լուրջ հրատարակութեանց:

Հոգատարութեան տակ գտնւած երկիրները՝ պէտք է որ բաց դուռի քաղաքականութիւն մշակեն: Այս ուղղութեամբ ամէն հակողութիւն՝ պէտք է որ տարի

Ազգ. Դանակցութեան կողմէ, որ Հետզհետէ, աւելի մեծ չափով պէ՛տք է շահագրգռութիւնսեական խնդիրներով:

***

Տերեկէն յետոյ երեք գլխաւոր յանձնախումբեր կը Հաւաքուին ու ընտրելէ յետոյ իրենց նախագահներն ու քարտուղարները՝ կը շարունակեն աշխատել մինչև ուշ իրիկուն:

1. Կանանց յանձնախումբ. — Կը նախագահէ Ատեւախո-Քոք, աւտորիական կիներու հսկայ կազմակերպութեան ետանդուն պետը: Լսելէ յետոյ կիներու միջնադասին խորհրդատուովին մասին մանրամասն զեկոյց մը՝ յանձնախումբը, որոշ միջոցներ ձեռք կտան, Համազումարին կողմէ, իւրացնել տալու համար կիներու զինւորագրութեան դէմ խորհրդատուովին հանած բանաձևը:

Միացեալ Նահանգներու պատերազմ մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ կիներու կազմակերպութեան մասին իր երկրին մէջ: Կը յիշատակէ միջոցները որոնցմով կը յուսան ընդարձակել իրենց կազմակերպութիւնը: Վիճարանութիւն կը սկսի գործելակերպի և քարոզչական խնդիրներու շուրջ:

2. Գաղթային յանձնախումբ. — Կը նախագահեն լորտ Օլիվըր՝ ծամախիճայի նախկին կառավարիչ և նախարար Հնդկական գործերու և Ֆլիխիէն, Հոլանտացի ծերունի պետը: Նախագահին Համառօտ ճառէն յետոյ, Տիքման (Գերմանիա) կառավարիչ վէճի հիմք ընդունելի Միջնադասինի Գործադիրին նախադիժը, որ ժամանակին յղած էր բոլոր Հատուածներուն և ստտի-ճանարար յաւելումներ և սրբազրուաներ կատարել: Լոնկէ (Փրանսա) կառավարիչ լալին վիճարանութեան մը յետոյ, կազմել փոխ-յանձնախումբ մը թաղկացած անգլիացիէ մը, Փրանսացիէ մը, պելժիէ մը, գերմանիէ մը, չինացիէ մը և Հոլանտացիէ մը, զոյուլիւն ունեցող բանաձևերն և առաջարկները օգտագործելու և գործադիրի նախադիժը հիմ ընդունելով՝ վերջնական բանաձև մը բերելու համար: Այս առաջարկները կընդունին:

Յաջորդարար խօսք կանեն և կը քննեն գաղթային Հարցը՝ Սնել (Անգլիա), Քրանըր (Հոլանտա), Փոքր-լանտի (Պաղեստին): Բաւական կը տարբերի անկախ աշխատաւորականներու բանաձևը գործադիրի նախադիժէն: Այս մասին աւելի յետոյ համառօտ կերպով պիտի խօսինք:

3. Գաղաթական յանձնախումբ. — Կը նախագահէ Էմիլ-Վանտերվիլ: Կը սկսի երկար վիճարանութիւն յանձնախումբի աշխատանքներուն շուրջ և աշխատելու ձևի մասին: Թեք ու դէմ, չափազանց Հետաքրքիր վէճ մը տեղի կունենայ անգլիական անկախ աշխատաւորականներու առաջարկներուն շուրջ՝ Քելլոյի դաշինքին, հռենոսեան երկիրներու պարպումին և Համայնա-վարներու Հետ Համաձայնութեան գերին մը գտնելու մասին:

***

Իրիւրտար նիստի ընթացքին արտայայտած գըլ-խաւոր մտքերը՝ որոնց շուրջ կը թւի թէ Համազումարը յոտակ կարծիք մը ունի Հետեւեալներն են:

1. Միջազգային տնտեսութեան ծանրութեան կեդրոնը փոխադրած է Ամերիկա: Միաժամանակ՝ դրամափոխութիւնը ազատ մրցակցութեան սկզբունքը

հետզհետէ կը փոխարինէ դրամափոխութեան համա-րաշխութեան սկզբունքով: Նոր երևոյթներ են առնք: Պետք է դիրք ճշտել:

2. Ճարտարարեստի մեքենականացունը կամ ամե-րիկանացունը, բանուորը կը վերածէ մեքենայի գայն

ԼՈՒԻ ՏԸ ՊՐՈՒԳԵՐ

ենթարկելով կամխառն ծերութեան մը: Պետք է պաշտպանել բանուոր այս վտանգին դէմ:

3. Մեքենայները, նարտարաւեստական և ար-դիւնաբերական մեծ ձեռնարկները, վերջապէս միջազ-գային տնտեսութիւնը ամբողջ՝ պետք է ենթարկել միջազգային հակակշիռ մը՝ կանխելու համար ամէն բարգաւթիւն և պաշտպանելու համար միջազգային աշխատաւորութիւնը:

IV

ԵՐՐՈՐԴ ՕՐ

7 Օգոստոս

Ճնշած ժողովուրդներու մերկայացուցիչները կը խարանն կարմիր, սև թէ սպիտակ բռնապետութիւն-ները և կը պահանջեն ազգերու ազատագրութիւնը — կը յօսին իտալական ծերունի դիկավար Թուրաթի, ռուս տեսաբան Տան, անկախ աշխատաւորական Պը-քսքըն և չին երիտասարդ ընկերվարական Ծանկ-Քանթաօ: Յանձնախումբերը կաշխատին ցերեկէն յե-տոյ — Գիշերային տօն Պրիւսիի բանուորական քարձ-րագոյն վարժարանին մէ:

***

Առաւօտեան լիակատար նիստին կը նախագահեն Թուրաթի և երկու ուրիշ տարազիրներ՝ ռուսեր, Ապրանովիչը և Ռուսամովը: Աժրոյշ Համազումարը ոտքի՝ երկարօրէն կը ծափէ երեք տարազիրները:

Կարտասանի ձիաֆոֆո—Մաքթօֆի անունը և ծափերը աւելի կը սաստկանան: Միջազգային Պիւրօն նախադաճութեան կանչելով երկու ուսեր և խտալացի մը՝ ուլազծ է հանդիսաւոր բողոքի արտայայտութիւն մը ընել ամէն տեսիլ գոնապետութեանց ղէմ: Համազօտմարը կը զգայ ատիկա և երբ Ապրամովիչ կը բանայ նիստը և կը իշխեցնէ այդ պարագան՝ ծափերը կը կրկնեն: Ապրամովիչ տխրութեամբ կաւելցնէ, որ ժողովրդական Փաշիզմն ու ռուսական համայնավար շարժումը իւրացուցած են բռնութեան նոյն կերպերը՝ բայց եղբայրներու կողմէ տրւած վէճերը աւելի ցաւազդին են քան թշնամիներուն պատճառածները» (բունն ծափեր):

Ոտք կաննէ ծերունի արտոյան թիւրաքի: Անոր ուսերը կ'ած են արդէն տարիներու բեռն տակ՝ սպիտակահեր բայց տակաւին աշոտօք և անընկճելի՝ ընկերվարականի իր հաւատքին մէջ, ան ամբողջ ժամ մը, կը յուզէ սրահը՝ հարաւային բունն և տաքարին բեմբասացի, իր գունագեղ լեզուով: Յաճախ, իր ճառի ընթացքին, կարժանանայ անկեղծ և մեծ խանդավառութեան արտայայտութեանց:

Թիւրաքի. — Ծնորակալ եմ ձեր համակրական ընդունելութեան համար, իմ պատերազմութեանս և իմ հայրենի երկրիս անունէն: Ձեր գեղեցիկ շարժումը բացառիկ նշանակութիւն մը ունի՝ այս վիճաբանութեան սկզբին: Մեր նիստերը զուցէ ճակատագրական են՝ միջազգային աշխատաւորութեան ապագային տեսակէտէն:

Մենք յուսահատած չենք և չպիտի յուսահատինք մեր սիրելի հայրենիքին յուսահատական վիճակէն: Մենք ձեզի կը բերենք մեր եղբրական փորձառութիւնը: Մեր հարիւրաւոր սպաննած ընկերները, մեր հաղարարը վիրաւորները, մեր բանտարկեալներն ու աքորակահները՝ ճերմակ զը պատասխանեն ձեր կոչին և նոյն ատեն կ'ըսեն ձեզ՝ որ դեռ չեն կորսնցուցած վաղաք յաղթանակին յոյսը:

Փաշտոնական Իտալիան կուզէ հաւատացնել՝ թէ մենք կէս դարու բունն պայքարներու զանցանքի մնացորդներ ենք: Անշուշտ մեր բերդերը Հրեհեհեցան և ինկան: Մարդիկ արեցին ի՛նչ որ ստեղծած էինք: Անշուշտ, մենք նախընտրեցինք աքորը, իր բոլոր գոտնութիւններով, ո՛չ թէ ապստելու համար այն թշուառական բաները, որ մեր կեանքին ու անձնական հանգստութիւնն են՝ հասպ չի մատնելու համար անկարողութեան և չի դորձելու համար արարքեր, որ վատութիւն են: Եւ մանաւանդ յայտարարելու համար, ամբողջ աշխարհին թէ արդի Իտալիան ի՛նչ վտանգ կը ներկայացնէ քաղաքակրթութեան ճամբուն վրա:

Մեզի հետ հարւածեցին ամբողջ մեր ժողովուրդը: Մենք վերջիններն ենք, որովհետեւ առաջինները եղանք: Մենք կը նմանինք ազդիտներու, որ փոթորիկը կը կարապետեն և յառաջապահներն ենք իրենց պարտութեան: Մենք շատ բան հակցանք և շատ բան դիտնաւը՝ մեծապէս յանցանքն է ստույգութեան և խարդախութեան վրա հիմնած հասարակարգի մը մէջ:

Յետոյ Թիւրաքի կը խօսի Փաշիզմի էութեամբ և բռնութիւններուն մասին, կը քննէ յարուցած խնդիրները:

— Բոլոր պատերազմէն դուրս եկած երկիրներուն

մէջ հետեւեալ հարցը կը դրուի: — Ո՞վ պիտի վճարէ աշխարհի վերակառուցման ծախքերը: Քաղցրեմութիւնը կը մերժէ վճարել: Մի՞թէ աշխատաւորութեան լայն ուսերուն վրա է, որ կրկին պիտի հանդիչ այս բեռը: Ատիկա անկարելի է: Ո՛չ մէկ պետական դրութիւն չի կրնար ժողովուրդներուն պարտադրել այդ անբարոյութիւնը:

Փաշիզմը մեր օրակարգին վրա չէ, աւելի երկարօրէն անդրադառնալու համար, բայց բոլոր ինդիւրները ընկելու ընթացքին, պէ՛տք է նկատի առնենք իր ներկայութիւնը: Բոլոր հարցերը, ի վերջոյ կը վերածին մէկի՝ Փաշիզմը թէ ժողովրդավարութիւն: Ընկերվարութեան ղէմ՝ առարկութիւնները, ապա—մարտկազմական դպրոցէն չէ, որ կուզան այլ ևս՝ հասպ բունապետութեան տեսարաններէն: Ամէն զիջում այս ուղղութեամբ՝ այս քաղաքական վայրկեանին, կը նշանակէ պարտութիւն և դաւաճանութիւն: Ի՞նչ կը մնար մեր Միջազգայինէն ի՞նչ ան՝ այս տրուր ճամբան բունէր: Փաշիզմը իրականին մէջ մեր առջև դրած է հետեւեալ երկնորանքը — ըլլալ կամ չըլլալ:

* * *

Տան կը խօսի Ռուս Ս. Դ. կուսակցութեան անունէն: Ինչպէս Թիւրաքին Փաշիզմի նկատմամբ՝ Տան ալ համայնավարութեան մասին կարտայայտի գրեթէ նոյն խտտութեամբ և բունն որակումներով: Համայնավարութիւնը և Փաշիզմը, երկուորեակ եղբայրներ են, կըլէ Տան, երկուքն ալ անհրժեշտ կը դռնեն իշխանապետութեան սկզբունքը և պետութեան վրա՝ փոքրամասնութեան մը մեծաշնորհ:

Տան. — Մենք չենք մոռնար այսուհանդերձ խոր տարբերութիւնը, որ կայ, այդ երկու հոսանքներուն մէջ, առաջինը կը շահագործէ զանգաճներու յեղափոխական ձգտումները՝ զանոնք իրենց նպատակէն չեզոցեցնելով ի շահ իրեն՝ իսկ երկրորդը, կը յարձակի բանուորական և աշխատաւորական բո՛լոր ուժերուն վրա: Այս տարբերութիւնը ըմբռնելուս համար է, որ կը մերժենք ամէն համագործակցութիւն, յետաջողահաններու հետ, խորհրդային դրութեան ղէմ: Համայնավարութիւնը՝ յեղափոխական շարժման ներքին մէկ հիւանդութիւնն է:

Գ. Միջազգայինի համազօտմարը՝ հաւաքած է Մոսկւայի մէջ այն վայրկեանին, երբ մենք հոս կը վիճինք: Ան արդէն յայտարարած է, որ իր զլխաւոր պարտականութիւնը՝ անողը կերպով կուր մղելն է ընկերվարութեան ղէմ՝ թէ՛ արհեստակցական և թէ՛ քաղաքական գետնի վրա: Այդ կուրը ուրե՛մ մեզի պարտադրած է և մենք խուսափում չունինք: Մենք պէ՛տք է, ընդհակառակն, սկսինք նախալարձակումի և վճարար հակադրեք մեր սկզբունքները անոնցիններուն: Իշխանապետութեան, պատերազմի և հերձաժի Միջազգայինին, որ բերորդն է, պէտք է հակադրել ժողովրդավարութեան, խաղաղութեան և միութեան Միջազգայինը:

Ամէն տեղ, Որոստր. Ռուսիան մէջը հաշած, մենք կը կուրենք ռազմապաշտութեան ղէմ, որովհետեւ մենք չենք կապեր մեր յոյսը պատերազմներու հետ, որ աւերած միայն կրնան բերել միջազգային աշխատաւորութեան: Յաղթական դուրս գալու համար այս

կուռնէ՛ն՝ պէ՛տք է մեր քաղաքականութիւնը ըլլայ յստակ և վճռական:

Իրականութիւնը սպաննեց շատ մը պատրանքներ Խորհրդ. Ռուսիոյ մէջ և իրաւունք տուաւ ընկերավարութեան, որ սկզբէն իսկ կըսէր թէ իշխանապետութեան ներկայացուցած հնարաւորութիւնները սահմանափակ են: Այդ իշխանապետութիւնը չի յաջողեցաւ առևտուրը համայնացնել՝ ո՛չ ալ դիւղացիները աշխատցնել: Ան հոգևաբէ է: Ան մասնաւոր շնորհներ կընծայէ հարուստ գիւղացիներուն և օտար դրամատիրութեան:

Ան փորձեց զէպի ձախ շարժում մը, փորձեց կրկին ծառանալ գիւղացիութեան և առևտրականներուն դէմ բայց արդիւնքը չուշացաւ: Գիւղացիական շրջաններու մէջ տեղի ունեցան սպոտամբութիւններ և սնունդի պակասը մեծապէս զգալի դարձաւ քաղաքներուն մէջ: Ահաբեկած՝ ան կը վերադառնայ կրկին իր աջ քաղաքականութեան՝ հանդիպելու համար նորէն նոյն զգաւորութիւններուն: Արդիւնքը՝ դանդաժներու անբարոյացումը պիտի ըլլայ:

Ռուս Ս. Գ. կուսակցութիւնը զերազոյն ճիշդ կը թափէ կազմակերպելու և զարգացնելու համար բանւորութեան ցրած տարրերը Միջազգային սկզբունքներուն վրա, և եթէ հաջարատը ընկերներ, հոն, կը տառապին բանտի և աքտորի մէջ, ատիկա՛ որովհետև գիտեն թէ կուսակցութեան աշխատանքներուն համար ծառայած կըլլան նաև Միջազգային և խաղաղութեան դատին:

***

Տանկն յետոյ խօսք կուռն անկախ-աշխատանքական և նախկին նախարար Պրէքսքըն: Ան կը յայտարարէ, որ ո՛չ մէկ դեով չուզեր ծանրանալ այն բոլոր երևոյթներուն վրա, որ համազումաբը կրնան բաժնել հապա անոնց, որ կրնան միացնել զայն՝ հասնելու համար շօշափելի արդիւնքներու:

Պրէքսքըն. — Մենք կը հետապնդենք խաղաղութեան և ընկերային արդարութեան իրականացումը, որ ցնորական նպատակ մը չէ: Անգլիոյ մէջ՝ ո՛չ համայնակարութիւնը և ո՛չ ալ ֆաշիզմը՝ մեզ նոյն չափով չեն շահագրգռեր, որքան ուրիշ երկիրներու մէջ: Մենք դանոնք, աւելի շուտ, կը նկատենք այդ երկիրներուն որպէս ներքին երևոյթները:

Պէ՛տք է, որ մենք հետապնդենք նոյն քաղաքականութիւնը: Հակամարտութիւնը ազգերու միջև չէ՛ հապա անոնց, որ արտադրութեան միջոցներու տէրն են:

Պորհրդ. Ռուսիոյ կառավարութեան կողմէ եղած գինաթափութեան առաջարկները՝ պէ՛տք է շատ լըծուրթեամբ նկատի առնել: Նոյնպէս պէ՛տք չէ, որ մեր մտքն հետացնենք ուսերու հետ մեր խաղաղամտ յարաբերութիւնները վերսկզբու զաղաքաբեր:

Գալով ճնշած միւս ժողովուրդներուն, անոնցմէ առաջին հերթին, Եգիպտոսը պիտի վերադառնէ իր անկախութիւնը: Եւ յետոյ է միայն, որ կարելի է լուծում մը տալ Աւելիջ Էրանցի խնդրին: Գալով Պինաստանի, ո՛չ ոք իրաւունք պէ՛տք է ունենայ հոն սպորոյ ժողովուրդները քաղաքակրթապէս աւելի ցած նկատելու քան մենք: Բոլոր անհաւասար դաշնագրերը Պինաստանի հետ, պէ՛տք է ապօրինի յայտարարել և ի՛նչ ալ ըլնէ, այս բեմին ստջև, մեր չինացի ընկերը, ես

վստահ եմ, որ ան պիտի արժանանայ ձեր ջերմ վերաբերմունքին, որովհետև բոլորս ալ հաւատացած ենք թէ ժամը հասած է այլ ևս Արևելքի և Արևմուտքի բոլոր ժողովուրդներուն միջև վերջնական հաւաստութիւն հաստատելու:

***

Տանկ-Քանթաօ չին երիտասարդ պատգամաւորը, որ բեմ կուգայ Պրէքսքընէն յետոյ, համազումարին խանգալաւ ծափերուն կարժանանայ: Յուզւած՝ ան կը սկի շեշտելով իր մեծ ու անընկճելի հաւատքը, որ ունի չին աշխատանք ժողովրդի մօտալուս ազատա-

ՌԻՒՏՈՒՅ ՊՐԱՅՔՏԱՅՏ

դրութեան մասին և կաւելցնէ, որ իր կուսակցութիւնը ամբողջապէս կը բաժնէ Միջազգային սկզբունքները: Յետոյ կողեկույն քաղաքացիական պատերազմը, որ չին ժողովուրդի ըմբոստութիւնն է թշուառութեան և դանդաղ մահուան դէմ և որ այս վերջին 17 տարիներու ընթացքին չորս միլիոն մարդկային կեանք արժած է:

Տանկ-Քանթաօ. — Օտար ուժերը Պինաստանի վրա կը նային որպէս դիւրին և անպաշտպան որսի մը: Ժողովուրդ մը, որ կաշխատի իր վերածնունդին համար չի կրնար երկար հանդուրժել նման լուծի մը: Աւելի քան ժամանակ է, որ ուրիշներ օգնեն իրեն՝ թօթելու համար այդ բեռը, մասնաւոր, որ օտար դրամաւորներ և օտար ուժերու մրցակցութիւնը կը ստեղծէ պատերազմի համահավասարութիւններ:

Պինաստանի մէջ՝ դրամատիրական լուծը կրկնապէս ծանր է նաև օտար տիրապետութեամբ: Միակ միջոցը Պինաստանը ապստաղբելու՝ զոյուրթիւն ունեցող անհաւասար դաշնագրերու ջնջումն է: Ատոր համար՝ մենք կոչ կընենք աշխարհի մեր բոլոր ընկերներուն, որ մեզի հետ կուրին այդ դաշնագրերուն դէմ: Կայտերապաշտութեան և ռազմապաշտութեան դէմ՝ որ Պինաստանի մէջ կամ այլուր, գերի կը դարձնէ ժողովուրդը: Կոչ կընենք ձեզի, որ ուղադրութեամբ հետեւիք նաև ձափանի՝ որուն դրամատիրութիւնը

նոյնքան վտանգաւոր է և անգութ, որքան եւրոպականն ու ամերիկեանը:

Յետոյ խանկ-Քանթաս կը խօսի Բուօւիմֆանկի մասին, որ քաղցրեհինքու և կալածատէրերու կազմակերպութիւն մըն է: Կը յիշէ, որ երկու տարիէ ի վեր ան կաշխատի աճարեկական իշխանապետութիւն մը հաստատել Զինաստանի վրա: Երկու տարիէ ի վեր ան աշխատանքներ կը ջարդէ փողոցներուն մէջ, կը խեղդէ բանտարկան շարժումը, կը քայքայէ ընկեր-վարական կազմակերպութիւնները:

— Պէ՛տք է ալ ևս խօսիլ Համայնավարութեան մասին՝ Զինաստանի մէջ: Ժողովուրդը ալ ևս վստահութիւն չունի իր վրա: Գալով չին Համայնավարներուն՝ անոնք ինկան իրենց լրանծ թակարդին մէջ: Մտնելով Բուօւիմֆանկի մէջ անոնք կը յուսային ձեռք ձգել բանակին ղեկավարութիւնը և յետոյ, յեղափոխութիւնը, որ քաղաքական էր՝ վերածել ընկերայինի: Անոնք նկատի չառին ո՛չ չին քաղցրեհինքու-նը և ո՛չ ալ անտեսական յեղաշրջումի օրէնքները:

Ընկերներ, կը վերջացնէ Քանթաս, չին ժողովուրդին վերջնական ազատագրութեան համար մենք վստահ ենք, որ պիտի կարենանք ուժեղ կերպով կազմակերպել չին բանտարկութիւնը, բայց նախ քան այդ՝ կը հաշտեցնէ ձեր օժանդակութեան վրա, ձեռք ձգելու համար մեր երկրին անկախութիւնը (բուռն ծափեր): Ամբողջ նիստի ընթացքին Համազումարին ցոյց տւած վերաբերմունքէն արտասանւած ճառերու նկատմամբ և սուհասարակ արտայայտւած մտքերէն՝ կարելի է եզրակացնել որ՝

1. Ամբողջ համազումարը կուսակից է Հնդկաստանի բացարձակ անկախութեան: Զինաստանի վրայէն օտար լուծի վերացումին և առհասարակ գերի և ցաղքային ժողովուրդներու վերածնունդին: Առ այդ ան սկսած է յարապէս գիտակցիլ, որ չի բաւեր միայն համակրանքի պատմանակով արտայայտութիւններ ընել հապա պէտք է դրականօրէն աշխատիլ:

2. Համազումարը բոլորովին միաձայն և միակամ չէ համայնավարութեան հանդէպ՝ գործակալերպի ընդ-գրկումին մէջ: Գրեթէ համաձայն՝ շարժումին էութեան և վտանգներուն մասին, ան՝ իր ամբողջութեամբ չի բաժնէր Տանի հակայարձակումի տեսակէտը: Պրէքսքըն գզուշաւար խօսքերով կը յիշեցնէ ատիկա: Որոշ ձայնակողման տարբեր դէպքեր կը կարծեն որ կարիքի է գործակալութեան գետին մը գտնել՝ հակառակ բոլոր դատն փորձերուն:

2. * * *

Կէսօրէն յետոյ կայանաւոր չորս յանձնախումբեր:

1. Գաղթային յանձնախումբ. — Երկրորդ նիստն է: Կը նախագահէ Հոյանական պատերազմութեան պետ Ֆլիեկէն: Խօսք կառնէ ոռու Ապրամովիչ, որ վրասարաբ կանդրադաւանայ ժողովուրդներու ինքնորոշման անհրաժեշտութեան վրա և կը գտնէ, որ գաղթային ինքնավարութիւնը չի բաւեր յաճախ և պէ՛տք է աւելի ծանրանալ անկախութեան սկզբունքին վրա:

Լակրօզլիէն կը խօսի Ֆրանսական պատերազմութեան անունէն՝ գաղթավարերու մասին, որոնք բնակիչները իբր թէ հասարակ իրաւունք կը վայելեն՝ պետութեան միւս քաղաքացիներուն հետ: Եթէ գա-

ղութներ կան, որ այդ իրաւունքը և անոր լրիւ գործադրութիւնը կը պահանջեն՝ պէ՛տք է ընդառաջ երթալ իրենց պահանջներուն:

Վօքըր. — Պե՛տք բանտարկան կուսակցութեան կողմէ՛ կը ճշտէ ինչ որ պէտք է գործնական գիտնի վրա պահանջել գաղթային աշխատուողներու համար, զանոնք աւելի դիրքութեամբ առաջնորդելու համար դէպի ինքնորոշում և անկախութիւն: Կը կարծէ, որ հետզհետէ աւելի մեծ թւով զանոնք մասնակից պէտք է ընել տեղական վարչական գործերուն, կրթութեան տարածման գործին, առողջապահութեան և արդարագաւորութեան կազմակերպութեան: Վօքըր կը կարծէ, որ պէ՛տք է իւրացնել անգլիական պատերազմութեան առաջարկները՝ աշխատանքի աւելի մարդկային պայմաններ ստեղծելու համար գաղութներուն մէջ:

Անգլիական անկախ աշխատաւորականները կը ներկայացնեն բանաձև մը՝ որ որոշ կէտերու մէջ բաւական կը տարբերի Միջազգային առաջարկած նախադիժէն: Այս բանաձևը աւելի կարող է և աւելի՛ վճռական: Ան կը սկսի ապացնել.

— Բանտարկան-ընկերվարական Միջազգայինը կը յայտարարէ, որ ամբողջ աշխարհի աշխատաւորներու (տաւանց ցեղի, գոյնի և կրօնի խտրութեան) շահերը միևնոյն են և թէ պատերազմը, կայսերապաշտութիւնը ու գաղթային ժողովուրդներու շահագործումը տեղի կունենան գլխաւորաբար մրցակից դրամատիրական ուժերու կողմէ:

Միջազգայինը կը կուի՝ տնտեսապէս ետ ինկած ժողովուրդներու շահագործումին դէմ՝ տնտեսապէս աւելի յարապէտ երկիրներու կողմէ: Ան դէմ է նաև գաղութներու մէջ դրամատիրութեան ներմուծումին՝ փոխանակելու համար բնիկ տնտեսութեան կազմը:

Բանաձևը կը պահանջէ յետոյ, խիստ և վճռական բառերով, Զինաստանի հետ կնքուած անհասարակ դաշինքներու բարձուտ: Եզրիպտոսի բացարձակ անկախութիւնը և Հնդկաստանէն անգլիական ուժերու ետ քաշիլը: Բանաձևը կուրախանայ, որ հնդիկները հետզհետէ կը կազմակերպուին՝ քաղաքական և արհեստակցական կազմակերպութիւններու մէջ և կը գտնէ, որ անոնք իրաւունք ունին ընտրելու իրենց պետական ձևը:

Բանաձևը կը վերջնանայ նախադատութեամբ մը, որ Համեստ բառերու տակ՝ կը ծածկէ նոր և միծմանութեան համար դժբարութեամբ ընդունելի միտք մը:

— Միջազգայինը կը պահանջէ, որ պետութիւններու և գաղթավայրերու մէջ ծագած վէճերը՝ որ խաղաղութեան տեսակէտով սպառնական բնույթ կը կրեն՝ ենթարկուին նոյնպէս Ազգ. Դաշնակցութեան և որ պարտադիր իրաւարարութիւնը կիրարկուի նաև այս վէճերուն ինչպէս անկախ պետութիւններու միջև ծագած դժարութեանց:

Փոռ - յանձնախումբի անդամ կընտրուին ժիլս (Մեծն-Ֆրիտանիա), Տիքման (Գերմանիա), Քրանըր (Հոլանտա), Լակրօզլիէն և Լոնկէ (Ֆրանսա), Ապրամովիչ (Ռուսիա) և Վօքըր (Պելճիքա):

2. Տնտեսական յանձնախումբ. — Յանձնախումբը կը սկսի ըստ հուլիան վիճակագրութեան՝ նախապատաստական յանձնախումբին բերած բանաձևի նախագիծին վրա: Յանձնախումբը միաձայն է հաստատելու

Համար, որ նախկին ազատ-մրցակցութեան դրութիւնը հետզհետէ տեղի կուտայ զբամատիրական փոխադարձ գործակցութեան սկզբունքին առջև: Բուռն և հետաքրքրական վէճ տեղի կունենայ ճարտարաբանութի մեքենականացման շուրջ: Կը կազմուի փոխ-յանձնախումբ մը՝ սկսել պատրաստելու Համար նոր բանաձև մը՝ նկատի առնելով արտադրութեան մտքերը:

3. Կազմակերպչական խնդիրներու յանձնախումբ. Ենթադրուած էր կը քննէ Միջազգայինի և ուրիշ միջազգային կազմակերպութիւններու փոխ-յարաբերութիւնը: Կը վիճէ՝ հիմնական կանոնադրին մէջ զործադերին կողմէ առաջարկած փոփոխութեան շուրջ և որոշ կարգադրութիւններ ընել կը մտածէ Միջազգայինի տեղեկատու «Les informations internationales»-ի մասին:

4. Զինաքափութեան յանձնախումբ. — Կը քննէ զոյուսթիւն ունեցող բանաձևին վրա առաջարկած յանձնախումբերը: Լուիս Լոր-Պրուէր կը պաշտպանէ բանաձևը: Ենթադրուած էր պիտի շարունակէ աշխատել վազը:

***

Գիշերը պեղծ բանտրական կուսակցութիւնը՝ Ընկերավարական Բարձրագոյն Վարժարանի պարտէզին մէջ կողքայ գեղեցիկ գիշերային տոն մը է պատրու համագումարին: Վանտրվիտ կը բացատրէ գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը՝ Ընկերավարական Բարձրագոյն Վարժարանի նպատակը:

***

ԶՈՐՐՈՐԻ ՕՐ

8 Օգոստոս

Ամբողջ օրը յանձնախումբերն ու ենթախանութիւնները կը շարունակեն աշխատիլ՝ համաձայնելու համար, օրակարգի իւրաքանչիւր խնդրի մէջ միակ բանաձևի մը վրա—Տնտեսական յանձնախումբը կը վերջացնէ իր աշխատանքները յաջողութեամբ—Նայպետ կիներու և կազմակերպչական խնդիրներու յանձնախումբերը—Զինաքափութեան և քաղաքական յանձնախումբերը կը շարունակեն տեղադրել իրենց աշխատանքը:

1. Տնտեսական յանձնախումբը. — Ենթադրուած էր կը բերէ իր պատրաստած բանաձևը, որ վրաստուր սկզբունքներուն մէջ կը ներշնչէ նախապատրաստական յանձնաժողովի նախագիծին: Վիպօ (Հոլանտա) և Պրիլսօօրտ (Մեծն-Բրիտանիա), որ քննի յետոյ տեղեկաբեր պիտի նշանակին Համագումարին մօտ— կը վիճին դրամատիրութեան յետ-պատերազմային դիմագիծին վրա: Ամբողջ յանձնախումբը Համաձայն է դատապարտելու Համար՝ այն ձգտումը, որ ցոյց կուտայ զբամատիրութիւնը կարգ մը երկիրներու մէջ՝ ճարտարաբանութի մեքենականացումն ու արտադրականութեան բարձրացման իրականացումը՝ ապահովելու է վնաս աշխատաւորական զանգաւածներու:

Ենթադրուած էր միաձայն է նաև Հաստատելու Համար, որ պատերազմէն յետոյ՝ Համաշխարհային տնտեսութեան ծանրութեան կեղերնը փոխադրած է Եւրոպայէն՝ Մ. Նահանգներ: Որ՝ նախապատերազմ-

եան ազատ-մրցակցութեան սկզբունքը հետզհետէ տեղի կուտայ: Ենթադրուած էր կը բերվոյն իր աշխատանքները՝ կազմելէ յետոյ պահանջներու ամբողջական և երկար ցուցակ մը: Բանաձևը կը բաղկանայ երկու մասէ: Առաջին մասը, որ հրատարակած է քիչ մը առջին պիտի ենթարկուի Համագումարի վաւերացման, իսկ երկրորդ մասը, որ կը վերաբերի կանանց գինուրազրութեան. Միջազգայինի խորհուրդին հետ Համաձայն՝ յանձնախումբը կենթարկէ Համագումարին, միայն ի գիտութեան, մանաւանդ որ բանաձևին այդ մասը չէր արկած է միայն մեծամասնութեամբ և ո՛չ թէ՛ միաձայն:

2. Կիներու յանձնախումբը. — Կիներու յանձնախումբն ալ կը վերջացնէ իր աշխատանքները՝ կազմելէ յետոյ պահանջներու ամբողջական և երկար ցուցակ մը: Բանաձևը կը բաղկանայ երկու մասէ: Առաջին մասը, որ հրատարակած է քիչ մը առջին պիտի ենթարկուի Համագումարի վաւերացման, իսկ երկրորդ մասը, որ կը վերաբերի կանանց գինուրազրութեան. Միջազգայինի խորհուրդին հետ Համաձայն՝ յանձնախումբը կենթարկէ Համագումարին, միայն ի գիտութեան, մանաւանդ որ բանաձևին այդ մասը չէր արկած է միայն մեծամասնութեամբ և ո՛չ թէ՛ միաձայն:

Բանաձևին այդ մասը խստօրէն կը յարձակի ուղղապաշտութեան այս նոր ձևին վրա և կը կարծէ, որ կիներու քաղաքացիական իրաւունքները՝ պէտք է ծառայեն ո՛չ թէ՛ զինուորական ընդլայնումին հապա պատերազմի բարձման:

Համագումարին մօտ տեղեկաբեր կընտրուի քաղաքացուհի ժիւլետ (գերմանական ընկերավարական կիներու պարագլուխ):

3. Կազմակերպչական խնդիրներու յանձնախումբ. Ենթադրուած էր Ալտիերի երկար և մանրամասն գեղեցիկ յետոյ կիւրացնէ գործադիրին և Համագումարին կից միջազգային նոր մարմին մը կազմութեան առաջարկը: Այդ մարմինը պիտի կոչուի Միջազգայինի Խորհրդատուական Կոմիտէի իրաւաստութեան գործադիրը և աւելի արագաշարժ քան Համագումարը և պիտի վճռէ երկու Համագումարներու միջև տեղի ունեցող քաղաքական խնդիրներու շուրջ ընդգրկելիք ուղեգիծը: Այս խորհրդատուական կոմիտէի ալ քաղաքներէ մամուլը կրնայ ներկայ ըլլալ՝ պայմանաւ որ գործադիրը մանաւոր պատճառներ չի տեսնէ գունդակ նիստ ընելու:

Ենթադրուած էր կողմէ՝ Համագումարին մօտ պիտի գեղեցանէ Ֆրից-Ալտիեր:

4. Զինաքափութեան յանձնախումբը վերջացնելէ յետոյ ընդհանուր վիճարանութիւնը ծնունդ կուտայ փոխ-յանձնախումբի մը, որ կաշխատի ամբողջ օրը: Փոխ-յանձնախումբին մէջ կան է միջի այլոց Լուիս-Ար. Պրուէր, Ալպարտա և Զիրաւուի (Ֆրանսա): Տեսակէտներու որոշ տարբերութիւն կայ մէջ կողմէն՝ գեղեցիկական պատգամաւորութեան, Անկախ-Աշխատաւորականներու և միւս կողմէն մեծամասնութեան միջև:

5. Քաղաքական յանձնախումբը. — Հոս ալ կան տեսակէտի որոշ տարբերութիւններ Անկախ-Աշխատաւորականներու, ձախակողմեան ուրիշ տարբերու և մեծամասնութեան միջև: Պատեր կաշխատի Հաշտեցնել եզրերը: Ենթադրուած էր փոխանակ բանաձևի պիտի առաջարկէ Համագումարին՝ ամբողջ աշխարհէ աշխատաւորներուն ուղղել յայտադիր կողմ մը:

* * *

ՀԻՆՖԵՐՈՐԴ ՕՐ

9 Օգոստոս

Յանձնայնութիւնը մէջ երկու օրուայ տեւողութեամբ յետոյ՝ համազումարը կը բւերակէ առաջին բանաձևը—Միջազգային տնտեսական մարզի մէջ՝ համազումարը կը ճշտէ բանութեամբ գանգաւածներու պայտակամութիւնը — Ընկերութիւնի փութայն կը գեկուցանէ կանանց յանձնարարութիւնը կողմէ — Յաջորդաբար կը խօսին Ատլիք, Վիպօ և Պրէլլաֆօրտ—Լորտ Օլիվըր կը ներկայացնէ գաղթային յանձնարարութիւնը բանաձևը, որ կանցնի միաձայնութեամբ:

Նիտոնի կը նախագահէ Մօրիս—Հիլբուիք (Մ. Նահանգներ) և Ֆլիկէյն (Հոլանտա): Նախագահը անմիջապէս խօսք կուտայ գերման երեսփոխանուհի փութային, որ խանդավառ ճառով մը կը ներկայացնէ կանանց յանձնարարութիւնը տեղեկագիրք և կը պաշտպանէ բանաձևը: Քուէ դրեկով՝ բանաձևին առաջին մասը կանցնի միաձայնութեամբ, երկրորդ մասը համազումարը կունկնդրէ առ ի գիտութիւն: Խօսքը կը պատկանի Միջազգային ընդհ. քարտուղար Ատլիքին: Ատլիք՝ նախ կը խօսի այն պատճառներու մասին, որ յանձնարարութիւնը որոշել տւին խորհրդատուի հաստատումը: Յետոյ կանգնադատական Միջազգայինի տուրջ և դրամ կնճռոտ հարցերէն մէկուն՝ բանութեամբ կուսակցութիւններու և Ընկերավարական Միջազգայինի ներքին միութեան:

Ատլիք. — Մինչև հիմա Միջազգայինին անդամակցող կուսակցութիւններու անհատ անդամները իրաւունք ունէին մասնակցելու ուրիշ կազմակերպութեանց, որ յաճախ կը պայքարին մեզի դէմ (Միջազգայինի կարծիք Օգոստեան Միտուկ և այլն): Ահա՛ թէ ինչու կառավարիչներ հիմնական կանոնադրին մէջ մտցնել հետեւեալ տրամադրութիւնը — Ընկերավարական Բանութեամբ Միջազգայինի անդամակցող կուսակցութիւններու պարտականութեան մէջ կէնսայ աշխատիլ՝ որ իրենց անդամներու գործունէութիւնը գլխաւորաբար Միջազգայինի շրջափակին մէջ իրնայ և չի մասնակցին ուրիշ միջազգային կազմակերպութեանց՝ որոնց ձգտումները չեն համընդհանր Միջազգայինի քաղաքական ծրագրին կամ գործելակերպին հետ:

Յետոյ Ատլիք կը յիշեցնէ, որ պէ՛տք է աւելի յամառութեամբ աշխատիլ ստեղծելու համար Միջազգայինէն ներս՝ աւելի՛ տոկոսն և աւելի՛ ամուր միութիւն մը: Միջազգայինի նպատակներուն շուրջ, զազափարներու այդ համամասնութիւնն ու միութիւնը կայ անշուշտ բայց տարակարծութիւնները կը սկսին անմիջապէս որ հարկ ըլլայ դերք բռնել՝ քաղաքական ներկայ իրադարձութեանց շուրջ:

— Ինչպէս մենք հոս՝ Պորտուգալի Միջազգայինն ալ նիստ կը դումարէ Մոսկուայի մէջ: Կը թի թէ համայնաւարներու գլխաւոր գործը, ըստ իրենց, մեր ողնասկէլը կտորեն է: Պրիւսիայի համազումարը կուգայ սպացուցանել, որ դժտար է այդ գործը իրադարձել և թէ միայն մեր Միջազգայինին մէջն է, որ

միջազգային բանութեան լուսադրոյն արտայայտութիւնը պիտի գտնէ (բուռն և խանդավառ ծափեր):

Ատլիքէն յետոյ, նոյն յանձնարարութեան կողմէ կը խօսի՝ պիտի ծերակուտական վաճառութեամբ՝ Միջազգայինի գանձային կացութեան մասին: Թուէլէ յետոյ շարք մը թւանշաններ՝ Ռոզպրոտէ կը պահանջէ, որ Միջազգայինի հաստատները կանոնադրութեամբ կատարեն իրենց պարտը: Ծնորհակալութիւն կը յայտնէ անոնց, որ ո՛չ միայն իրենց տուրքերը այլ և աւելին կուտան ու կը յիշեցնէ, որ տուրքի բարձրացման խնդրէ՛ր պիտի գայ շուտով գործադիրի սեղանի վրա:

Համազումարը կուրացնէ թէ Ատլիքի և թէ վաճառութեամբի գեկոյցները:

Խօսք կառնէ Վիպօ ներկայացնելու համար տնտեսական բանաձևը:

— Դրամատիրական արդիւնաբերութեան նպատակը, միշտ ալ, դասակարգի մը մասնաւոր շահը եղած է, կըսէ Վիպօ: Ասիկա արդիւնաբերական դրութիւն մը ըլլալէ աւելի շահագործումի կերպ մըն է: Այս դրութիւնը կորսնցող իր խարխիլը՝ որ ազատ մրցակցութիւնն էր: Իրաւ է ազատ-մրցակցութիւնը դեռ գոյութիւն ունի մանր-առևտրականներուն, մանրարդիւնաբերողներուն և զիւրացիներուն համար, բայց գոյութիւն չունի արդիւնաբերութեան և առևտուրի ամենէն՝ զօրաւոր և կարեւոր ճիւղերուն մէջ: Կեղքունացման և արդիւնաբերական կանոնադրման շարժումը, կը շեշտուի, եթէ կարելի է ըսել շարքի շարքի: Արդիւնքը բանութեամբ շահերու տեսակէտէն աղիտաբեր է, որովհետև մենայնուրէնբու միջոցաւ որ իրենց ցանցերով պիտի ծածկեն աշխարհը, դրամատիրութիւնը պիտի պարտագրէ իր կամքը՝ բոլոր սպառողներուն:

Վիպօ, կը վերջացնէ, շեշտելով, որ միջազգային աշխատանքութիւնը անընդհատ պիտի աշխատի, արդիւնաբերական միջոցներու համայնացման համար ու կը կարգայ բանաձևը (տեսնել թարգմանութիւնը քիչ անդին):

Խօսք կառնէ Պրէլլաֆօրտ, որ կը բերէ ամբողջ բրիտանական պատերազմութեան քէն ներկայացած բանաձևին և իր կարգին կընդլայնէ բանաձևին մտքերը:

— Արտադրական մեծ ընկերութիւններու գլխաւոր նպատակներէն մէկը միջազգային արդիւնաբերութեան վրա հակակշիռ գործադրելն է: Բանութեամբ ցանցաւորները պէ՛տք է մասնակցել այդ հակակշիռին: Ան պարտաւոր է հակակշիռ նաև միջազգային ելեմտական մեծ հաստատութիւնները: Ինչ որ կանցնի կը դառնայ այս մարզին մէջ՝ տեղի կունենայ վարագոյցներու ետև: Մենք կը տեղեկանանք այս բոլորի մասին՝ միայն անկատար և կցկտոր կերպով: Մենք պէ՛տք է ուսումնասիրենք այս բոլորը առանձին ուշադրութեամբ:

Արդիւնաբերողներէն վեր՝ ելեմտական օգնակցութեամբ մը հաստատում է և՛ այդ կալուածին մէջ գոյութիւն ունի նոր շահագործում մը, որուն նմանք տակաւին չէինք տեսած: Ահա՛ թէ ինչու մենք պարտաւոր ենք բացատրիլ խտուրթեամբ հակակշիռի՝ ելեմտական բարձր շրջանակներու գործունէութիւնը:

Պրէլլաֆօրտի ճառէն յետոյ նախագահը քէլի կը դնէ ներկայացած բանաձևը, որ կընդունուի միաձայնութեամբ:

* * *

Յերեկէն յետոյ նիստը կը վերաբացել՝ Դանիոյ նախկին վարչական Սթաւնիմիկի և կարմիր Վիեննայի քաղաքացետ Զայճի նախագահութեան տակ: Խօսք կառնէ Ֆրանսական ընկերով կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Փոլ-Ֆար՝ իր պատերազմութեան կողմէ շատ կարևոր յայտարարութիւն մը ընելու համար: Փոլ-Ֆար կարժանանայ համագումարին բուն ծափերուն երբ, կարճ քայքայ շատ ուժեղ ճառով մը, կը յայտարարէ, որ ամբողջ իրեր, Ֆրանսական ընկերվարութիւնը կուր կը մղէ գրաւած գերմանական հողամասերու պարպումին համար: Փոլ-Ֆար կաւելցնէ:

— Կը կարծենք, որ գրաւած հողամասերու պարպումը առանց անհանգստութեան և առանց վախի ընդունելու, համար Ֆրանսայի հանրային կարծիքէն՝ անհրաժեշտ է, որ կապուած ըլլայ զինաթափութեան հետ: Բայց մենք կը ցանկանք, որ այդ զինաթափութիւնը ըլլայ ընդհանուր և հակակշռուած միջազգայնորէն: Գերմանիոյ զինաթափութիւնը պիտի ըլլայ այդ համաշխարհային զինաթափութեան առաջին հանգրուանը:

Մենք պիտի շարունակենք յայտարարել ամէն տեղ, անմիջական և առանց պայմանի պարպումին անհրաժեշտութիւնը (ծափեր): Այդ պարպումը պահանջող որոշումը Ֆրանսական ընկերվարական կուսակցութիւնը տեւծ է միաձայնութեամբ:

Նախագահը կը շեշտէ Փոլ-Ֆարի յայտարարութեան կարևորութիւնը:

* * *

Գիւլիբը (Հոլանտա) համագումարին կը բերէ բանաձև մը՝ պահանջելով Վաշինգտոնի ութօրեայ աշխատանքի պայմանագրութեան կիրարկումը (տեսնել բանաձևը բէշ մը անդին): Ան կը շնորհաւորէ, համագումարին կողմէ բոլոր այն պետութիւնները, որ ժամանակին վաւերացուցած են պայմանագիրը և կը յարձակի խտուրթամբ բրտանանական կառավարութեան վրա, որ ո՛չ միայն չի վաւերացներ զայն, այլ և կը դաւադրէ անոր գործադրութեան գէ՛մ:

Մերթնքն, որ կը ներկայացնէ Ամսթերտամի Միջազգային Արհեստակցական Դաշնակցութիւնը, կողուի առիթէն, իր կարգին պարտապահելու համար Մեծն-Բրիտանիոյ պահպանողական կառավարութիւնը: Փաստեր կը թէ՛՝ ապացուցանելու համար պահպանողականներու թշնամութիւնը՝ Վաշինգտոնի պայմանագրին դէմ:

Բանաձևը կընդունել փիւսաձայնութեամբ:

* * *

Գաղթային յանձնախումբի տեղեկարարն է ծերունի և նախկին ազնական ընկերվարական Լարս-Օլիվըր, նախկին հոգեբանական նախարար, Մաքտոնալտի դահլիճին մէջ: Լարս Օլիվըրի գեղարվեստ հարուստ և թւանշաններով: Հմուտ՝ գաղթային հարցին, ան պիտի խուսափի աւելորդ բառերէ և ամբոխավարութենէ,

բայց ի՛նչ որ պիտի ընէ գաղթային ժողովուրդներու ազատագրութեան համար պիտի ընէ կըքով և զօրութեամբ: Ան՝ նախ իր ուրախութիւնը կը յայտնէ, որ 31 տարի առաջ, մասնակցելէ յետոյ Պրիւսիա գումարուած համագումարին այսօր կրկին կը գտնուի Պիճիքայի հողին վրա, և կանցնի բուն ընթացքին:

— Ժամանակը եկած է ուսուցանելու գաղթային հարցը, որովհետև նոր տեսակի շահագործում մը լրիս-աշխարհ կուգայ: Միև կողմէ՝ տնտեսական գետնի վրա հակամարտութիւն կայ՝ սպիտակ և գունաւոր բանտներու միջև: Ափրիկեան ժողովուրդները իրենց կարգին կը դառնան հետզհետէ թուրքային բանտներ:

Յետոյ Լարս Օլիվըր համառօտ պատմականը կընէ գաղթային շարժումին և եւրոպական պետութիւններու գաղթային քաղաքականութեանց և կը շեշտէ, որ եւնաձայնական ընկերութիւններու կողմէ գործադրուած շահագործումի կիրառելը տարօրինակ կերպով կը նմանին 17րդ դարու կեղեքման ձևերուն:

— Իբաւ է, որոշ գաղութներու մէջ՝ որոշ հաւասարութիւն մը հաստատուած է սպիտակ և գունաւոր բանտներու միջև, բայց նոր շրջանը, որ յատկանշական է սեփականագրութեամբ և սևերու ամբողջական հպատակութեամբ՝ այլապէս տխուր է, մանաւանդ երբ մարդ կը մտածէ թէ՛ այս անլուր շահագործումը կը գուզադիպի քաղաքակրթութեան դարուն:

Մեծն-Բրիտանիոյ մէջ մարդիկ կան, որ կը կարծեն թէ՛ գաղթային քաղաքականութիւնը միշտ ազատական եղած է: Պէ՛տք է այս համագումարը ցոյց տայ իրական դրութիւնը և հարկ եղած միջոցները դարմանելու համար գործուած շահատակութիւնները:

Յետոյ բանախօսը կը թէ՛ ընկերվարութեան պահանջները և մանրամասնօրէն կընդլայնէ զանոնք: Կը հիմնաւորէ բանաձևին սկզբունքները: Կը շեշտէ հաւաքական աշխատանքի պայմաններու անհրաժեշտութիւնը: Պէ՛տք է մեծապէս հոգ տանել, կըսէ, բանտներու ատողութեան, որ տասնակներով կը մեռնին վատառող պայմաններու և որոշ հիւանդութիւններու հետեանքով:

Խօսք կառնէ Մաուպիապարի բնիկ Սքեփանի (Ֆրանսական պատերազմութենէն), որ միլիոնաւոր դուռաւոր մարդոց անունէն, յուզուած շեշտելով շնորհակալութիւն կը յայտնէ համագումարին՝ իր իրազէտ յեղափոխական ու մարդկայնական որոշումներուն համար՝ գաղթային ժողովուրդներու նկատմամբ: Ան կըսէ, որ գաղթային ժողովուրդները խորապէս երախտապարտ պիտի ըլլան Միջազգայինին՝ իր բերած օժանդակութեան համար և կաւելցնէ, որ Միջազգայինը՝ չէ բաւականացած միայն, համայնավարներու պէս, հաստատելով գաղութներու շահագործումը այլ և դրական միջոցներ կառուարկէ այդ ուղղութեամբ:

Խօսք կառնէ նաև Կրանի (Հոլանտա) և կը պաշտպանէ ճշուած ազգերու մեծ դաշնակցութեան մը ստեղծութեան անհրաժեշտութիւնը: Ան կուսակից է իւրաքանչիւր գաղութի քաղաքական փիւսակին առանձին քննութեան:

Զայճ բէ՛է կը դնէ բանաձևը, որ կընդունել մեծամասնութեամբ:

***

ՎԵՑՆՐՈՐԿ ՕՐ

10 Օգոստոս

Գերման խորհրդարանի նախագահ Լեօպոլդ մեկ կարևոր յայտարարութիւնը — Քառնի մը բանախօսմանը կը յարձակին՝ Արևելեան Եւրոպայի մէջ հետզհետէ հող շահող ֆաշիզմի վրա — Երիտասարդ գերման ընկերավարականներու հետագիրը — Քառնի կը խարանէ Հարթիի իշխանութիւնը Հունգարիոյ մէջ — Սուլթանիին հաւը — Կարլ Կառլսկիի և Եդ. Պերնշտամի շնորհաւարութեան գրքերը — Տէրերի (Ձեխուղաքի) և Բիսպիների (Ռուսմանի) հակիրճ մատերը — Մահապատի դէմ Տը-Պրաֆերի հաւը — Ջինաքափութեան խնդիրը և Ալպարտայի գեկոյնը — Ռեմոսի կարտասանէ ուժեղ և դրական հաւ մը — Կը խօսին մեկ Տայթան (Մեծմ-Բրիտանիա) և Քրիսթիմ (Գերմանիա) — Ջինաքափութեան վերաբերեալ քանակը կընդունի միաձայնութեամբ .

Համագումարի նախավերջին օրը՝ այնքան բեղուն եղաւ և արտասանած ճառերը այնքան շահագրգռական էին և բազմաթիւ, որ անհնար է լրիւ պատկեր մը տալ այս սուղ էջերուն մէջ: Կը նախագահէին Լեօպոլդ՝ նախագահ գերման խորհրդարանի և Պրաֆ՝ Փրանսացի ծերունի պետ և երեսփոխանը: Լէօպոլ, նիւար կը բանայ և անըդարձանալով Փոլ-Պոլի երէկոյ յայտարարութեան, ամբողջ գերման պատերազմութեան կողմէ շնորհակալութիւն կը յայտնէ՝ արտասանած եղբայրական և ճիշտ խօսքերուն համար: Համաձայն է՝ որ Բողոքողները իրաւունք ունին մտահոգելու իրենց սպահովութեան մասին ու կը յուսան, որ Փրանսայի և Գերմանիոյ ընկերավարականները միասնաբար պիտի դիտանան սպահովել Արևմտեան Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

Լեօպոլ կը կարգայ յետոյ պատգամ մը դրկած 20,000 երիտասարդ գերման ընկերավարականներու կողմէ, որ կըրկել օր՝ Հաւաքած Տորքմուտի մէջ տօնած են Միջազգայինի Համագումարին բացումը: Անոնք իրենց աննկուն հաւատարմութիւնը կը յայտնեն միջազգային բանուրական շարժման ու կուլտան անվատ պաշարի ընկերավարութեան յղթմանակին համար:

Գրիսթիմի համառօտ գեկոյցէն յետոյ, լիագորագրերու յանձնախումբին կողմէ, ուր ան կը բացատրէ, թէ ինչու Ռուս-Ս.Ս. կուսակցութեան պատասխաններու մէջ մասը (5-ը 11-ի վրա) օրինակած չեն համարած, նախագահ կը կարգայ Կարլ Կառլսկիի հետագիրն ու Պերնշտայնի նամակը՝ ուղղած Համագումարի նախագահութեան: Ընկերավարական երկու ծերունի տեսարանները, կը շնորհաւորեն Միջազգայինը և կուրախանան գոյութիւն ունեցող միութեան համար, մաղթելով որ ան անքակտելի ըլլայ:

Գործադիրի մօտ լեւ պատերազմ և երեսփոխան Նիեսիլայովսկի կը սեղ պախարակելով լեւ կուսակցութիւնը, որ կաշխատի ֆաշիստ բարքեր հաստատել և խեղդել Բողոքողապետութիւնը: Նիեսիլայովսկիի լեզուն մեղմ է Բիլսուտսկիի կուսակցութեան վերաբերմամբ: Յետոյ ան կը բացատրէ թէ ինչպէս

Ուրբայինական ընկերավարականները և սլաւական ռիթեները կը պատրաստին հետզհետէ իրենց անկասուլիեան և կը վերջացնէ յոյս յայտնելով, որ լեւ-լիթւանական վէճին մէջ՝ ընկերավարականները պիտի կրնան համաձայնութեան մը գալ:

Քառնի, հունգար տարադիր մը՝ կը յարձակի խիստ և բուն բառերով Հարթիի իշխանապետութեան վրա և կըսէ, որ կը խօսի անձնական պատասխանատուութեամբ, որովհետեւ կը վախնայ, որ հունգար պատերազմութեան մնացեալ անդամները, որ երկիր պիտի վերադառնան՝ կրնան հաւածել: Քառնի դժելէ յետոյ մաճառ արևականներու և ծածուկ արքայականներու այլանշակ դիմագիծը, կը բացատրէ թէ ինչպէս, Հունգարիան, որ դեռ երեք տարի առաջ առանձնացած երկիր մըն էր՝ այսօր դարձած է իտալական կուսակցութեամբ մը: Քառնի կըսէ, որ Հունգարիոյ մէջ, կը պատրաստին պատերազմի և կը գտնէ, որ Արևելեան Եւրոպայի մէջ յաղաղակամութեան զլիստոր բոյնը Հունգարիան է ու դառնալով բրիտանական պատերազմութեան, կը խնդրէ, որ գէնք չի տան հունգար յետադիմականներուն ձեռքը՝ պատկերով պատերազմի դաշնակցութեան հետնորդ վերաքննութիւնը: Քառնի կը վերջացնէ հաւատարմով, որ շուտով կըրկին, պիտի ծածանի հունգար հանրապետութեան դրօշը:

Սուլթանլի, ինչպէս իր միւս ոտու ընկերները, դառնութեամբ կը պահպանի Ռորհը. Ռուսիոյ վարչիներէն: Տխուր է իրեն համար խօսիլ՝ կուսակցութեան մը անուշէն, որ երէկ տէրն էր Ռուսաստանի և որուն ամբողջ գործը քանդուած է այսօր: Համայնալար բունապետութեան՝ որ կեանք առաւ աւերածներու մէջ, աննկուցեան ժամը հնչած է: Պետեր շիթի մէջ և մինչդեռ Սքայլին և Պուլսարի իրենց յոյսը կուսակցութեան սպառնալի պատերազմի մը, Միչերիմ կուզէ ստորագրել Գիլիի դաշնագիրը: Իրենք ալ, Սուլթանլի և ընկերները, կը ցանկան, որ Ռուսաստանը դուրս գայ իր առանձնութիւնէն և մտէ Ազգ.Գաշակցութեան մէջ: Սուլթանլիին ճառին ամենէն հետաքրքրական մասը այն է որ, ան իր կուսակցութեան անուշէն, կը յայտարարէ, որ համաձայն է Միջազգայինի համագումարին հետ՝ Ռորհը. Ռուսիոյ ներքին գործերուն մէջ գիհեմ միջամտութիւն չի գործելու մասին:

Ոսք կառնէ Տէրեր (չեխ), որ կը շնորհաւորէ Միջազգայինը փոքր Բողոքողներու ճակատագրին շուրջ իր ցոյց տուած հետաքրքրութեան համար: Հակեմ բառերով կուսայ իր երկրի քաղաքական վիճակի մասին լրիւ տեղեկութիւններ և կը յուսայ, որ Ձեխուղաքի կան համագործակցութեան շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ պաշտպանել բանուրութիւնը ամէն յարձակումի դէմ:

Ռուսական հրեայ Բիսպիներ իր երկրին արդէ վիճակը վտանգ մը կը նկատէ խաղաղութեան համար և կըսէ, որ սխալ է ենթադրել, որ Ռուսմանիան սահմանադրական երկիր մըն է: Տարիներէ իվեր այնտեղ հրացանն է, որ կըրկէ: Գալով Ռուսմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան, բանախօսը կը կարծէ, որ ան կընթանայ Փաշկովի հունով և կուզ կընէ Միջազգայինին, որ իրենք օժանդակէ Բողոքողապետութեան և ընկերավարութեան համար իրենց մղած կուրին մէջ:

***

Կէսօրէ յետոյ նիստը կը վերաբացւի կզնիսի և Հայկերմանի (Չեխովսկայա) նախագահութեան տակ: Լուի Տը-Պրաէքը քաղաքական բանտարկեալներու և աքաղաղականներու յանձնախումբին կողմէ՝ զեղեցիկ ճառով մը կը ներկայացնէ մահապատիժի դէմ քննարկութեան բանակը (տեսնել թարգմանութիւնը քիչ անդին): Տը-Պրաէքը կարծանանայ խանդավառ ընդունելութեան և իր բերած բանակը կը քննարկուի միաձայնութեամբ:

Այլաբար, Հոլանտական պատերազմութեան պետը և նախազահ գիտնականութեան յանձնախումբին՝ Հոմաքոմարին առջև կը պաշտպանէ այս վերջինին բանակը: Համառօտ կերպով տալէ յետոյ յետ-պատերազմեան տխուր քաղաքական վիճակը՝ կը կարծէ, որ բոլոր երկիրներու բանտերէնը պէ՛տք է ուժեղ ճնշում գործ դնեն կառավարութիւններուն վրա՝ իրականացնելու Համար գիտնականութիւնը: Յետոյ Այլաբար կընդլայնէ բանակին մէջ քննած կէտերը ու առաջարկած միջոցները:

Այս խնդրին շուրջ, անտարակոյս լաւագոյն ճառը կը մնայ Ռեմոնիինը, որուն զրական, գուռայ և ուժեղ պերճաստութիւնը ամբողջ Համարումարին բուն ծափերուն կարծանանայ: Ռեմոնիի գլխաւոր մտքերը հետեւեալներն են:

1. Պէտք է մեծ կարեւորութիւն ընծայել բանտարկան և աշխատարական զանգաւածներու ի գործ դնելիք գործօն և ուժեղ մնշումին, համապատասխան կառավարութիւններուն վրա՝ իրականացնելու համար գինքափոխութիւնը:

2. Խաղաղութեան գլխաւոր բերդը, ըստ Ռեմոնիի, կը մնայ Ազգ. Դաշնակցութիւնը, որուն պէտք է ոչ թէ տալ և աշխատել գայն ուսկալարացնել, եթէ կուզի շահագործել նաև ընկերավարութեան դուրս գտնող խաղաղաւոր տարրերը:

3. Զի բաներ միայն պատերազմի դէմ գորաւոր և արդար խօսքեր բան. եթէ այդ խօսքերուն գործը չընկերանայ՝ ո՛չ մէկ տարբերութիւն կըլլայ մեր և Գ. Միջազգայնի միջև: Պէ՛տք է խաղաղութիւնը կազմակերպել: Պէ՛տք է կաւիլ պատերազմին դէմ խաղաղութեան ժամանակ:

4. Մէկ պետութեան մը գինքափոխութիւնը չի բաներ և ո՛չ ալ բո՛լոր պարտած կողմերուն: Պէ՛տք է գինքափոխել նաև յաղթականները: Հաստատել Միջազգային հակազին: Հաստատել պարտադիր իրաւարարութեան միջազգային պայմանագիր:

5. Արգիլել արագ գորակոչերն ու գորահաւաքները, խնդրայ առարկայ կենտոնութիւնը՝ միջազգային մարմնի մը դատաստանէն անցնել առջ:

6. Եթէ կառավարութիւն մը՝ կաւիլ կը յայտարարէ առանց պատած ըլլալու հաշտութեան և իրաւարարութեան բոլոր միջոցները՝ այդ կառավարութեան դէմ գինքալ պատարարութեան սկզբունքին գործադրութիւնը՝ մը դառնայ ժողովուրդին ամենէն սրբազան իրաւունքը:

Ռեմոնիէն յետոյ կը խօսին հետզհետէ Պրաէքէյ (անկախ աշխատաւորական պետ) Տայթան (աշխատաւորական) և Քրիսթին (գերման): Երեքն ալ առաւել կամ նւազ խանդավառութեամբ, կը պաշտպանեն յան-

ձնախումբին բանակը (տեսնել քանի մը էջ անդին): Պրաէքէյ, որ ղեկավարն է, Միջազգայնի ներս և դուրս, երկու Միջազգայններու միացման Համար ստեղծած յարժումին՝ խոհականութեամբ, բաց վրձնակներէն կը պաշտպանէ իր տեսակէտները: Իրամատիբական պատերազմի ժամանակ՝ բանտերէն և զիւղացիները, կըսէ Պրաէքէյ, պէտք չէ որ երթան պատերազմի: Համաձայն է բանակին: Պիտի քննարկել զայն:

Նախագահը քննէ կը զնէ Այլաբարի բերած բանակը, որ կընդունուի միաձայնութեամբ: Ամբողջ սրահը կը թնդայ ծափերով:

***

ԵՕԹԵՐՈՐԻ ՕՐ

11 Օգոստոս

Գ. համագումարին փակման հանդիսաւոր և յուզիչ միտքը — Էմիլ-Վանտերվելտ կը ներկայացնէ քաղաքական յանձնաժողովի յայտագիր-կոչը՝ ուղղուած բոլոր երկիրներու աշխատաւորներուն—Օրթօ-Պատեր մեծ և անաւարկելի հառով մը՝ կը գծէ միջազգային աշխատաւորութեան քաղաքական գործունէութեան ուղին — Պատերի մտքը՝ իր մեծ հմտութեամբն ու տրամաւորութեան գորութեամբը կը յաղթ անկախ-աշխատաւորակներու չկամութեան, որ կը քննարկեն ամբողջ յայտագիրը — Վենետիկ-Օրթն, ֆրանսական խորհրդարանի ընկերակալական խմբակցութեան բուն պետը՝ կը բնէ յանդիմ մէկ ուրիշ երեսը — Լեմոնպըրի, ծերունի և անկախ աշխատաւորակներ, որոշ վերապահումներ ընկելով հառով մը, յուզիչ և յեղափոխական հառով մը, մանաւանդ Պատերի խօսքէն յետոյ, կը յորդորէ իր ընկերները չի խախտել միաձայնութիւնը — Կը խօսին նաև Տայթան (անկախ-աշխատաւորական) և Զիրմսֆի, ֆրանսական ժախկողմին երիտասարդ պետը — Հենցերսըն և Վանտերվելտ կարտասանեն փակման խօսքերը — Համագումարը ռոտի՛ կերպէ ՎՄիջազգայնականը—:

Պատգամաւորները առանց բացառութեան զբաւած են նստարանները: Կը նախագահեն Է. Վանտերվելտ և Լեմոնպըրի: Վանտերվելտ՝ բանակէ յետոյ նիստը, քանի մը Համառօտ տեղեկութիւններ կուտայ քաղաքական յանձնախումբին կատարած աշխատանքներուն շուրջ և կը կարգայ բանակը: Պօք կառնէ յանձնախումբին զեկուցանողը՝ Պատեր:

Պատեր, նախկին նախարար յեղափոխութեան յաջողող զահլիճին, պետ աւարիական ընկերակալական կուսակցութեան, նախաբան Զայնի հետ՝ խորհրդարանի ընկերակալական խմբակցութեան՝ կը հանդիսանայ վերակազմող Միջազգայնի առաջնակարգ ղեկավարներէն մէկը: Սկսելով Համալուրկէն՝ անոր շերտ հետզհետէ աւելի քան անհրաժեշտ կը դառնայ ու իր հեղինակութեան հետզհետէ կը մեծնայ: Ան կը սկսի՝ պատճառաւորելով թէ ի՛նչու յանձնախումբը որոշած է այս անգամ ո՛չ թէ բանակն մը Հայալ յայտագիր-կոչ մը երկարակէ Համագումարին հասանութեան: Պատերի ճառը պիտի արժանանայ բուն և երկարատև ծափերու:

Պատեր. — Պատերազմէն յետոյ, աշխատուորական լաշն զանգաւածները, կարծեսցին թէ միապետական տուններու կործանումը՝ իր հետը պիտի բերէ նաև դրամատիրութեան պարտութիւնը: Անշուշտ, այդ յոյսերը, բոլորովին անհիմն չէին: Տեղի ունեցան քաղաքական որոշ յատազնիմութիւններ, բայց ինչ որ կարելի եղաւ որականացնել՝ հեռու էր յուսացածէն:

Դեռ տարիներ պիտի անցնին՝ վերջնական և վճռական յարձակումի ժամը հնչելի առաջ: Բայց խոշոր փոփոխութիւններ պիտի ունենանք: Մարտէյի մեր վերջին համազումարէն իվեր, քաղաքական կարևոր դէպքեր պատահեցան: Բայց պարտաւոր ենք չի մոռնալ, որ մեր քաղաքական յատազնիմութիւնները չի կըցան արդիւլէ դրամատիրութեան խախտած դիրքերուն վերամարցումը: Հետևարար պէ՛տք չէ զարմանալ եթէ ձայներ կը բարձրանան, որ խոր հիպոթափութիւն մը կարտախայտեն և նոյնիսկ համակերպութիւն:

Համայնավարութիւնը, օրինակի համար, ախոյ՛յեանը կը հանդիսանայ այս կերպ մտածելուն: Ան իր ամբողջ նոր յաղթանակներու յոյքը կապած է հաւանական պատերազմի մը: Այս մտածումը կը կարծեմ թէ համակերպութեան տարրեր բան մը չէ: Միև կողմէ ան աշխարհին կը ներկայանայ խաղաղատիրութեան դիմակով մը: Միջազգային աշխատակողմութեան ան կը ներկայանայ երկու դէմքով՝ մէկը՝ սուտ խաղաղութեան մը և միւրը՝ պատերազմի, գոր սնուղապիտեան կը պարտաստէ:

Գալով մեզի, մենք ունինք՝ մեր ուժերուն ճշգրիտ դիտակցութիւնը: Տկար դեռ՝ վերցնելու համար ամբողջ իշխանութիւնը, մենք բաւական զօրաւոր ենք որպէսզի հնարաւոր ըլլայ մնալ պետութեան հետո, որոշ պարագաներու տակ: Յետոյ, նկատի՝ առնենք դրամատիրութեան բարելւումը: Խոր փոփոխութիւն մը կայ: Ազատ մրցակցութիւնը ճամբայ կուտայ՝ դրամատիրական համաբաշխութեան: Դրամատիրութիւնը հասած է հանգրանիս՝ ուր քաղաքական ժողովրդավարութեան մը կը գուճադիպի ելեմտական սակաւապետութիւն մը: Զարտարարեւոտի մեքենակաւանցումով ան կուզէ աւելի քան երբեք սարկացնել աշխատակողմութիւնը:

Գիւղացիութիւնն ալ արագօրէն կը յեղաշրջւի: Երկրագործութիւնը կարգեականանայ: Քաղաքակրթութիւնը կը թափանցէ դիւղերէն ներս, քանդելով հին պահպանողականութիւնը և աղքատ խաւերու մէկ մասը բերելով ընկերավարութեան: Կոչը՝ որ հոս կարողացեցաւ, ուղղեցաւ է բոլոր երկիրներու աշխատակողմութեան: Նախ՝ Արևմուտքին, որովհետեւ Մ. Նահանգներու դրամատիրութիւնը նեցուկ եղաւ եւրոպականին, պայմանաւ, որ տրամը դրամը ընկերային յեղաշրջումի չի ծառայէ: Ու մինչդեռ ամերիկեան դրամատիրութիւնը օգնութեան բան եւրոպականին, Մ. Նահանգներու բազմամիլիոն բանուորութիւնը չօժանդակեց մեր մղած կուին: Պէ՛տք է որ ամերիկեան բանուորները, մասնակցին եւրոպական աշխատակողմութեան մղած պայքարին միջազգային դրամատիրութեան դէմ, որովհետեւ մեր ճակատագիրը և մեր շահերը նոյնն են:

Պէ՛տք է ուշադրութիւն ընել նաև Արևելքի մէջ պատահած վերիվարումներուն: Արևելքի մեր ընկերները մեր հասարակաց պայքարին պիտի բերեն՝ ո՛չ

միայն իրենց դրական այլև հողեկան օժանդակութիւնը:

Համայնավարները կը պիտեն թէ դրամատիրութիւնը ապականած և որոշ չափով ծախու առած է բանուորութիւնը: Ատիկա ո՛չ միայն խոշոր սխալ մըն է հապա նաև վերաւորական է աշխատակողմին համար: Մենք մեր կոչը կուղղենք բոլորին, ամէն երկիրներու աշխատակողմներուն, կոչ՝ միութեան, որպէսզի աւելի մեծ ուժերով ճամբայ ելլենք երթալու համար աշխարհի տիրապետութեան:

Պատերէն յետոյ խօսք կառնէ Օրինոյ, որ կը սկսի շեշտելով, որ կոչը՝ կաշխատի ճշտել միջազգային աշխատակողմութեան կատարելիք դերը՝ քաղաքական կեանքի մէջ: Կոչը նաև հրաւէր մըն է միութեան, հրաւէր՝ բանուորական ուժերու կեդրոնացման ի խնդիր աշխատակողմին ազատագրութեան:

Օրինոյ. — Պատերազմը, ըստ ազգայնականներու, շահու աղբիւր մը պիտի ըլլար ժողովուրդներուն համար: Պատահեցաւ հակառակը և իրականացաւ ժողովուրդները՝ պատրանք և հիպոթափութիւն՝ թշուառութեան մէջ:

Պատերազմին պատճառած տնտեսական վերիվարումները և թշուառութիւնը՝ դարձան վտանգ ժողովրդավարութեան պահպանումին տեսակէտէն և Եւրոպայի ու Մ. Նահանգներու կառավարութիւնները չկրցան դիմադրել դրամատիրութեան յաղթանակին, որ հետզհետէ կը հիմնաւորի: Ի՞նչ պիտի կրնայ ընդդիմանալ իրեն եթէ ոչ Բանուորական-Ընկերավարական Միջազգայինը:

Ատոր համար է՝ որ երբ մենք կը պահանջենք դրամատիրութեան արագ փոփոխումը մեզ դաւանանք կը հռչակեն: Այս անարգանքները մեզ չեն յուսահատեցնիր: Այս սպառնալիքները մեզ չեն վախցնիր և մենք կը յայտարարենք, որ ամբողջ Քրիստոսական ընկերավարութիւնը վճռականօրէն կը պահանջէ Հոնոնսեան երկիրներու պարզումը:

Միջազգային պէ՛տք է պայքարի ամէն կառավարութեան դէմ, որ կը խնդդէ ազատութիւնը: Որովհետեւ քաղաքական ազատութեան մէջ է, որ կը դարձանան բանուորական ազատութիւնները և ազատութիւնը խեղդելով է, որ մարդիկ կը պատրաստեն պատերազմը: Պէ՛տք է կուել ո՛չ միայն խոտական փաշիզմին այլ և ոտակական համայնավարութեան դէմ: Թշուառութեան և բռնութեան մէջ չէ, որ կարելի է յեղափոխութիւն ընել: Փոսած և ապականած տարրերով չէ, որ կարելի է վաղայ մարդկութիւնը յեղափոխութեան տանիլ:

Եւ երբ համայնավարները կը խօսին մօտալուտ և անխուսափելի պատերազմին մասին, պատրաստելով այդպէս զայն, մեզի կը թւի թէ մեր պարտականութիւնն է մեր ամբողջ կարելին ընել այդ պատերազմը արդիւլէլու համար:

Վեմսան-Օրինոյէն յետոյ, որ կարծանանայ համազումարին ծափերուն և համակրական արտայայտութեանց, խօսք կառնէ Լեմուպիլի՝ որոշ վերապահումներ ընելու համար յայտարար-կոչին: Խորհրդային Խուսիոյ վերաբերեալ մասին նկատումը: Ան կը վախնայ, որ այդ մասը որոշ վտանգ կը ներկայացնէ բանուորական միութեան տեսակէտէն: Պէ՛տք չէ երբեք կամուրջները այրել: Եթէ համայնավարները, կաշխատեն խորացնել միջազգային աշխատակողմութեան երկու

հերձակներուն մէջէ բացւած խրամատը՝ մեր պարտքն է ընդհակառակը լինել զայն:

Յետոյ Լեւոնասպրի կառկցնէ, որ չվաւերացնելով և նոյնիսկ ալ պանելով հանդերձ այնտեղ կատարածներուն մէջ մասը՝ պէ՛տք է ընդունել, որ ցարք տապալած է և դերձակութիւնը ազատագրւած: Ընթացքի մէջ եղող յիդրոիտութեան անիւներուն մէջ պէ՛տք չէ գաւազան նետել: Այս բոլոր վերապահումներէն յետոյ, սակայն, և մասնաւոր Պառնեի ճառէն յետոյ, ան պետի ջէհարիէ բանաձևը և կը հրաւիրէ իր անկախ շարժատարական ընկերներն ալ, որ նոյնը ընեն: Տոլլան կը բերէ այս վերջիններուն համաձայնութիւնը: Զիրմսփիմ՝ յանուն Ֆրանսական պատերազմութեան կը յարձակի Պուլկարիտի Փաշխտ կառավարութեան վրա և կը պահանջէ Պաշխտեան դաշնակցութեան իրականացումը: Յետոյ յայտագիր-կտրը կը ջէհարիէի միաձայնութեամբ՝ ծափերու տարախի մը տակ:

Հենարարն Միջազգային Գործադիրին նախագահը, կարտասանէ սրտաուշ փակման խօսք մը, յանձնելով պելտ կուսակցութեան կարծիք դրօշ մը, որպէս յիշատակ: Իրեն կը պատասխանէ վանտերվելլու շատ գեղեցիկ և շատ յուզիչ ճառով մը: Կողեկոչէ Միջազգային բոլոր մեռելները ժողովը, Կետը, Ռոզա-Լիւքսեմպուրը, Փապլո-Իլիլեզիսը և այնքան ուրիշներ: Կը խօսի անոնց մասին, որ ծերացած են ալ բայց երբ ընկել են տեսնելով Միջազգայինը՝ մեծ, զորաւոր և կազմակերպւած: Համագումարը ոտքի՛ կերգէ «Միջազգայնական»-ը բազմաթիւ լեզուներով: Զայնք կը հնչեն՝

— Աշխատարմեր բոլոր երկիրներու, միացե՛՛ք...

* * *

Համառօտ ճօթի ընկերվարական ուսանողներու համագումարին և կամայ խորհրդաժողովի մասին — Ընկերվարական իրաւագէտներու ժողովը — Ազգերու Դաշնակցութեան ռամկավարացման յանձնախումբ — Մամուլի արհեստային խորհրդաժողով — Ընկերվարական մարմնակիրքանքի միութեան խորհուրդին գումարումը — Կուռելու համար Փաշխտի դէմ և բանտարական պաշտպանութեան միջազգային կազմակերպութեան մը համար

1. ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ աեղի ունեցաւ օգ. 3—է 4, Պրիւսիի «ժողովուրդի Տան» սրահներուն մէջ: Հին յօդւածին մէջ, որը չափով խօսեցանք համագումարին հանած բանաձևերու մասին: Օրակարգը կը բաղկանար հետեւեալ կէտերէն՝

1. Միջազգային բանտարական շարժման առաջադրութիւնները ի նպաստ՝
  - ա) Մօրը և գաւազին,
  - բ) կնոջ՝ ճարտարութեամբի մէջ,
  - գ) հիւանդներուն, խեղանդամներուն, անդալտյծներուն և ծերերուն:
2. Կնոջ զինուորական ծառայութիւնն ու կնոջական գորահաւաք ընկելու ձգտումները:

Համագումարին ներկայ էին ի մէջի ալլոց, բազմաթիւ ընկերվարական երեսփոխանուհիներ և ծերակուտականուհիներ: Սիւեռով աւստրիական կիներու պարագլուխ Փոպէն մինչև Ֆրանսացի Լուիգ-Սուրմո, բոլոր պատգամաւորներէն իրեն ալ, որոնց մեծ մասը պատերազմներ էին նաև Գ. Համագումարին, կը գատւէին տղամարդոցմէն իրենց անսահման եռանդովն ու աշխուժովը: Կարելի է յիշել օրինակ անգլիական խորհրդարանի անդամուհիներ Ճիւսքը և Լորանը, աւստրիական երեսփոխանուհիներ Պոլը և Ֆրէտուի-Խը, չեխ ծերակուտականուհի ՔլաւդիաՄամ, հունգարուհի Քեքլիմ, լեհուհի Քարոյճամ, լատվուհի Քալմիլը և այլն:

Համագումարին մէջ Լուիգ-Սուրմոյի զխաւորութեամբ որը հոսանք մը կար, որ չէր ուզեր դէմ արտայայտել կնոջ զինուորագրութեան: Բանաձևերը տեսնել քիչ անգին:

2. ՌԻՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ. — Միջազգային Գ. Համագումարի ընթացքին Պրիւսիի «Ռաթը» ժամերու Տան՝ մէջ տեղի ունեցաւ Ուսանողներու Միջազգայինի գործադիրի նիստը և Գ. ըզ համագումարը: Ներկայ էին շուրջ հարիւր պատգամաւորներ հետեւեալ երկիրներէն՝ Գերմանիա, Աւստրիա, Պուլկարիա, Չիւստան, Ֆրանսա, Հոլանտա, Հնդկաստան, Լիւքսեմպուր, Պոլստիի, Լեհաստան, Ալիցերիա, Չեխոսլովակիա և Պիլիսիա: Առաջին նիստին կը նախագահէ Լիւք-Սուրմոն: Իմիջ-Վանտերվելլու Միջազգայինի գործադիրին կողմէ կարտասանէ գեղեցիկ ճառ մը՝ պատմականը ընելով ընկերվ. ուսանողական շարժման: Կըսէ, որ թէ և այսօր ընկերվարութիւնը նորոյթ ըլլալէ դադրած է բայց այսուհանդերձ երիտասարդ մտաւորականութիւնը կուզայ մեզի:

Վանտերվելլու ճառէն յետոյ համագումարը կանցնի իր աշխատանքներուն: Օրակարգի վրա կան երեք հարցեր՝ 1. Գաղթային հարցը, 2. զինաթափութեան խնդիրը և 3. ուսանողներու գործունէութիւնը Միջազգայինէն հետ: Վոքըր կընէ հետաքրքրական գեկոյց մը գաղթային խնդրի մասին:

Համագումարը կը լսէ մանրամասն գեկոյցներ՝ իւրաքանչիւր երկրի մէջ ընկերվարական ուսանողական շարժման մասին: Շարժումը ամենէն աւելի տարածած է Գերմանիոյ և Աւստրիոյ մէջ:

3. ԱԶԳ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՌԱՄԿԱՎԱՐԱՑՄԱՆ ՄՆԱՑՈՒՆ ՅԱՆՁՆԱՅՈՒՄԻ. — Երկար խորհրդակցութիւններէ յետոյ՝ Ազգ. Դաշնակցութեան ռամկավարացման խնդիրը ընկեր և յառաջիկային մանրամասն գեկոյց ներկայացնելու համար, Միջազգայինի գործադիրին կից կազմեցաւ հետեւեալ մնայուն յանձնախումբը՝ Լուի-Տը-Պրաբը՝ նախագահ, Պրաբ (Ֆրանսա), Մաուրիլիանի (Իտալիա), Քրիստիան (Գերմանիա), Ռուրկեսը (Հոլանտա), Ռուտն (Շէտ) և Լեօ-Վիլիքը (Չեխոսլովակիա):

4. ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԻՐԱՄԱԳԵՏՆԵՐՈՒ ԵՐԸՆԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ զումարեցաւ նախագահութեամբ Աւստրիոյ նախկին վարչապետ Ռեմբըրի, որը յարաբերութիւններ ստեղծելու համար բոլոր երկիրներու ընկերվար

րական իրաւագէտներու մէջն և ներդաշնակելու համար՝ բոլոր երկիրներու պետական իրաւունքը:

Վանտերվելյու երկար և հետաքրքրական դեկոյց մը կրնէ ջրէական իրաւունքի մասին: Գերման երեսփոխան Քիւրտ-Ֆրոգեմֆելտ կառավարիչն ստեղծել ընկերվարական իրաւագէտներու դաշնակցութիւն մը: Ռոպեմֆելտ ասիկա անհրաժեշտ կը դտնէ մասնաւորաբար այսօր, որովհետև շատ մը երկիրներու մէջ սկսած է մեծ փոփոխութիւններու ենթարկելի դատաստանագիրքը: Ան կաւելցնէ, որ նման դաշնակցութիւններ արդէն գոյութիւն ունին Գերմանիոյ և Աւստրիոյ մէջ:

5. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՆՅԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԻՐԻ աշխատանքները կը կրէին խորհրդակցական բնոյթ:

6. ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՐՀԵՏԱՍՏԻՆ ԽՈՐՀՐԳԱՍՈՂՈՎ. — Նախագահութեամբ Վիլեմսֆի՛ ընկերվ. մամուլի ներկայացուցիչները զբաղեցան՝ միջազգային ընկերվարական լրատու կազմակերպութիւն մը ստեղծելու խնդրով: Գործադիր շուտով պիտի հրաւիրէ արհեստագէտներէ բաղկացած խորհրդակցող մը՝ ծրարքի նախագիծ մը պատրաստելու համար: Միաձայնութեամբ խորհրդակցողը կը քեզարկէ բանաձև մը՝ դատասպարտելով մամուլի ազատութեան կապտումը:

բազմաթիւ երկիրներու մէջ, մանաւանդ Խորհրդային Ռուսիոյ և Իտալիոյ:

7. ԿՈՒՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՖԱՇԻՅՄԻ ԴԵՄ և բանւարկան պաշտպանութեան միջազգային կազմակերպութեան մը համար՝ Միջազգային անդամակցող 12 երկիրներու ներկայացուցիչներէ բաղկացած խորհրդակցողը՝ լսելէ յետոյ բազմաթիւ գեկոյցներ, որոշեց ստեղծել միջազգային յանձնաժողով մը և վարչական յանձնախումբ մը, որուն կանգնակցին Օթթո Պաուեր, Ժիլիլիս Տէռչ՝ Աւստրիոյ ազգային պաշտպանութեան նախկին նախարարը և ուրիշներ: Վայրը պիտի ըլլայ Վիեննա: Պիտի հրատարակի տեղեկատու մը:

8. ԲԱՆԻՌՈՒԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆԱԿՐՔԱՆՔԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԿԸ լսելէ յետոյ զանազան գեկոյցներ՝ կը պատրաստէ 1931ի Վիեննայի միջազգային ողիմպիականին համար նախագիծ մը: Կանաւնէ յանձնախումբեր և կազմակերպիչներ: Որոշ կարգադրութիւններ կրնէ բանտրական մարմնակերթանքը տարածելու համար կարգ մը երկիրներու մէջ, ուր նման կազմակերպութիւնները շատ տկար են, օրինակ, Անգլիա և Ճրանսա: Կը զբաղի իր և ընկերվարական կրթութեան դաշնակցութեան փոխարարութիւններով: Յետոյ կը վաւերացնէ Տէռչի գեկոյցը 1927-ի ընթացքին կատարած աշխատանքներու մասին:

Վ. Շ.

Գ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ԲԱՆԱԶԵՒԵՐԸ

I

ՅԵՏ-ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱԻՌՈՒԹԵԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յետ-պատերազմեան շրջանը բնորոշ է՝ հետզհետէ աւելի ուժեղ մենաշնորհներու յարածուն զարգացումով: Արդիւնաբերութեան՝ հետզհետէ աւելի, մեծ թւով ճիւղերու մէջ, անհատապաշտ դրամատիրութիւնը, հիմնւած ազատ մրցակցութեան վրա՝ իր տեղը կը գիջի մասնաւոր մենաշնորհի սկզբունքին վրա կազմակերպւած դրամատիրութեան: Այս մենաշնորհները ազգային սահմանները կանցնին և հետզհետէ կը վերածւին միջազգային արդիւնաբերական ընկերութեանց (cartels et trusts internationaux):

Այս յեղաշրջանի հետևանքով ամբողջ միջազգային տնտեսութիւնը կենթարկելի, հետզհետէ աւելի ուժեղ, միջազգային արդիւնաբերական ընկերութեանց հեղինակութեան: Այդ յեղաշրջումը՝ բանւոր դասակարգը կը դնէ հետզհետէ աւելի վտանգաւոր դրամատիրական ուժերու դէմ յանդիման: Կենթարկելի սպառողները դրամատիրական մենաշնորհներու պարտադրած գիւններու իշխանապետութեան: Կառավարութիւնները կը դնէ մեծապէս ճնշող Հպատակութեան մը տակ՝ գործադրած դրամատիրական դրամապետութեան կողմէ (plutocratie capitaliste) և կը ստեղծէ յարածուն

դժուարութիւններ այն կառավարութիւններուն առջև, որ կը ճգնին ազատազբիլ այդ տիրապետութեան:

Քանի կը շեշտի դրամատիրական կեդրոնացումը այնքան կը յաւաքանայ արդիւնաբերութեան բանական կերպով կազմակերպումը (la rationalisation de la production): Քաղցրեմ տնտեսութեան մէջ, արդիւնաբերութեան բանական կերպով կազմակերպումը, անհրաժեշտաբար, կընդունի երկու տեսք: Մէկ կողմէն՝ ան միջոց մըն է աշխատանքին արտադրականութիւնը մեծցնող և արհեստային յաւաքիմութիւն մըն է, միւս կողմէն՝ դրամատիրութեան համար, ան միջոց մըն է՝ փոխարինելու թռչակներու յաւելման, աշխատանքի օրւայ գեղջումին և ընկերային օրէնադրութեան պատճառաւ կրած վիսաները՝ աշխատաւոր ձեռքերու անցուն խնայողութեամբ և աւելի մեծ ճիւղ մը ձեռք բերելով՝ աշխատաւորներու վրա ք որո՞ք դրամած բռնադատական միջոցներու ծանրացումով: Բանտրները այսպէս կենթարկւին իրենց ուժերուն աւելի չարաչար գործածութեան մը, որ զանոնք կը դատապարտէ կանխահաս անկարողութեան:

Այս արհեստային յաւաքիմութիւնը, մէկ կող-

մէն, կաւելցնէ ապրանքներու քանակը, որ ճարտարարեւտը հրապարակ կը քէէ և ժամանակաւորապէս գոնէ, հետզհետէ աւելի մեծ աշխատաւորական զանգուածները կը նետէ գործազուրկութեան ճիրանը: Թոշակներու կրճատումը, որով կազմ մը երկիրներու մէջ, դրամատիրութիւնը կը փորձէ գլխի անցնել իր տաքնապները, կը շեշտէ հակատեթիւնը, որ կայ մարդկային արտադրական ուժերու զարգացումին և աշխատաւոր մարդոց սպառողական կարողութեան միջև: Այս հակասութիւնը կարտայայտի՝ սուր տնտեսական տագնապներով և զանգուածային գործադրկութեամբ:

Դրամաշուրխին նոր կազմակերպութեան և իր արտադրական նոր ձևերուն հետ սերտ կապ ունին, վերջին հաշիւն, միջազգային յարաբերութեանց փոփոխութիւնը: Դրամատիրական տնտեսութեան ծանրութեան կեդրոնը Եւրոպայէն փոխադրուած է Միացեալ Նահանգներ: Երկրագործական երկիրներու մէջ ճարտարարեւտականացումը տեղի կուենայ յարաճուն ձևով մը: Դաղթային շրջաններու մէջ, Հնդկաստանի, Ձինաստանի և այլն, նոր ճարտարաբան մը կը զարգանայ, հիմնած կիներու և մանուկներու անամօթ շահագործութեան մը վրա: Ռուսական երկիրները գրեթէ միջազգային տնտեսութեան շրջանակին մէջ չեն մտնէր:

Միջազգային տնտեսութեան կազմակերպումը՝ ելեմտական և արտադրական միջազգային մեծ ընկերութիւններու միջոցաւ՝ ազգային հակամարտութիւնները չի յապւտէր: Միջազգային ընկերութիւններու ծոցը՝ ազգային հակամարտութիւնը կը շարունակի շուկաներու բաշխումին շուրջ: Մաքսային բարձր սակերու քաղաքականութիւնը մշակած որոշ երկիրներու կողմէ և ծանրացած պատերազմէն նոր ծնած երկիրներու տնտեսական ազգայնամոլութեամբ, կը պարունակեն, և մաքսային պաշտպանութեան և ապահովութեան տակ՝ պատերազմական ճարտարարեւտներու զարգացման ձգտում մը: Այս քաղաքականութիւնը նոր դեղիչ մը կը գտնէ մաքսային սակերու օգտագործումին մէջ, որ հաստատուած են միջազգային մեծ ընկերութիւններու մէջ, համաձայն որոշ իրաւախոհութեանց:

Ապրանքներու միջազգային փոխանակութեան առջև յարուցած արգելքներուն կը համապատասխանեն աշխատող ձեռքերու ազատ շրջանառութեան դէմ յարուցած խոչըրտները՝ որ կը շեշտեն ազգային հակամարտութիւնները, պատերազմի վտանգներ յարուցանելու չափ:

Պատերազմէն տասը տարի յետոյ, գործադրկութիւնը աշխարհի մէջ, անբարդատեխիօրէն աւելի մեծ է՝ քան երբեք եղած է պատերազմը նախորդող յիսուն տարիներու ընթացքին: Ետտ մը երկիրներու մէջ և մասնաւորաբար Մեծն-Բրիտանիոյ, բազմաթիւ ճարտարարեւտի ճիւղերու մէջ և մասնաւորաբար հանքային արդիւնաբերութեան, հարիւր հազարաւոր մարդիկ, ընդմիջտ կորսնցուցած են գործադրկութեան սարսափելի ճակատազրէն ազատելու ամէն յոյս:

Բայց բանը դասակարգի վստահութիւնը խախտելու փոխարէն՝ համաշխարհային տնտեսութեան մէջ նկատուած նոր երևոյթիները, կապացուցանեն ընդհակառակն, որ նոյն ինքն դրամատիրական յեղաշրջումը, հետզհետէ աւելի արագօրէն կը ստեղծէ դրամատիրու-

թեան տապալման համար նպաստաւոր պայմաններ: Եթէ, դրամատիրական մենաշնորհները նախ՝ մեծազոյն ճնշումը դործ կը դնեն ժողովուրդներու վրա, միւս կողմէն ցոյց կուտան, որ իրենց բնական յեղաշրջումը կը ձգտի փոխանակել մրցակցութիւնը՝ ընդհանուր արտադրութեան մեթոտիկ կազմակերպումով: Եթէ՝ ճարտարաբանտի բանական կերպով կազմակերպումը կը սկսի ծանրացնելով աշխատաւորներու թըշուառութիւնն ու գործազուրկներու թիւը բարձրացնելով, միւս կողմէն կապացուցանէ թուրը մարդոց համար յաւազոյն կեանք մը ստեղծելու հնարաւորութիւնը տուղ տնտեսական պայմաններու ստեղծման կարելիութիւնը՝ աշխատանքի արտադրականութեան ամենաբարձր աստիճանի վերածումով: Եթէ՝ միջազգային արտադրական մեծ ընկերութիւնները, պետութիւններն ու ժողովուրդները կենթարկուեն նախ՝ միջազգային դրամատիրութեան լուծին՝ կապացուցանեն միւս կողմէն, որ միջազգային շուկայի անխիշանական վիճակին բարձման և միջազգային տնտեսութեան մեթոտիկ դեղաշարութեան նարպայամանները, հետզհետէ կը զարգանան:

Համագործակցական շարժման ընդլայնումը՝ կրնայ օգնել բանւոր դասակարգին կրթութեան, տնտեսական կազմակերպման գործին մէջ: Ան կրնայ նաև, մասնաւորաբար երկրագործութեան մէջ, բարելաւել արտադրութեան յարմարեցման պայմանները՝ սպառումին հետ և որոշ պարագաներու, տկարացնել միջազգային դրամաշուրխի հարստահարութիւնը:

Նոյն ինքն դրամատիրական յեղաշրջումն է, որ բանւոր դասակարգը կը դնէ հետեւեալ պարտականութեան առջև, որ ան պիտի դուրս հանէ, նաև ի շահ գիւղացիութեան և հետզհետէ ազատացող միլիոն խաւերուն՝ այն է դրամատիրական տիրապետութեան կեդրոնացած արդիւնաբերութիւնը փոխանցել ազգերուն և ազգերու հաւաքականութեան ձեռքը:

Իւրաքանչիւր ազգի ծոցին մէջ, բանւորութիւնը պէ՛տք է մարդէ ինքզինքը իր տնտեսական և քաղաքականցորութիւնը կարենալ գործածելու՝ ա) ղեկուն համար դրամատիրական մենաշնորհները կազմակերպուած բանւորութեան հակակռօին տակ: Բ) Զարգացնելու և ընդլայնելու համար հանրային յանձանձումն և բանւորական համագործակցականները՝ իմիաս դրամատիրական մենաշնորհներու միջոցաւ մասնաւոր յանձանձումին (gestion): Գ) Աւելի ուժեղացնելու համար ընկերային օրէնսդրութիւնը և բանւորական կազմակերպութիւններու իրաւունքը մասնակցելու մեծ միջազգային ընկերութիւններու վրա դործ դրուած հակակռօին: Դ) Ձեռք ձգելու համար գործադրկութեան դէմ ապահովագրման ընդլայնումը, հաւաքական պայմանագրութեանց միջոցաւ աշխատանքի բարելաւումը և իրականացնելու յանելումը:

Միջազգային դէտնի վրա, բանւոր դասակարգը եռապատիկ պարտականութիւն մը ունի կատարելիք:

1. Ան պէտք է ճգնի նախ, աստիճանաբար, ապրանքներու միջազգային փոխանակութեան արգելք հանդիսացող խոչըրտները մէջտեղէն վերցնել: Այս ուղղութեամբ, ան իր սեփական ճիշտ և կապ պահելով Տնտեսական Խորհուրդին հետ, պէ՛տք է քաջաբեք միջազգային պայմանագրութիւնները, որ կը ձգտին ջնջել արտածման և ներածման դէմ դործ դրուած ար-

ղելքներն ու աշխատի ձեռք ձգել մաքսապաշտպան բարձր սակերու ոչնչացումը: Պէ՛տք է աշխատի, որ առևտուրի մէջ գործադրութեան դուրի, բոլոր երկիրներու միջև, ամենէն նպաստաւոր երկրին յատուկ դաշինքի կէտը: Պէ՛տք է պահանջէ բաց դուռի քաղաքականութիւնը, Պիւսիոյ վերահաստատումը համաշխարհային տնտեսութեան մէջ և անկեղծ ու բարեկաշական տնտեսական յարաբերութիւններու մշակումը՝ Չինաստանի հետ:

2. Յետոյ, ան պէ՛տք է հետապնդէ աշխատանքի պայմաններուն միջազգային հասասարեցումը՝ աշխատատրոնները պաշտպանող պայմանագրութիւններու զարգացումով և մասնաւորաբար այն տեսակ պայմանագրութեանց՝ որ կը վերաբերին ճարտարարեւտի տեսակէտէ յետամնաց երկիրներու, որոնց մասնաւորապէս զէջ աշխատանքի պայմանները, ընկերային տեսակէտէ յառաջադէմ երկիրներուն համար կը ստեղծեն վտանգաւոր մրցակցութիւն մը: Այս ուղղութեամբ, ան պիտի քաջալերէ այս երկրամասերուն մէջ արհեստակցականներու զարգացումը և զաղթային բանւորութեան աւելի՛ արդիւնաւոր կերպով պաշտպանութեան միջոցները: Ան պիտի հետապնդէ բանւորական կուսակցութիւններու և արհեստակցականներու միջև համաձայնութիւն մը՝ կանոնաւորելու համար միջազգային աշխատատրական տեղափոխութիւնները:

3. Ան պիտի պահանջէ, որ միջազգային տնտեսա-

կան խորհուրդ մը՝ կազմակերպւած բանւորութեան դրական հակակշիռի տակ՝ կցել Ազգերու Դաշնակցութեան: Այս գրասենեակը հակակշիռ գործ պիտի դնէ միջազգային արտադրական մեծ ընկերութիւններուն վրա և պիտի միջամտէ այն պարագային՝ երբ գերարտադրութիւնն ու մրցակցութիւնը սպառնան խախտել բանւորական կեանքի աստիճանաչափը: Բացի այդ՝ ան պիտի պատրաստէ միջազգային համաձայնագրեր՝ մասնաւորաբար նախնական և սննդառական նիւթերու քաշիման եղանակին շուրջ: Այս գրասենեակը պիտի աշխատի նաև ձեռք ձգել միջազգային և ազգային օրէնսդրութիւն մը, որ պարտադէր արտադրական մեծ ընկերութիւններու գործառնութեանց հրապարակումը, զայն կարող դարձնելով այսպէս իրաւականօրէն քննութիւն բանալու և հակակշիռելու: Այս գրասենեակը աստիճանաբար պիտի ընդլայնէ իր իրաւասութեան սահմանները և պիտի օգնէ սպառող միջազգային տնտեսութեան կազմակերպումին:

Առաջարկելով, իրեն յարած ընկերվարական կուսակցութիւններուն՝ այս ամփոփական նպատակները, Բանւորական-Ընկերվարական Միջազգայինի համադումարը՝ կը հրաւիրէ բոլոր՝ երկիրներու աշխատաւորները միանալու՝ կուսելու համար հետեւեալ կարգախօսով՝ փոխանակել զբաւախիրակամ մեծաշնորհները՝ ազգային համայնատիրութեամբ և միջազգային արտադրական ընկերութիւնները՝ ազգերու համայնատիրութեամբ:

II

ԳԱՂԹԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Ներածական

Գաղթային քաղաքականութիւնը, մէկն է այն միջոցներէն՝ որոնցով դրամատիրութիւնը տարածւած է ամբողջ երկրին վրա: Այդ քաղաքականութիւնը ճամբայ բացած է դէպի յետամնաց երկիրներու քնական հարստութիւնները, զարգացուցած է հոն արդիւնաբերութիւնը և արդիական փոխադրութեան միջոցները, այսպիսով անասձման կերպով ընդարձակելով միջազգային տնտեսութեան համար նախնական նիւթերու խարխիւրը և օգնելով աշխատանքի միջազգային բաժանման զարգացման:

Բայց արտադրական ուժերու այս մեծ զարգացումը և նիւթական քաղաքակրթութեան այս մեծ յառադիմութիւնը՝ ձեռք ձգւած են մեծ չարքներու զնով: Ինչիկ ժողովուրդները, ընդհանրապէս յանձնւած կուսիտ և օտար տիրակալութեան մը շահագործումին և օտար դրամադրութիւնի անամօթ կողպուտին, յաճախ գրկած՝ իրենց հողերու սեփականութենէն, մասնաւոր են տաժանակիր աշխատանքի, օտար տէրերու խարդանին տակ: Բնական հարստութիւններու շահագործումէն և ընկիրներու աշխատանքէն յառաջ կեպծ շահերը, կը հոսին զլիսաւորաբար մայր-երկիրներու մէջ, արդիւնով աչքպէս քնական ուժերու զարգացումն և արդիական արդիւնաբերութեան կազմակերպումը տւեալ զազութիւն մէջ:

Միւս կողմէ, սակայն, արդիւնաբերութեան և

արդիական փոխադրական միջոցներու զարգացումը հաղութներու մէջ՝ հանրային և մշակութային արդիական յեղաշրջումի մը մեկնման կէտը կը հանդիտանայ զաղթային ժողովուրդներու ժօտ, զանոնք ընդունակ դարձնելով ժողովրդավար գաղափարներու և արդիական ազգային և հանրային սկզբունքներու իւրացումին:

Այս յեղաշրջման ընթացքին տարբեր գաղթային ժողովուրդներ՝ հասած են զարգացման տարբեր աստիճաններու:

Հին քաղաքակրթութեամբ օժտւած ժողովուրդներ, արդէն, օտար տիրակալութեան տակ, մեծ չափով դրած անցած են՝ արհեստային և ընկերային տեսակէտէ իրենց յետամնաց վիճակը: Այս ժողովուրդներու ծոցին մէջ ռարգացած են կարևոր ազգային շարժումներ, որ կը ձգտին օտար լուծէ ամբողջական ազատագրութեան և անկախ ազգայնութեան մը կազմակերպումին: Այս երկիրներուն մէջ, դրամատիրական տիրակալութիւնը կրնայ վերցնել՝ առանց դրամատիրական փուլէն աւելի հին և աւելի նախնական փուլի մը մէջ իյնալու հաւանականութեան, առանց փճացնելու վտանգին՝ արտադրական և փոխադրական արդիական միջոցներու և առանց որ այդ երկիրները դուրս գան ապրանքներու միջազգային փոխանակութեան շրջանակէն:

Ինեւին միւս կողմը կը գտնուին այն գաղթային ժողովուրդները, որ օտար տիրապետութենէն առաջ, կը գտնուէին յեղաշրջման շատ նախնական աստիճանի մը վրայ և զերթէ հոն ալ մնացած են՝ այդ տիրապետութեան ընթացքին: Այս երկիրներուն մէջ փոխադրական և արտադրական արդիական մեթոտները կը պայմանաւորին զեռ օտար տիրապետութեամբ: Այդ տիրապետութեան բարձուժը պիտի նշանակէ ո՛չ թէ զէպի ազգային մշակոյթ յառաջդիմութիւն մը՝ հասկա յետաշրջում մը զէպի նախնական բարբարոսութեան մը, ո՛չ թէ ազգային ժողովրդավարութեան մը զարգացումը, հասկա հպատակութիւնը ժողովրդական գանգաւաններու ուրիշ տիրապետութեան մը՝ կամ սպիտակ գաղթականներու փոքրամասնութեան մը, կամ ընդի բռնապետութեան և կամ դրամատիրական նոր շրջանի մը և գաղթային պատերազմներու:

Այս երկու բեռններուն միջև, տարբեր գաղթային ժողովուրդներ կը գտնուին յեղաշրջման տարբեր աստիճաններու վրայ:

Ընկերվարութիւնը կը մերժէ օտար տիրապետութեան սկզբունքն իսկ գաղթային ժողովուրդներու վրայ: Ան գաղթային դրութեան բարձուժը՝ նախապայման մը կը նկատէ ժողովուրդներու միջազգային համակեցութեան մը համար:

Հետևաբար ան նեցուկ կը հանդիսանայ՝ անկախութեան տեսչերուն այն բոլոր ժողովուրդներուն, որ արդէն հասած են արդիական անկախ քաղաքակրթութեան մը և կը պահանջէ անոնց համար օտար լուծէն ամբողջական ազատագրումը կամ եթէ իրենք կը ցանկան մայր-երկրի (metropole) քաղաքացիներուն. հետ հաւասար իրաւունքներով՝ նոյնացում տրոջը երկրին հետ:

Միջազգայինը, միւս գաղթային ժողովուրդներուն համար՝ որ տակաւին այս կէտին վրայ չեն գտնուիր, կը պահանջէ շահագործման և հարստահարման ղէմ արդիւնաւոր պատշապութիւն մը, մեթոտիկ կրթութիւն մը՝ գանոցը առաջնորդելու համար ղէպի անկախութիւն և նոյն ատեն ընդլայնումը՝ վարչական ինքնավարութեան, որ աստիճանաբար պիտի վերածուի վերջնական և ամբողջական ինքնավարութեան:

Ազգային ազատագրութեան կողքին, որ ամէն բանէ առաջ արդիւնքը պիտի ըլլայ գաղթային ժողովուրդներու, իրենց սեփական ուժերուն, անհրաժեշտ է ստեղծել և նպաստաւորել այս երկիրներուն մէջ բանւորական-ընկերվարական շարժումը: Որոշելու համար այս շարժման ձևերը՝ անհրաժեշտ է նկատի առնել ընդկերներու մտայնութիւնն ու արդէն գոյութիւն ունեցող ընկերային հաստատութիւնները և կապիլ ազգային ազատագրութեան համար իրենց մղած կուրը՝ դասակարգային պայքարին հետ՝ թէ՛ իրենց հայրենակիցներուն և թէ՛ օտար քաղցեմիտութեան ղէմ: Նոյն ատեն, գաղթային աշխատաւորական գանգաւանները պէտք է պարտաստել բոլոր երկիրներու աշխատաւորներու համերաշխութեան սկզբունքի ըմբռնումին, առանց վնասելու իրենց ազգային ազատագրութեան և ստորադասուելու իրենց մասնաւոր ազգային շահերը՝ համաշխարհային աշխատաւորութեան հասարակաց շահերուն:

Բ. — Ճնշած ժողովուրդներու իրաւունքները և ազատագրութեան և անկախութեան պահանջները ձեռք ձգելու համար մղած կռիւներուն միջազգային բերած օժանդակութիւնը

Բանւորական-ընկերվարական Միջազգայինը նեցուկ կը հանդիսանայ ճնշած ազգերու անկախութեան կուրի՝ ինչ ձևի տակ ալ որ յառաջացած ըլլայ այդ ճնշումը: Ըլլայ՝ գաղթային տիրապետութեան, ըլլայ՝ մարդկային իրաւանց և անկախութեան երևութական պահպանումի դիմակին տակ, ըլլայ՝ զինւորական միջամտութեան ձևով, ըլլայ՝ անհաւասար դաշնագրերու և տնտեսական թափանցումի միջոցաւ, կը բաւէ, որ տեսլ երկիրը կայսերապաշտ պետութիւններու իրական մակտին տակ գտնուի:

Ան կը պահանջէ Չինաստանի համար լրիւ անկախութիւն և միջազգային հաւասարութիւն, նոյն ատեն բարձուժը անհաւասար դաշնագրերու, որ կը ճնշէ չին ժողովուրդը: Ան կը ճանչնայ հնդիկ ժողովուրդներու ինքնորոշման լրիւ իրաւունքը և նեցուկ կը կանգնի անոնց այս ուղղութեամբ: Ան կը հրաւիրէ հնդիկ բանւորներն ու զիւրացիները ստեղծել իրենց սեփական կուսակցութիւնը, որպէսզի եթէ քաղաքական ազատութիւնը ձեռք ձգուի, գայն կարելի ըլլայ լրացնել տնտեսական ազատութիւնը: Միջազգայինը կը պահանջէ Եգիպտոսի լրիւ անկախութիւնը:

Ան կը ցանկայ, որ Սուրիան և Միջագետքը (Իրաք) անմիջակատօրէն ստանան լրիւ անկախութիւն և մտնեն, որպէս անդամներ, Ազգերու Դասակցութեան մէջ: Միջազգայինը կը պայքարի Մ. Նահանգներու տնտեսական հարստահարութեան և զինւորական միջամտութեան քաղաքականութեան ղէմ՝ հարաւային և կեդրոնական ամերիկեան հանրապետութիւններուն մէջ: Ան կը պահանջէ ինքնորոշման լրիւ իրաւունք՝ Ֆիլիպինս, ինդիներու, Աննամի, Գոնձախ, Սէն-Տոմի-նիքի, Հայիթիի և Գուայայի ժողովուրդներուն համար:

Գ. — Բարձր փաղափակքութեամբ տէր գաղութներ

Միջազգայինը կը պահանջէ անմիջակատօրէն յառաջացած մշակոյթ ունեցող գաղութներուն համար՝ վարչական այն ինքնավարութեան աստիճանը, որ կը պահանջուի այդ շրջաններու բնիկներէն իսկ: Այս գաղութներէն են մասնաւորաբար անոնք, որ եւրոպականացած են, օրինակ՝ բրիտանական տիրապետութեան տակ գտնւածները՝ ի բաց առեալ ամերիկեան և խաղաղական շրջաններէն, Ֆրանսական, իտալական և սպանական գաղութները՝ հիւսիսային Ամերիկէի մէջ և Եգիպտոսական-Հնդկաստանը, Մատակասցարն և այլն:

Այս գաղութներու տէր կամ հոգատարութիւն ստանձնած պետութիւններու ընկերվարական կուսակցութիւնները՝ յանձն կառնեն միջամտել իրենց ամբողջ ուժով, ի նպատակ այն բոլոր միջոցներուն, որ սահմանւած են զիւրացիներու, գորգացիներու կամ ընդլայնելու գաղթային ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը: Այդ ինքնորոշման զարգացման սահմանւած միջոցներէն կարելի է յիշել հետևեալները՝

1. Ժողովրդական ներկայացուցչութիւն, ընտրւած ամբողջ ժողովուրդէն և առանց որու հասանութեան, ո՛չ մէկ պարագայի տակ, ո՛չ մէկ աւելորդ տուրք կարելի ըլլայ պարտադրել ժողովուրդին և ո՛չ ալ որևէ բնական հարստութիւն յանձնել որևէ մասնաւոր

դրամատէր-կապալառուի: Նաև ընտրովի ներկայա-
ցուցիչներ, կից՝ գործադիր վարչական կազմակեր-
պութեան:

2. Տեղական և շրջանային վարչական կազմեր,
ստեղծւած այն ձևով, որ Հնարաւոր ըլլայ յանձնել
քնիկներուն, ապահովելով նոյն ատեն ո՛չ-քնիկ փոք-
րամասնութեան իրաւունքները:

3. Ո՛չ-քնիկները ո՛չ մէկ աւելի բարձր առանձնա-
շնորհում պիտի ունենան քան քնիկները:

4. Բոլոր վարչական և արդարադատական պաշ-
տօններուն, նոյնիսկ ամենէ՛ն բարձրերուն մէջ, քնիկ-
ներու ընդունելութեան իրաւունքը:

Դ. — Յստի քաղաքակրթութեան տէր գաղութներ
(Բանաձևը յատուկ մանրամասնօրէն և վեց հատ-
ւածներու մէջ կը բացատրէ թէ ինչպէ՞ս արևադարձա-
յին, ենթա-արևադարձային և խաղաղականեան յետա-
մնաց գաղութներու մէջ՝ եւրոպական պետութիւնները,
զանազան ապօրինի միջոցներով ապահոված են ամուր
և անխախտի գերիշխանութիւն մը՝ տաժանակիր
աշխատանքի, սեփականագրկման, քնիկներու իրաւա-
կան ստորադասութեան և այլ անմարդկային սկզբունք-
ներու վրա հիմնած: Յետոյ բանաձևը տասնհինգ
կէտերու և հինգ հատւածներու մէջ, ամենափոքր
մանրամասնութիւններուն մէջ իսկ, կը յիշէ հարստա-
հարութեան բոլոր ձևերուն և միջոցներուն դէմ՝
պաշտպանութեան եղանակներ: Կը թարգմանենք միայն
չառ կարևոր հատւածները):

Հետևաբար, Ընկերվարական-Բանուորական Միջազ-
գայինը կը դէժ հետևելով պահանջները՝

1. Այն բոլոր հողերը ենթա-արևադարձային և
արևադարձային Ափրիկէի և խաղաղականեան գաղութ-
ներուն մէջ՝ որ եւրոպացիներու դեռ չեն գրիջած,
պէտք է քնիկներու համայնական անձեռմխելի սեփա-
կանութիւն համարել:

2. Ամէ՛ն քնիկ ընտանիքի՝ իրեն անհրաժեշտ հո-
ղաբաժնի մը սեփականութիւնը պէտք է ապահովել:

3. Պէ՛տք չէ քնիկներուն պարտադրել տուրքեր
կամ այլ տեսակի հարկեր՝ որ վարչական պէտքերու
չեն ծառայէր և անմիջականօրէն անհրաժեշտ չեն
քնիկներու շահերու տեսակէտէն:

(Այստեղ վեց հատւածներու մէջ բանաձևը կը
ընտրոշէ քնիկ աշխատաւորներու՝ աշխատանքի պայ-
մանագրութեանց կնքումին և գործադրութեան ձե-
ւերը):

11. Համագումարը կը դատապարտէ, առանց որև
է սեղմումի, ճարտարաւեստի մէջ, համաձայն աշ-
խատաւորներու ցեղին և դոյնին, անոնց իրաւունքներու
ընդլայնման կամ կրճատման սկզբունքը՝ և կը պա-
հանջէ:

12. Աշխատանքի, մասնաւորաբար կնոջական և
մանուկներու՝ պաշտպանութեան յատուկ լրիւ օրէնս-
գրութիւն մը:

13. Դրամատէրերն ու օտար գաղթականները, որ
կը շահագործեն երկրին բնական հարսութիւնները՝
գոյացած շահուն մէկ կարևոր մասը պէ՛տք է յառ-
կացնեն քնիկներուն մէջ քաղաքակրթութեան տարած-
ման աւելի լայն աշխատանքի մը:

(Մնացեալ կէտերուն և հատւածներուն մէջ բանա-
ձևը կը խօսի կրթական հարցերու, հողազօրծական

արտադրութեան, վարչական կազմակերպութեան և
այլ խնդիրներու շուրջ):

Ե. — Ընդհանուր սրամադրութիւններ

Բոլոր գաղթային երկիրներու մէջ, քնիկներու
ղինկտրականօրէն օգտագործումը, իրենց հայրենիքի
պաշտպանութեան նպատակէն դուրս, պէտք է արգել-
ւի, մինչև որ այդ երկիրները չեն ստանար լրիւ ինքն-
որոշման իրաւունք:

Գալով հոգատարական դրութեան (système des
mandats) համագումարը կը հաստատէ որ՝

Հոգատար պետութեան պատասխանատուութեան
սկզբունքը՝ հանդէպ Ազգերու Դաշնակցութեան, կա-
րելի չէ կամայականօրէն սահմանափակել միայն քանի
մը շրջաններու մէջ: Պէ՛տք է, որ այդ սկզբունքը
գործադրել ամբողջ արևադարձային և ենթա-արևա-
դարձային Ափրիկէի մէջ և միւս ետ ընկած գաղութ-
ներու մէջ առանց բացառութեան: Պէ՛տք է, որ
ազգերու համայնքին իրաւունքը ճանչցուի՝ հսկելու
բոլոր պարտադրութիւններու կանոնաւոր գործադրու-
թեան և, որ յետևել կուզէ հոգատար և հոգատարու-
թեան ենթակայ երկիրներուն փոխ-յարաբերութեան:
Մինչ այդ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան հոգատարական
(կամ յանձնատուութիւններու) յանձնախումբին իրա-
ւունքները պէ՛տք է ընդհանրապէս: Ան պէ՛տք է, մաս-
նաւորաբար լսէ թերանցի վկայութիւնները՝ որ այդ
շրջաններու գահաժողով խումբերը կը ներկայացնեն ի
հաստատութիւն աղերսագրերու:

Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակը պէ՛տք է
պատրաստէ քնիկ բանուորներու պաշտպանութեան հա-
մար դատաստանագրեր մը՝ որ պէ՛տք է ընդունուի
բոլոր հոգատար և գաղութային պետութիւններու
կողմէ, որպէս նազազդոյն պաշտպանութեան օրէնք և
որուն գործադրութեան պիտի հսկէ, բոլոր հոգատա-
րութեան ենթակայ երկիրներուն մէջ Ազգ. Դաշնակ-
ցութեան հոգատարական յանձնախումբը: Իսկ այն
բոլոր շրջաններուն համար, որ հոգատարութեան են-
թակայ չեն՝ կառավարութիւնները այս դատաստանա-
գրերը պիտի նկատեն, որպէս նազազդոյն խաբիպի և
իրաւունք պիտի տան Ազգ. Դաշնակցութեան յանձնա-
խումբին հսկել անոր գործադրութեան վրա:

Համագումարը կը պահանջէ գաղթային բոլոր
երկիրներուն համար բաց դուռի քաղաքականութեան
կիրարկումը, բոլոր պետութիւններուն առևտրական
լրիւ հաւասարութիւնը և բոլոր ազգերու քաղաքացի-
ներուն հաստատուելու հաւասար իրաւունքը՝ ամէ՛ն ուր
որ ատիկա որևէ ձևով չի խանգարէր քնիկներու
շահերը:

***

Բանուորական-Ընկերվարական Միջազգայինը կը
հրահրէ իրեն յարած կուսակցութիւնները կապ պահել
հարստահարած ժողովուրդներու հետ, որ կը կուրի
իրենց ազատագրութեան համար՝ այս բանաձևին մէջ
նշանակած սկզբունքներու և պահանջներու հիման
վրա մղւած պայքարին նեցուկ հանդիսանալու և մաս-
նաւորաբար օժանդակելու համար բանուորական, քա-
ղաքական և արհեստակցական շարժման դարբացման՝
ժողովրդավարութեան և ընկերվարութեան հունով:

IV

ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄ

Ա.

Բանւորական-Ընկերվարական Միջազգայինը կը ձգտի բոլոր երկիրներու լրիւ զինաթափութեան՝ թէ՛ ցամաքային, թէ՛ ծովային և թէ՛ օդային զինական ուժերու, առանց որևէ տեսակի խտրութեան յաղթական կամ պարտեալ երկիրներու միջև: Այս նպատակին կարելի է հասնիլ միայն՝ կազմակերպւած աշխատատեղութեան յարատև և միացեալ ճիւղերուն շնորհիւ, թէ՛ անընդհատ լուսաբանելով աշխատատեղական լայն զանգւածները պատճառներու մասին, որ երկիրները կը մղեն զինելու և պատերազմի վտանգներու շուրջ որ աղկ է կը յառաջանան և թէ՛ յարաճուն ետանդով մը տանելով բանւոր դասակարգին տնտեսական և քաղաքական պայքարը՝ տիրող դասերուն դէմ:

Դրամաթիւրութեան ընդհանուր ձգտումները զայն կառավարողն դէպի պատերազմ՝ բայց տնտեսական ձեռնարկներու յարաճուն յարակցութիւնը, հետզհետէ աւելի ծանրացող զինական ծախքերը, փորձառութիւնը՝ որ ցոյց կուտայ թէ՛ զինապաշտութեան զարգացումը մեքենականօրէն կը յարուցանէ պատերազմը, օտար երկիրներու մէջ ելեւմտական պաշարումներու ճակատաբեր մասին վստահութեան պէտքը, վախը՝ նոր յեղափոխութիւններէ, որ ամէն պատերազմէ կրնան ծնիլ՝ այս բոլորը, տիրող դասակարգէն որչափ տարբեր կրնան մղել, սկզբունքով, նպատակը դէր թափելու զինական պատրաստութիւններու կրճատումին հանդէպ: Միջազգ. ընկերվարութեան անմիջական պարտաւորութիւններուն ամենէն կարեւորներէն մէկն է՝ զործինել բոլոր կառավարութիւններուն վրա զօրաւորագոյն ճնշումը և օգտադրօծել տիրող դասերուն մէջ իսկ գոյութիւն ունեցող ձգտումները՝ կարենալ պարտութեան մասներու համար ռազմապաշտ և կայսերապաշտ ուժեղ ձգտումները և իրազործելու զինաթափութեան միջազգային պայմանագրութիւն մը:

Դժբախտութիւնները, որ կը խնայան զինաթափութիւնը՝ կրնան մէջտեղէն վերցնել միայն զօրաւոր քաղաքական ճնշումով: Ընկերվարական կուսակցութիւններու պարտականութիւնն է զործինել այդ ճնշումը՝ տեւական և ներքին գործունէութեամբ մը՝ զանգւածներու և խորհրդարաններու մէջ: Ընկերվարական կուսակցութիւնները պէտք է հսկեն, որ այս դժբախտութիւնները չհաստատուին՝ ձախողեցնելու համար զինաթափութեան ամէն փորձ:

Միջազգայինը բոլոր բանւորական կուսակցութիւններու պարտքը կը համարէ՝

1. Բոլոր երկիրներու մէջ պարտադրել ընդունելութիւնը օրինազօն մը, որ ամէն զօրակոչ կամ ճարտարաւեհասական զօրահաւաք անհնար կը դարձնէ՝ որևէ միջազգային կնճիւղ Ազգ. Դաշնակցութեան կամ ուրիշ որևէ միջազգային իրաւարարական մարմնի ենթարկելէ առաջ:
2. Գործ զինել ամենէն զօրաւոր ճնշումը, նոյնիսկ բռնի ոյժ գործածելով, ամէն կառավարութեան վրա, որ կը մերժէ իրաւարարութեան ենթարկել որևէ միջազգային բարդութիւն:

Բ.

Միջազգայինը կը պահանջէ, որ բոլոր միջազգային բարդութիւնները ենթարկուին պարտադրելու իրաւարարութեան և կամ միջազգային որևէ ուրիշ խաղաղ լուծման եղանակի:

Կը պահանջէ, որ պարտադրելու իրաւարարութեան և հայտութեան ընդհանուր դաշնագիրը (պայմանագիր Ա) հիմնւած Եւրոպ. և Նորվեյկիոյ առաջարկներուն վրա՝ եղած Ազգ. Դաշնակցութեան Ցրղ նիստին ընդունելու առանց վերապահութեան և ստորագրելի Ցրղ նիստի ընթացքին: Միջազգայինը՝ կը հրաւիրէ իրեն յարած կուսակցութիւնները, աշխատիլ, իւրաքանչիւրը իր երկիրն մէջ, որ պէտքի ամենամօտ ապագային Մ. Նահանգներու ու Ռուսիոյ. Ռուսիան ստորագրեն այդ դաշնագիրը:

Միջազգայինը կանդաղադանայ, որ զինական կրճատման ի նպաստ մըլած պայքարը այնքան արդիւնաւոր պիտի ըլլայ, որքան որ միջազգային կնճոտութիւնները հարկին խաղաղ ճանապարհով:

Գ.

Զինաթափութիւնը՝ այն ատեն միայն պիտի ծառայէ խաղաղութեան դատին երբ դադրել միակողմանի պարտադրութիւն մը ըլլալէ՝ յաղթականներէն դուրս յաղթողներու ուսին: Տեւական խաղաղութիւն մը կարելի է իրականացնել միայն ազգերու միջև, որ հասարակ դրեքի վրա են: Հետևաբար Միջազգայինը կը պահանջէ բոլոր ազգերուն համար իրենց զինւորական ձեւը ընտրելու ազատութիւնը: Իրաւունքներու այս հաստատութեան վերահաստատումը՝ անյետաձգելի կը դարձնէ, ազգերու միջև, զինաթափութեան միջազգային պայմանագրութիւն մը, որ պիտի ձգտի արգելել դէպի զինում նոր արշաւները, 1918-ի պարտողներու և յաղթողներու միջև: Այս պայմանագրութիւնը պիտի աշխատի որոշել՝ զինական կրճատման միջոցները, յարմարեցնած տեւալ երկրի զինւորական զրութեան: Զինաթափութեան յանձնաժողովը պիտի հրահրելի, որքան կարելի է շուտ՝ խճազելու համար. այս պայմանագրութիւնը ու նախապատրաստական յանձնաժողովին աշխատանքները պիտի արագացնին:

Դ.

Զինաթափութեան պայմանագիրը պիտի աշխատի զլիւսաւորաբար արգելել, որ որևէ կառավարութիւն, չի կարենայ միջազգային կնճոտութեան մը ընթացքին, տրամադրելի ունենալ զինւորական նորագէր կամ ոչ, մ'ծ գանգաւածներ՝ դիմելու համար յարձակումի: Միջազգային պայմանագիրը պէտք է տրամադրէ՝

- 1) Զօրանցներու մէջ՝ մնայուն կորիզներու նուազագոյն պահպանումը:
  - 2) Զինական պահեստներու կանխորոշւած սահմանափակում մը իւրաքանչիւր երկրի համար:
- Եթէ մէկ կողմէն, բոլոր ազգերը իրաւունք ունին իրենց զինւորական ձեւը ընտրելու ազատօրէն, միւս կողմէ՝ Միջազգայինը ուշադրութիւն կը հրահրէ այն

ծանր անպատեհութիւններուն վրա, որ կը ներկայացնէ բանակին նոր տիպ մը, որ սկսած է կազմակերպուիլ՝ և որ ո՛չ միայն արհեստով գինւորականներու ուժեղ կորիզի մը գործածութիւնը հնարաւոր կը դարձնէ՝ դիւրաւ ցորահաւաքի ենթարկուող մեծ զանգւածներու հետ՝ յարձակողական գործողութեան մը համար, այլ և կը միացնէ իր վրա ինքնապաշտպան և արհեստով բանակներու բոլոր վտանգները:

Պէ՛տք է արգիլել, որ ո՛չ մէկ տեղ; մանաւանդ ինքնապաշտպան երկիրներու մէջ, շիջագակերպչին ցորանոցի միայնուէ կորիզներ: Պէ՛տք է արգիլել նաև, որ արհեստով բանակներ ունեցող երկիրներու մէջ՝ շտեմուէին այն տեսակ օրէնքներ, որ թոյլատրեն յանկարծական յարձակումի մը համար մեծ զանգւածներու գործածութիւնը:

պարտադիր գինւորական ծառայութեան սկզբունքին վրա՝ ծառայութեան ժամանակը պէտք է վերածուի գինւորական կրթութեան համար անհրաժեշտ նւագագոյնին:

Այն երկիրներուն մէջ, ուր բանակը կը հանգչի՝

Ե.

Պէտք է գեղջել թիւը այն մարդոց, որ ընդունակ են գինւորական կրթութիւն ստանալու:

Այն երկիրները, որ արհեստով բանակներ կը պահեն (armées de métier) պէտք է նոյնպէս սահմանափակեն՝ փակեն՝ խաղաղութեան ժամանակ զրօի տակ եղող գինւորներու թիւը:

Միջազգային պայմանագրութիւնը պէ՛տք է պարունակէ նաև՝ բոլոր երկիրներուն համար, հետևեալ տրամադրութիւնները՝

1. Արգելք՝ գործածելու մանրէներ և թունաւոր կազեր՝ պատերազմական նպատակներու համար՝ Ազգ. Դաշնակցութեան փոխ-յանձնախումբին ընդունած ըսկզբունքներուն համաձայն:

2. Կրճատում՝ ծանր հրետանիներու թիւին, նաև զրահապատներու և սանաւոնակներու: Կրճատում՝ նաևատորմիդի՝ իր ամբողջութեան և իր զանազան դասակարգերուն մէջ:

3. Զինւորական և ծովային ծախսերու կրճատում:

4. Ազգային և միջազգային հակակշիռ ուսգծական միջոցներու արդիւնաբերութեան, առևտուրին և փոխադրութեան վրա:

Զէնքի և զինական առարկաներու առևտուրը հակակողմ միջազգային պայմանագրութիւնը, որքան կարելի է շուտ, պէ՛տք է վաւերացի բոլոր կառավարութիւններէն: Հրամայականօրէն անհրաժեշտ է նոյն ստեղծ, որ բանւորական կազմակերպութիւնները կանչին՝ անոր գործադրութիւնը հակակշիռելու:

5. Գաղանի գինապաշտութեան դէմ՝ հրատարակւած զրքերու վրա եղած արգելքը վերցնելու:

6. Միջազգային հակակշիռ այս բոլոր պայմանագրութեանց գործադրութեանը հակող, ըլլա՛յ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ, ըլլա՛յ ուրիշ աւելի ընդարձակ միջազգային կազմակերպութեան մը՝ որ իր մէջ պիտի ամփոփէ նաև Ազգ. Դաշնակցութեան չլարած երկիրները:

Մանրէական, զիմիական և թունաւոր կազային պատերազմներու դէմ՝ կանխարգելիչ միջազգային պայմանագրութիւններու արժէքը, մեծ չափով կախում

ունի այն աշխատանքին և յայտնաբերած ուժին՝ որ ազգային և միջազգային բանւորական կազմակերպութիւնները՝ գործ պիտի դնեն, զանոնք յարգել տալու համար: Եթէ դրամատիրական դասերը, պահեն իշխանութիւնը, պիտի խցին ամէն պայմանագրութիւն՝ առաջին իսկ պատերազմին: Ո՛չ մէկ պայմանագրութիւն կրնայ արգիլել, որ որևէ կայսերապաշտական պատերազմ չգործածէ՝ արդիական պատերազմներու յատուկ բոլոր զիմիական և արհեստային միջոցները:

Պատերազմի վերաբերեալ ճարտարաբանտական բոլոր՝ ձեռնարկներու մէջ՝ քանի մը ժամանակ, կամ ջանի մը օրւան ինդիլի է՝ գործարաններու յարմարացումը գինւորական արտադրութեան համար: Քիմիական գործարաններու այս ուղղութեամբ կազմակերպումը՝ հետզհետէ անսահման սպարտնախի մը կը դառնայ՝ որուն առջը կարելի է առնել միայն կամ համայնացնելով ճարտարաբանտայ այս ճիւղերը և կամ զանոնք ենթարկելով պետական հակակշիռի: Այս համայնացումը, խաղաղութեան արդիւնաւոր գրաւական մը պիտի դառնայ՝ այն երկիրներուն մէջ, ուր բանւոր դասակարգը ունի վճռական արդեցութիւն մը:

Բանւորական-Ընկերավարական Միջազգայինը կը պնդէ գինաթափութիւնը ձեռք ձգելու համար արագ գործունէութեան մը անհրաժեշտութեան վրա: Պէ՛տք է մտնել վճռականօրէն կրճատման ճամբուն վրա, առանց սպասելու, որ սպահնութիւնը աստիճան մը աւելի ձեռք բերի՝ ինչպէս կուզէ մեծ սեղուէթիւնները: Որովհետև պարտադիր իրաւարարութեան և գինաթափութեան միացումէն է, որ կրնայ ծնիլ իրական սպահնութիւնը:

2.

Առանց տկարացնելու միջազգային գինաթափութեան պայմանագրութեան շուրջ մըլած պայքարը, բանւորական և ընկերավարական կուսակցութիւնները պիտի աշխատին ձեռք բերել, որ բոլոր երկիրները ինքնաբերաբար գեղջն իրենց գինւորական ուժերը:

(Բանաձևը հետ, չորս հատուաններու մէջ մանրամասնօրէն կը ճշտէ բանակին և ժողովուրդին յարաբերութիւնները, կը բացատրէ անհրաժեշտութիւնը խորհրդարանի հակակշիռին՝ գինւորական բոլոր գործերուն վրա, կարգիլէ որ զինու գորութեամբ բանակը միջամտէ գործադուլներու ընթացքին և այլն):

Է.

Արգիլելու համար գինաթափութեան միջազգային պայմանագրութիւններու բունբարումը և կանխելու համար փաշխտական վտանգը, պէ՛տք է արգիլել փաշխտ թաղաքապահ գինւորներու հաւաքումն և պահպանումը, նաև ուրիշ գինւորական կազմակերպութիւններու: Առ այդ՝ պէ՛տք է դնել այս արգելքին գործադրութիւնը միջազգային հակակշիռի տակ:

Ը.

Բանւորական-Ընկերավարական Միջազգայինը չի բաւականանար միայն, զձեռքով աշտեղ անմիջական ծրագիրը՝ այն կառուցանող գործունէութեան, որով բանւորութիւնը պիտի աշխատի ամբողջել խաղաղութիւնը: Ի՛նչ մեծ արժէք պիտի առայ Միջազգայինը, խոճապրութեան տեսակէտով, ձեռք բերած ամէն յաջմանակի, նոյնիսկ մասնակի, ան պարտաւոր է յիշեցնել՝ բոլոր երկիրներու աշխատաւորներուն, որ պատերազմը կրնայ վերջնականօրէն պարտութեան մատուելլ այն ստեղծ

միայն երբ ընկերվարութիւնը յաղթէ: Դրամատիրութեան ո՛չ մէկ բարեփոխումը ընդունակ է սպաննելու ինքն իր մէջ՝ պատերազմի սազմերը, որ կը բխին իր էութենէն իսկ: Կայսերապաշտութիւնը մեզ կը տանի դէպի պատերազմ, պատերազմ գաղութներու մէջ, պատերազմ՝ համաշխարհային շուկային առջև նոր բացւած երկիրներու մէջ և ճակատագրական հետևողութեամբ մը նաև պատերազմ՝ ճարտարաբանական ուժերու միջև: Դրամատիրական շրջանին մէջ, ամէ՛ն պատերազմ կը կրէ տիրող կայսերապաշտութեան կնիքը: Եւ պայքարը, որ հետզհետէ աւելի մեծ ետանդով, դրամի ուժերը կը մղեն ժողովրդայնականութեան դէմ պատճառ կըլլայ, բազմացնելով՝ իշխանապետութիւնները պետութիւններէն ներս, ծանրացնելու արտաքին բարդութիւններու ներկայացուցած վտանգները:

Որքան ստան որ պետութիւնները շարունակեան վարել կայսերապաշտ քաղաքականութիւն մը՝ կարելի չէ սպահով խաղաղութիւն մը ունենալ: Նոյնիսկ կրնայ պատահիլ, որ կառավարութիւններու միջև՝

գինական ուժերու կրճատման վերաբերեալ կնքւած համաձայնութիւն մը՝ աշխատաւորները պահէ կեղծ սպահովութեան մը զգացումին մէջ և շեղեցնէ անոնց ուշադրութիւնը իրապէս մտահոգիչ երևոյթներէ: Ընկերվարութեան պարտականութիւնն է բացատրել ժողովուրդներուն՝ թէ որքան զուր են գինաթափութեան կամ գինաթափութեան կրճատման համաժողովները եթէ կառավարութիւնները չի հրժարին գինապաշտ քաղաքականութենէ մը:

Միջազգայինը կը յայտարարէ, որ ամէ՛ն բանէ առաջ և մանաւանդ՝ միջազգային բանաւորութեան ուղղակի և անկախ գործունէութիւնն է, որ դիմադրածելով դրամատիրական կառավարութիւններու դէմ պիտի առաջնորդէ ժողովուրդները դէպի գինաթափութիւն:

Մեր կարգախօսն է ուրեմն—դէպի՛ խաղաղութեան կազմակերպութիւնը, դէ՛պի լրիւ գինաթափութիւն և անխնայ կռիւ բոլոր տեսակի կայսերապաշտութեանց դէմ:

V

ՈՒԹ-ԺԱՄԵԱՅ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՕՐ

Համադրումարը վերոյումով կը հաստատէ, որ Վաշինգտոնի խորհրդատուութիւնն 9 տարի յետոյ՝ ութ ժամեայ աշխատանքի պայմանագրութիւնը վաւերացած է միայն փոքրթիւ կառավարութիւններու կողմէ: Կողմէն պայմանագրութեան — հոգ չէ պայմանական — վաւերացումը Պելիքիայի կողմէ: Նաև Ֆրանսայի: Ինչպէս նաև գերման կառավարութեան վաւերացման մտադրութիւնները:

Կը կարծէ, որ Լոնտոնի նախարարաց խորհրդատուութիւնն յետոյ՝ կառավարութիւններու մեծամասնութիւնը վաւերացուցած պիտի ըլլար զայն՝ եթէ ըլլար Մեծն-Բրիտանիոյ պահպանողական կառավարութեան ընդդիմութիւնը:

Իրիտանական կառավարութիւնը չի բնականացուց յոյսերը, որ կապած էին նախարարաց խորհրդատուութիւն: Ընդհակառակն առաջարկելով յաւելում մը

պայմանագրութեան վրա՝ ան նախանշանը տւաւ միջազգային ընդհանուր յարձակումի մը՝ ութ ժամեայ աշխատանքի օրւան դէմ:

Համապարտարը, իր ամբողջ ուժով կընդդիմանայ՝ ութ-ժամեայ աշխատանքի օրւայ պայմանագրութիւնը տկարացնելու սահմանաւած ամէ՛ն փորձի դէմ: Նման փորձեր ան յարձակում մը կը նկատէ բանուր դասակարգի մշակութային և քաղաքական յեղաշրջումին դէմ:

Համադրումարը կը ստորագծէ, որ բանուր դասակարգը՝ յամառ և ներուժ պայքար պիտի մղէ պայմանագրութեան վաւերացման և գործադրութեան համար:

Կոչ կուրջէ, իրեն յարած կուսակցութիւններուն այս ուղղութեամբ համադրածակցելու արհեստակցականներուն հետ:

VI

ՄԱՀԻԱՆ ՊԱՏԻՓԻՆ ԴԵՄ

Պրիւսիայի համադրումարը նկատելով, որ մահապատի գործադրութիւնը՝ ջրհական յանցանքներու դէմ, սրպէս պատիժ, սնօգուտ կարելի է համարել, որովհետև վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան, որ այս կարգի յանցանքները աւելի բազմաթիւ չեն այն երկիրներուն մէջ, ուր մահապատիժը չի գործադրուիր քան հոն, ուր ան դեռ գոյութիւն ունի:

Նկատելով նոյն ստեղծ, որ մահապատի գոյութիւնը՝ որոշ երկիրներու մէջ, հնարաւորութիւն կուտայ յետադիմական կառավարութիւններու զայն գործածելու իրենց քաղաքական հակաուսկողողներուն դէմ:

Նկատելով որ մահապատիժը՝ ընդհանուր կերպով

կարելի է համարել բարբարոսութիւն մը և ամօթ մը՝ քաղաքակրթութեան համար:

Որ շատ յաճախ, բազմաթիւ երկիրներու մէջ, ան կը գործադրուի դեռ, նոյնիսկ այն պարագաներուն, երբ ոճիրին պատճառները հարկ եղածին չափ չեն լուսաբանուած, ալրպիսով հնարաւոր դարձնելով բազմաթիւ արդարադատական սխալներ, որ կը յուզեն ժողովուրդին հոգին:

Միջազգային համադրումարը կը յանձնարարէ ընկերվարական կուսակցութիւններուն, որ ընեն՝ իրենց ձեռքէն եկածը, որպէսզի այս բարբարոս պատիժը անհետանայ պատժական դատաստանագրքէն, բոլոր այն երկիրներուն մէջ, ուր ան դեռ գոյութիւն ունի:

VII

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿԱՆԱՆՑ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Ա.

Քանի թաղաքակրթութիւնը կը թափանցէ ժողովրդական գանգաձաններու մէջ, այնքան ծնունդներու քանակը կը նւազի: Միտժամանակ կը պակսի նաև առհասարակ մահացութիւնը, մանաւանդ մանուկներունը:

Սակայն և այսպէս, բանւոր կինը ցաւազիւորէն կը կրէ իր եռապատիկ բեռը՝ աշխատանքը իր ապրուստին համար, իր տանը հոգը և խնամքը, որ պարտական է իր մանուկներուն: Ան կը շնայ թէ ինչն էլ այս պարտականութիւններէն իւրաքանչիւրը՝ կարենալ լրացնելու համար իր սրբազան պարտքը, որ կը կայանայ իր դասակարգային կուսին մասնակցութեան և իր գաւակները այդ կուսին պատրաստելուն մէջ:

Համագումարը կը նկատէ, որ դրամատիրական իրաւակարգը, ճակատագրականօրէն, կնոջ և մանուկներուն համար կը հանդիսանայ հիւանդութեան և մահուան յարատեւ սպառնալիչ բը:

Կը պահանջէ, որ ընկերային հաստատութիւններ ստեղծուին, որ հնարաւորութիւն տան բանւոր կնոջ, որ մայրութիւնը նկատէ՝ ոչ թէ ցաւազին և ծանր բեռ մը հասփառութիւն մը և փառք մը:

Համագումարը կը պահանջէ առ այդ՝

1. Յղի, ծոցուր և դիեցնող մայրերը պաշտպանող ձեռնարկներու ընդլայնումը:

2. Վաւերացումը և ամբողջական գործադրութիւնը՝ վաշիմգումնի միջնորդային պայմանագրութեան յղի կիներու վերաբերեալ մասին: Կիրարկումը՝ այդ դաշնագրի տրամադրութեանց բոլոր բանւոր կիներու վերաբերմամբ:

3. Հաստատութիւնը՝ նպաստի, մայրապաշտպան պարտաւորիչ անուսկի մը՝ հանրային հիմնադրամով մը սպահովումը:

4. Կազմակերպութիւնը բժշկական ձրի սպասարկութեան, մասնաւոր կայաններու մէջ, թէ տունը: Նաև՝ յղի կիներու ընդունելիլ՝ մասնաւոր հաստատութիւններու և մայրանոցներու մէջ:

5. Զրի բժշկական քննութիւն բոլոր կիներուն համար:

6. Ընդլայնումը՝ հանրային առողջութիւնը ապահովող միջոցներու, դպրոցական բժշկական սպասարկութեան, գործն կուսի հիւանդանոց, վնասարկան հիւանդութիւններու և ալքոլականութեան դէմ:

7. Ընդլայնումը հանրային և ազգային օժանդակութեան բանւորական ընտանիքին, բաժանում ձրի կաթի, սպասարկութիւն բանւորական տունէն ներս և մտերներ:

8. Վիճակագրական քննութիւն հետեւեալ խնդիրներու շուրջ՝

- ա) Մայրական մահացութեան պատճառները.
- բ) Ֆիզիքական աշխատանքի դերը՝ կիներու և աղջկիներու իրենց մայրական կարողութեանց վրայ:

գ) Յանձնարարի յղութեան ազդեցութիւնը մայրերու առողջութեան վրայ:

9. Օրէնսդրական տրամադրութիւններ, օրինաւոր և ապօրինի գաւակներու միջև հաւասարութիւն հաստատելու համար:

10. Հաւասարութիւնը կնոջ և տղամարդուն միջև՝ թաղաքացիական օրինազրեքին, ընտանիքին վերաբերեալ բոլոր յօդանոցներուն մէջ:

11. Անհրաժեշտութիւնը՝ առողջ մայրութեան մը կարեւորութիւնը շեշտելուն, ժողովրդական գանգաձաններուն մէջ:

Բ.

Ընկերավարական պահանգներ՝ ֆարտարարներու մէջ օգտագործւած կիներու իրաւունքներու մասին

Ընկերավարական-բանւորական շարժման նպատակը պիտի ըլլայ՝ ապահովել որ կիները ազատօրէն կարենան ապրիլ՝ համաձայն իրենց ընդունակութեանց և կարողութեանց:

Ապահովել աշխատաւորուհիներուն՝ աշխատանքի այն տեսակ պայմաններ, որ որևէ ձեւով չի խնդարեն կնոջ բնական դերը՝ սերնդագործութեան մէջ:

Տրւած ըլլալով հանդերձ, որ արհեստային յառաջդիմութիւնները և ուրիշ պատճառներ անդհապ կը փոխեն արդիւնաբերութիւնն ու ապրանքներու բաշխումը և կարելի չէ մանրամասնած պահանջներ ներկայացնել երկար պայմանաժամ մը համար՝ մեր նւագազոյն պահանջները պիտի ըլլան՝

1. Անօրէն աշխատանքի՝ ուրիշ ժամայ և շաբաթուանը՝ 48 ժամայ սահմանափակումը (առաւելագոյնը) բոլոր չափահաս կիներուն համար՝ բոլոր արհեստներու և ամէն տեսակ ձեռնարկներու մէջ:

2. Վարձատրութիւն մը՝ որ ոչ միայն հնարաւորութիւն տայ կնոջ մարդկայնօրէն ապրելու հասարակ և համապատասխան իր կատարած աշխատանքին արդիւնաբերական արժէքին: Կիրարկումը՝ բանւորական շարժման կողմէ իւրացած նշանաբանին՝ հաւասար աշխատանքի փոխարէն հաւասար վարձը:

3. Դրական պաշտպանութիւն՝ աշխատաւոր կիներու առողջութեանը սպառնացող վտանգներուն դէմ:

4. Բաւարար արձակուրդ բոլոր աշխատաւորուհիներուն համար՝ յղութիւնէ առաջ և յետոյ ու բաւարար սպասարկութիւն:

5. Մասնաւոր ուշադրութիւն՝ երիտասարդ բանւորուհիներու աշխատանքի պայմաններուն, որպէսզի կարենան մտաւորապէս, Ֆիզիքապէս և արհեստայնօրէն զարգանալ՝ նոյն ստան անհրաժեշտ ազատ ժամերը ունենալով:

6. Իրականացնելու համար այս ծրագիրը անհրաժեշտ է բոլոր կիներու գործազուրկութիւնը և կազմակերպելը՝ արհեստակցականներու և թաղաքական կազմակերպութեանց մէջ:

Գ.

Միջազգային ընկերվարական—բանուորական համա-
գումարը կը բարձնէ, որ հոգ տանիլ հիւանդներուն և
հաշմանդամներուն, նախատեսել և բժշկել հիւանդու-
թիւնները՝ առաջին պարտականութիւնն է պետութեան:
Առ այդ կը պահանջէ, որ հանրային ձրի բժշկական
սպասարկութիւն հաստատի բոլոր մարդոց, կիներուն
և մանուկներուն համար:

Չի բուեր միայն խնամել և բժշկել անոնք, որ
հիւանդութեան պատճառաւ գրկուած են ամէն հասո-
թէ հասա նաև պէտք է տնտեսապէս օգնել անոնց
մերձաւորներուն, որոնց ապրուստը կախուած էր իրենց-
մէ: Գալով խեղանդամներուն և հաշմանդամներուն,
անդամալոյժներուն և կոյրերուն, պէտք է սկսիլ իրենց
դաստիարակութեան որպէսզի՝ հնարաւորութեան սահ-
մաններուն մէջ կարենան որևէ աշխատանք ընել,
Բացի ստղէ հանրային հիմնադրամներ՝ անոնց պէտք

է ապահովեն իրենց պէտքերուն համապատասխան
Թոշակներ:

Ընկերվարականներու պարտականութիւնը պիտի
ըլլայ նաև՝ ծերերուն ապահովել անհրաժեշտ կենսա-
թոշակ մը և ասիկա սկսելով՝ անմիջապէս որ մարդոց
Փիզիքական ուժը կը սկիսէ նւազիլ: Այս կենսաթոշակ-
ները պիտի հաշուին այնպէս, որ հնարաւորութիւն
տան՝ ունենալու անկախ և արժանաւոր հանգիստ մը:
Պէ՛տք է ստեղծել նաև բաւականաչափ ապաստանա-
րաններ, ուր պիտի ապրին յառաջացած տարիքով
մարդիկ՝ որ անկարող են առանձին ապրելու և ինք-
զինքնին խնամելու:

Միջազգային Գ. համագումարը կը հրաւիրէ,
աշխարհի բոլոր կիները և մարդիկը՝ կուելլ այս
սկզբունքներու իրականացման համար:

(Բանաձևին երկրորդ մասով համագումարը կը
խօսի կիներու զինուորագրութեան դէմ ու կը դանդ, որ
կիները պէտք է օգտուին իրենց քաղաքացիական իրա-
ւունքներէն՝ կուելլու համար պատերազմին դէմ):

Հ ա յ Յ ե դ ա փ ո խ ա կ ա մ Դ ա ռ ն ա կ ց ու թ ի ւ ն ը

Գ. Խ ա մ ա գ ու մ ա ր ու մ

Ընկերվարական Միջազգայինի այս Գ. Համագու-
մարին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ներկայացաւ մի
պատգամաւորութեամբ, բաղկացած վեց հոգուց, որոնց
անունները յիշատակուած են վերև, Համագումարի
նկարագրութեան բաժնում:

Վաղօրօք Համագումարին յուած մի համառօտ
գեկուցադրով, որ առկած է Գործաբիր Կոմիտէի
հրատարակած ընդհանուր տեղեկագրի մէջ, մեր կու-
սակցութիւնը վեր էր հանել այն պիլաւոր աշխատանք-
ները, որոնց նւիրուած է եղել ինքը Մարսէլի համա-
գումարից ի վեր: Ըստ այդ գեկուցադրի՝ Դաշնակ-
ցութիւնը անողոքօղք կանգնած մնալով Միացեալ և
Անկախ Հայաստանի գաղափարի վրա՝ շարունակում է
իր պայքարը Քեմալական թիւրքիոյ և Խորհրդային
Ռուսիոյ դէմ, որոնք, փոխադարձ համաձայնու-
թեամբ, յօշոտել են մեր հայրենիքը և ոտքի տակ առել
նրա անկախութիւնը:

Ձաղկելով մեր այս սրբազան քաղաքական պա-
հանջին «Նանսեխան ծրագրներով» դիմադրանելու և
մեր դատը բարեգործական խնդրի գարձնելու ձգտում-
ները, որ երևան են բերում միծ պետութիւնները
Ազգերի Դաշնակցութեան շրջանակի մէջ՝ գեկուցադրելը
համառօտակի թուած է այն աշխատանքները, որ մեր
կուսակցութիւնը վարել է վերջին տարիներս խորհրդ-
դային բռնակալութիւնը մեղմելու, մեր երկիրն ամ-
բողջանելու և տարածելու հայ ժողովուրդը մեր
ազգային—քաղաքական պայքարին նեցուկ դարձնելու
համար: Բնականաբար գեկուցադրի մէջ համապատաս-
խան արձագանք են գտել և այն վայրագ հայածանք-

ները, որ հանում են հայ ժողովրդի դէմ խորհրդային
բռնակալները՝ պարբերաբար գանգաւորային ձերբա-
կալութիւններ կատարելով և իրենց ազգային—քաղա-
քական պահանջներին դիտակեց հայ երիտասարդներին
փախտական կենսից տույտանքներին մատնելով:

Այս համագումարի համար մեր կուսակցութիւնը
յատուկ առաջադրութիւններ չունէր, որովհետև նա-
խորդ երկու համագումարները (Համբուրգ և Մարսէլ)
յտակօրէն բանաձևել են Միջազգայինի դրական վե-
րաբերմունքը դէպի մեր քաղաքական պահանջները:
Դրա համար էլ մեր ընկեր—պատգամաւորները պիտի
բաւականանային ընդհանուր կարգով համագումարի
աշխատանքներին մասնակցելով:

Այս նպատակով, նրանք իրենց մէջ աշխատանքի
բաժանում էին կատարել՝ լրիւ կերպով համագումարի
զբաղումներին զանազան յանձնաժողովներ ձեռն
տակելու համար: Այսպէս, օրինակ, Քաղաքական Յան-
ձնաժողովին մասնակցում էին ընկ. ընկ. Ա. Աբեղան
և Ա. Ջամալեան, Տնտեսական Յանձնաժողովին՝ Վ.
Մարտիկեան, Գաղութային Յանձնաժողովին՝ Վ. Ծու-
լանեան, Կազմակերպական Յանձնաժողովին՝ Ա. Ջա-
մալեան և այլն:

Պաշտօնական զբաղումներէից դուրս՝ մեր ըն-
կերները ունեցան իրիւսելում մի շարք կարևոր տե-
սակցութիւններ և խորհրդակցութիւններ ռուսական,
Ֆրանսական, դերմանական, իտալական, լեհական,
բելգիական և այլն ակնաւոր ներկայացուցիչներ
հետ, որոնց արդիւնքներ ձայն գեկուցուած են Հ. Յ.
Դաշնակցութեան Բիւրօին: Ա. Զ.

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏՔՈՎ

(ԱՇՄԱՍԻՌՄԱՆ ՄԻՋԱԶԳՎՅՈՒՆ Գ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԱՌԹԻԻ)

Օգոստոսի սկզբին Բրիւնսլում տեղի ունեցաւ Աշխատաւորական-Ընկերվարական Միջազգայինի համագումարը: Հերթական կարգով դա երրորդն է պատերազմից յետոյ վերակազմած Միջազգայինի ընդհանուր ժողովներէ՝ Համբուրգից և Մարսէլից յետոյ, մասնակցողների թւով էլ ամենաբազմամարդը: Մեծ ազգերի կազմակերպւած աշխատաւորական բանակների ներկայացուցիչների հետ միասին այնտեղ կային նաև փոքր ազգութեանց աշխատաւորութեան ներկայացուցիչներ, ազատ երկիրների ու տիրապետող ժողովուրդների ընկերվարական կուսակցութեանց ղեկավար դէմքերի կողքին՝ նաև անազատ երկիրների, ճնշւած ժողովուրդների քոյր-կուսակցութեանց պատգամաւորներ: Թւով գրեթէ երեք տասնեակ ազգութիւններ էին ներկայացւած այնտեղ աշխարհի բոլոր ծայրերից:

Դրանց իրար զով բերողը, միևնոյն դրօշի տակ համախմբողը՝ ճնշւած ազգերի և դասակարգերի քաղաքական ու տնտեսական ազատագրման, յաստիւնական խաղաղութեան ու ճշմարիտ եղբայրակցութեան սրբազան գաղափարն էր: Եւ չի կարելի ասել, թէ այդ գաղափարի յաղթանակի ճամբու վրա մի կարևոր շնչադրան է կազմակերպուել Բրիւնսլում համագումարը:

Բրիւնսլի խորհրդաժողովը միևնոյն ժամանակ մի աշխարհու փուռն է ընկերվար մտքի բարեշքման, նորագոյն էջերից մէկը՝ նրա զարգացման պատմութեան մէջ: Եւ յիշուելի, բաւական է թերթիկ Եւրոպայի ընկերվարական կուսակցութեանց վերջին քսամասնակի պատմութիւնը, կը բաւէ վերալինել նրանց ունեցած ճանապարհը նոյն այդ ժամանակաշրջանի ընթացքում, համոզուելու համար թէ իսկապէս ինչպիսի հուժկու բարեշքման է նեթարուել նրանց տեսարանութիւնը—բոլոր, բոլոր մարզերում, թէ՛ որպիսի խոր անընդ-պետով են բաժանւած նրանց ներկան և անցեալը իրարուց: Դրան համոզուելու համար պէտք էլ չկայ պատմութիւնը վերալինել, հերիք է, որ նկատի աննեց պատերազմին նախորդող և նրան յաջորդող ժամանակամիջոցը միայն, ընդամենը և մէկ տասնամեակի շրջան: Որպիսի անճանաչելի փոփոխութիւն՝ գաղափարախօսական խնդիրների ըմբռնման մէջ, ի՞նչպիսի բարեշքմում՝ քաղաքական և տնտեսական հարցերի տեսական հիմնաւորման ու նրանց գործնական կիրառման մէջ, այսօր և տասը, քսան տարի սրանից առաջ: Ամենագոր և ամենարտօժիչ ժամանակը այստեղ ևս կատարել է իր փրկարար դերը: Գործնական կիսանըք և ամենօրեայ փորձարկութիւնները իրենց խոր կնիքն են գրել յատկապէս մարքիտակական մտքի վրա ու հիմնովի բարեշքմելն այն: Ա՛յն տեսական շէնքերը, որոնց համար որ եւրոպացի մարքիտաները, նրանց հետեւելով՝ նաև իրենց ոուս գաղափարակիցները, իսկ այս վերջիններէ հետքերով արդէն՝ հայ մարքիտաները 15—20 տարի առաջ անխորտակելի էին համարում, այսօր ո՛չ միայն խոցւած են կարելիք, այլ և մի խոչոր չափով փրկել են հիմնայտակ: Ու այս քաղաքիչ, բայց միևնոյն

ժամանակ վերալինել շախտանքը մի զրալի չափով կատարւած է, երկու տասնամեակների ընթացքում, ի՛րենց իսկ, եւրոպացի քննական մարքիտաների, ձեռքով, Ռուսաստանում՝ ոչ-մարքիտա ընկերվարականների, հայ և կովկասեան իրականութեան մէջ էլ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան միջոցով:

Երկու-երեք տասնամեակ առաջ՝ քննական թեք մի պարզ աղանդ էր Եւրոպայի մարքիտական կուսակցութեանց ծոցում: Էլուարտ Բերնշտայն, քննական դպրոցի հիմնադիրը, անխնայ հալածուած էր, որպէս աղանդապետ, ուղղափառ մարքիտի վտանգաւոր հերձածոց: Մարքի վարդապետութիւնը քննական և քննադատական աշքով նայողներին մկրտեցին վերահանահատողներ (րեիդոնիստներ), բարենորոգչականներ (րեֆորմիտներ), բերնշտայնականներ և այլ անուններով: Ինքը Բերնշտայն, նոր ուղղութեան հիմնադիրը, գերազատու է բարենորոգչական (րեֆորմիտական) անւանել այն, հակադրելով ուղղափառ աւանդապահ մարքիտին, որի կոչւած ներկայացուցիչն էր՝ Բերնշտայնի կատալի հակառակորդ Կարլ Կաուցկի: Գրեթէ տարևկից և նոյնչափ վաստակաւոր տեսաբաններ մարքեան մարքիտութեան, մինը՝ ուղղափառ իմաստով, միւսը՝ բարենորոգչի: Յար և նման երևոյթ — Ռուսաստանում, նոյնը նաև՝ Կովկասում: Այսօ՞ր: Այսօր չքացել են տարբերութիւնները Կաուցկիի և Բերնշտայնի միջև, գրեթէ չբացել նաև՝ ոուս ընկերվարութեան տարբեր թիւերի միջև (րոյլ-ւիկները իրենց արդէն նետել են ընկերվարութեան դրօշը, որպէս լաթի կտոր): Պատկերը այլ է՝ նաև կովկասեան ու հայ իրականութեան մէջ: Եւրոպայում և Ռուսաստանում ուղղափառ մարքիտաները չբաժարուեցին իրենց հին զոգմաներից, յարեցին բարենորոգչականների ուղղութեան, քայլեցին նրանց կոխած ճամբաներով: Մեր ու կովկասեան իրականութեան մէջ էլ, ի հարկէ, առանց որոշապէս խոստովանելու, Հ.Յ. Դաշնակցութեան հարթած ճանապարհով ընթացող սկսան հայ ու կովկասեան մարքիտաները, զոնէ տեսական մարքերում:

Այնչափ բազմազան են դրանք, որ անկարելի է բոլորի վրա կանգ առնել: Յիշենք տեսական մի քանի կարևոր խնդիրներ միայն:

Վերցնենք նախ և առաջ ազգային հարցը: Մնւած հայ-հայրենիքում, հայ աշխատաւոր ժողովրդի ծոցում, դաշնակցական տեսաբանութիւնը դեռ 1890 թւականին, որդեգրելով մէկտեղ ընկերվարական սկզբունքը, նպատակադրեց ի՞նչ հանդերձ մարքիտութեան և ազգերի տնտեսական վերջնական ազատագրումը, նրան ո՛չ միայն չհակադրեց ազգային ազատագրումը, այլ, ընդհակառակը, տեսականապէս հիմնաւորեց, որպէս իրարուց անբաժան մաս: Աւելին դեռ: Հ. Յ. Դաշնակցութեան տեսաբանութիւնը մարքիտութեան ազատագրութիւնը պայմանաւորեց ազգութեանց ազատագրումով, աշխատաւոր խաւերի տնտեսական-դասակարգա-

յին ազատագրումը՝ աղբային—ջաղաքական ազատագրումով: Քանի ղեռ կան շագատագրւած ազգեր, քանի ղեռ չէ՝ իրազորուած փոքր, ճնշւած ազգերի ազատագրութիւնը, անկարելի իսկ է՝ խօսել նոյն այդ ազգերի և ամբողջ մարդկութեան տնտեսական ազատագրման մասին: Այս վերջինն անհրաժեշտաբար պէ՛տք է նախարդէ առաջինը: Իրանից էլ՝ ազգերի ջաղաքական ազատագրումը մօտաւոր նպատակ է, նոյն այդ ազգերի ներքում և մարդկութեան մէջ ախրող տնտեսական շահագործման վերացումն էլ՝ հեռուոր նպատակ: Մէջը միւսի ամբողջացում: Աւելին: Տնտեսական ազատագրութեան շահը, սրա յաղթողութիւնն իսկ պահանջում է, որ նախ և առաջ չքանան աղբային ճնշումները, ախրող և հպատակ ժողովուրդների տարբերութիւնները:

Այսօր այս տեսարանութիւնը համարում է անվիճելի, — ամենքի կողմից անխորք, լինեն նրանք մարքսիստ թէ ոչ—մարքսիստ ընկերվարականներ: Իսկ 1890—ական թւականների սկզբին, երբ հրապարակ եկաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր աղբային և տնտեսական ջաղաքականութեան տեսարանութեամբ: Ուղղափառ մարքսիզմը այն ժամանակ միահեծան տէր էր մտքերի: «Պրոլետարիատը հայրենիք չունի», անաբար մարքսիստների աղբային հաստոյ հանգանակը, առնուած մարքս—էնգելսեան անտարանից, «Կոմունիստական Մանիֆեստ»-ից: Ազգերի, այն էլ փոքր ազգերի ազատագրութիւնը համարում էր այդ ազգերի բուրժուա դասակարգի ջաղաքական ծրարի, որի դէմ ողջ հողով պայքարենու էր հրաւիրում նոյն ազգի բանուոր դասակարգը: Յիշեցէ՛ք միայն, թէ ի՛նչ վերաբերմունք է ունեցել, այն էլ 40—ական թւականների յեղափոխական միջոցառում, Կարլ Մարքսը՝ Հանդէպ սլաւոն փոքր ազգերի ազատագրական մզոտումների:

Եւ այսպէս, մարքսիստ կուսակցութիւնները տասնամեակներ շարունակ թուրքական էին «պրոլետարիատը հայրենիք չունի»-ի նման կարգախօսները: Նրանք անխնայ, կենքի և մահուան պայքար էին վարում իրենց նման յիւրհողների դէմ: Անցաւ 10—15 տարի, եկաւ 900—ական թւականների սկիզբը, ու Իերնշտայն մի ճեղք բաց արւած մարքսեան տեսարանութեան կառուցւածքի մէջ, թէպէտ առաջին հերթին՝ միմիայն տնտեսական խնդիրներում: Անդին՝ ոռու, կովկասցի և հայ մարքսիստները շարունակում էին կառւած մնալ մարքսիզմի դոգմային բոլոր, բոլոր խնդիրներում, բայց մանաւանդ՝ աղբային հարցում: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը շարունակում էր մենակ մնալ պատենչի վրա: Յիշեցէ՛ք, թէ 900—ական թւականներին որչափ պայքարներ են մղել մի կողմից նրա և միւս կողմից ոռու ու կովկասցի մարքսիստների միջև՝ նոյն այդ հարցի շուրջը: Մտաբերեցէ՛ք, թէ ո՛րչափ շատ և ո՛րչափ յաճախ նիզակներ են ճօճել ու տեսարանական քարոզներ կարգացել այն ժամանակները՝ բուլշևիկ թէ մենշևիկ հայ, ոռու և վրացի մարքսիստները, դաշնակցական Պատակների, Թոփչեանների, Շահարաթունեանների և ուրիշների դէմ: Վերջիցեցէ՛ք այդ ամենը և կամ, եթէ երիտասարդ սերունդին էք պատկանում, կարդալով այդ մօտաւոր անցելի էջերը՝ իրազեկ դարձէք, թէ ո՛րպիսի հայածանցներ էր ենթարկում Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որպէս «բուրժուական» կուսակցութիւնն թէկուզ կէնք նրա համար, որ միշտ էլ

հրապարակ էր դալիս նաև աղբային—ջաղաքական ծրարով, այն ժամանակեայ համար առաջադրում ֆիդելիտացիայի պահանջը՝ որպէս աղբային հարցի լուծման մի միջոց: Իրա մասին խօսք անգամ չէին ուղում լսել մարքսիստ Շահունեանները, Իշխանեանները, Յրդեկեանները, Անանունները և իրենց բոլոր ջաղաքակիրթները: Նրանք անթիւ ճառեր էին կարդում, դէզերով յօլւածներ գրում, հատորներով էլ դրքեր շարադրում, «ապացուցանելու համար» աղբային հարցի «բուրժուական» բնոյթը, «եղծելու» համար Ֆեդերացիայի և նման ծրարներին «ազանոր»... Անգամ աղբային — մշակութային ինքնավարութիւնը ժխտելի էին համարում նրանք: Դաւիթ Անանուն էր միայն, որ այդ ժամանակները, գոնէ այդ մէկ հատիկ հարցում մի նեղ ճեղքածք բաց արաւ հայ մարքսիզմի կառուցւածքի մէջ, իր կողմից ևս պաշտպանելով աղբային—մշակութային ինքնավարութեան դադափարը: Իսկ վրացի մարքսիստները — այդ ժողովուրդների, Մեծերեքիները, մեծ ու փոքր Ռամիշվիլիները և միւսները, որոնց պարզ թուրքական էին հայ մարքսիստները: Նրանք էլ աւելի կատարել հակաուսուրդներ էին աղբային հարցի և ինքնավարութեան, Ֆեդերացիայի և նման ջաղաքարները հարւում էին, որպէս վտանգաւոր երևոյթներ: Եւ աղբար լինելու համար պէ՛տք է սակ, որ նրանց հայածանցները որչափ կատարել էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, նոյնչափ և անխնայ էին վրացի Ֆեդերալիստներին և ուրիշ տարբերի դէմ՝ սորոք իրենց երկրի ինքնավարութեան պահանջն էին առաջադրում, որպէս աղբային հարցի լուծման ձևերից մէկը:

Եւ, սակայն, հազիւ 10—12 տարի անցած՝ կատարելապէս փոխեց պատկերը կովկասեան իրականութեան մէջ: Նոյն այդ վրացի մարքսիստները ոչ միայն աղբային հարցը ներկադրածեցին ու որդեգրեցին, այլ և չգնահատեց ինքնավարութեան ու Ֆեդերացիայով ու իրենց երկրի կատարեալ անկախութեան ջատագովներ դարձան: Յայտնի է արդէն՝ թէ նրանք այնուհետև, ու մինչև օրս էլ, ի՛նչ գործնական ջաղաքականութեան հետեւեցին նոյն այդ հարցում: Կէս ճամբու վրա կեցան ոռու և ամենազգի բուլշևիկները, որդեգրելով միայն Ֆեդերացիայի ջաղափարը, — այն, ինչի համար որ 15 տարի առաջ խաչ էին հանում դաշնակցականներին: Թուս և վրացի բուլշևիկ ու մենշևիկ մարքսիստներին, ընկանաբար, չհետևել չէին կարող նաև իրենց հայ ջաղափարակիրները: Ու նրանցից բուլշևիկները անհրաժեշտաբար դարձան Ֆեդերացիայի, մենշևիկներն էլ՝ անկախութեան կողմնակից: Երկու դէպքում էլ՝ մարքսիզմի այդ թէևը լեցեցին իրենց նախկին դիրքերը աղբային հարցում: Երկու դէպքում էլ նրանք ոտք դրին Հ. Յ. Դաշնակցութեան կոխած ճամբու վրա: Աղբային հարցը առաջնակարգ տեղ է զբաղեցնում Եւրոպայի մարքսիստ կուսակցութեան տեսարանութեան մէջ, ղեռ նախապատերազմեան շրջանից սկսած: Աւտարիացի մարքսիստները առաջին քայլն արին այդ ուղղութեամբ: Բրիւննի ընկերվարական—կուսակցական համագումարը 1907—ին այդ տեսակէտով մի նոր էջ բաց արաւ մարքսիզմի պատմութեան մէջ: Յետապատերազմեան շրջանում վէճի առարկայ իսկ չէ աղբային հարցը, մեծ ու փոքր, ճնշւած ազգերի ազատագրութեան խնդիրը: Ընկերվարական Միջազ-

զայինը իր՝ յետպատերազմեան երեք համաժողովներում մի շարք բանաձևեր է ընդունել այդ իմաստով:

Ահա հոգային հարցը: Այդտեղ էլ նոյն բարեչընումը՝ ընդամենը երկու տասնամեակի ընթացքում: Ուղղափառ մարքսիզմը ինչպէս դրամազլխի կենտրոնացումն էր տեսականօրէն հիմնադրում քաղաքային տնտեսութեան բոլոր մարդերում, նոյնը նաև՝ հողային հարցերում: Նրա կարծիքով՝ ո՛չ միայն ճարտարաբանութի, առևտուրի, փոխադրութեան միջոցների մարդերում է որոշապէս նկատելի դրամազլխի կենտրոնացումը, այլ և՝ հողային տնտեսականութեան մարդում — թէ՛ գնալով հողերը պիտի կենտրոնանան սակաւաթիւ կալածատէրերի ձեռքում, թէ՛ միջակ և մանր գրւղացիութիւնը, որպէս տնտեսապէս յետամուտ իսկ, տեղի պիտի տայ խոշոր կալածատիրութեան առջև, չկարողանալով դիմանալ տնտեսական մրցութեան պողպատէ օրէնչդիմանալ տնտեսական մրցութեան պողպատէ օրէնքին:

Ուղղափառ մարքսիզմի տեսական այն կառուցւածքը ևս ներկայիս փլկ է կատարելապէս: Նրանում առաջին ճեղք բաց անողը եղաւ բարենորոգչական ընկերվարական և Բերնշտայնի աշակերտ զերման հողային տեսարան Էդւարդ Դաւիդ: Անգամ Կառուցիկն լքել է այսօր իր նախկին դիրքերը այս խնդրում: Ապացուցւած երևոյթ է այժմ, որ մանր ու միջակ հողատիրութիւնը՝ որպէս տնտեսական կատարելիս՝ ո՛չ միայն դիմանում է, այլ և յաղթապէս մրցում է խոշոր հողատիրութեան դէմ: Աւելին: Երթալով՝ նա զարգանում է, այնինչ խոշոր կալածատիրութիւնը տեղի է տալիս օր աւուր: Արեւմտեան և կենտրոնական Եւրոպայի մի շարք երկրներում պատերազմից յետոյ տեղի ունեցած հողային արմատական բարենորոգումները յօգուտ գրւղացիութեան՝ նոր պայացոյցներ աւելացրին այդ տեսութեան վրա:

Թէպէտ բոլշևիկեան յեղափոխութեան հետևանքով՝ հողային հարցի լուծումը Ռուսաստանում հիւանդագին ուղղութիւն առաւ, որդեգրելով ուրիշների հողային ծրագրի, այն էլ ուսուպետական մի քանի կէտերը, բայց յամենայն՝ դէպս՝ այնտեղ ևս ամէն ազգի — նաև հայ — մարքսիստները զլիտովին լքեցին հողային հարցը ու կեցան ոռւս սոցիալիստ-յեղափոխականների և նրանց զաղախարակից, ուրիշ ազգութեանց պատկանող — դրանք թու՛մ նաև Չ. Յ. Դաչնակցութեան — ընկերվարական կուսակցութեանց տեսակէտի վրա: Ռուս, հայ, վրացի, ուբրայինացի և ինօրհողային Միութեան ամենազգի համախալար կուսակցութիւնները՝ Լենինի զլխաւորութեամբ՝ իշխանութեան գլուխ անցած օրւանից իսկ՝ հրապարակ նետեցին «հողերի համայնացում» նշանաբանը: Ուրիշ խօսքով՝ նրանք պարզապէս իւրաքանչ — տարբեր խնդրի՝ ո՛րպիսի յաղթութեամբ — ուրիշների հողային ծրագրիները, թէպէտ ամենից աւելի, իմ կարծիքով, այդ իսկ ծրագիրը վերագնահատման և բարեփոխութեան կարօտ էր: Այստեղ խնդիրը այս չէ, այլ այն, որ բոլշևիկ թէ մենշևիկ մարքսիստները — այս թէ այն եղանակով — հողային հարցում ևս հրաժարուցան իրենց հին տեսակէտից և որդեգրեցին նորը, որ նրանք այդ մարդում ևս քայլել սկսան ուրիշների տրորած ուղիներով:

Միւս կողմից՝ գրւղացիութիւնը, որ մարքսիստների տեսարանութեամբ պրոլետարիատի հակնդրէմ

մի խան է, միանգամայն անընդունակ և անհաս՝ ընկերվարական գաղափարների համար, այսօր բոլշևիկ մարքսիստների կողմից համարում է, բանւորութեանը դրեթէ հաւասար չափով համայնավարութեան դրօշակակիրը, այն աստիճան որ՝ իրենց իշխանութեանը բանւորա-գրւղացիական կնիքը դրոշմեցին բոլշևիկները: Միւս կողմից՝ Եւրոպայի մարքսեան ընկերվարականները ևս հրաժեշտ տւին իրենց նախկին տեսակէտին՝ գրւղացիութեան վերաբերմամբ: Լքելով հողային հարցի մասին ունեցած իրենց նախկին տեսակէտը, նրանք լքել են նաև գրւղացիութեան վերաբերմամբ ունեցած տեսակէտը: Թէպէտ յամբաջայ, Եւրոպացի մարքսիստները այսօր ընդառաջում են նաև գրւղացիութեան պահանջներին, ջանք ևն թափում նրանց դրանց դէպի ընկերվարութիւնը, փոփոխութիւնների ենթարկում իրենց ծրագիրը: Կարձ՝ դէպի գրւղացիութիւնը ունեցած մտայնութիւնը զգալիօրէն փոխել է ու փոխում է Եւրոպայի մարքսիստների շարքերում: Ու այս հարցում ևս, ինչպէս որ էր ժամանակին ազգային խնդրում, աւստրիացի մարքսիստները հանդիսանում են, որպէս ռազմավարներ: Այս հարցերի մասին շատ է գրել, վերոյիշեալ իմաստով, մանաւանդ Օտտօ Բաուեր, աւստրիական ընկերվար կուսակցութեան պարագլուխ և Բ. Միլազգայինի սկանաւոր տեսարանը: Այդ իմաստով բարեփոխել է նաև Աւստրիայի սոցիալ-դեմօկրատ կուսակցութեան վերջին ծրագիրը:

Այցնենք դասակարգային պայքարի տեսութեան, որ դարձեալ մէկն է մարքսիզմի սխաներից: Այստեղ ևս զգալի է տարբերութիւնը հին և նոր մտայնութեան մէջ: Պատերազմից առաջ՝ ամէն մի մարքսիստ հաստոյ հանդանակի զլխաւոր կէտերից մէկն էր՝ դասակարգային անհաշտ պայքարի տեսութիւնը: Համերաշխութիւն և գործակցութիւն՝ աշխատաւորութեան և հակառակորդ դասակարգերի միջև, համարում էր մահացու մեղք: Այդ մտայնութեան մէջ ևս մարքսիստների առաջին ճեղք բացողներից մէկը եղաւ Է. Բերնշտայն: Կովկասեան և հայ իրականութեան մէջ, նրանից էլ առաջ, այդ մտայնութեան ներկայացուցչն է եղած Չ. Յ. Դաչնակցութիւնը, այդ խնդրում ևս իր դէմ ունենալով ամենազգի և հայ մարքսիստ, երբեմն նաև էս-էր ընկերվարականներ: Դաչնակցութիւնը ընդունել է ո՛չ միայն դասակարգային պայքարը, այլ և՝ որոշ դէպքերում՝ դասակարգերի համերաշխութիւնը — ազգային-մշակութային գանձերի պահպանման, Ֆիզիքական գոյութեան պաշտպանութեան, համագրային բնոյթ կրող խնդիրները, և այլն: Նա քիչ հալածանքներ չէ կրել մարքսիստ հակառակորդների կողմից նաև այդ խնդրում:

Իսկ այսօր՝ Ո՛չ թէ այսօր միայն, այլ 10-15 տարի է ինչ Եւրոպացի մարքսիստները շատ մեծ չափերով լքել են այդ անհաշտ դիրքերը ևս: Պատերազմը բռնկելուն պէս՝ նրանց մեծ մասը միացան հակառակորդ դասակարգերին պատկանող կուսակցութեանց հետ՝ յանձն և հայրենիքի պաշտպանութեան: Դասակարգային պայքար տեղի տաւ դասակարգերի համերաշխութեան առջև: Պատերազմից յետոյ ևս Եւրոպացի մարքսիստները չլիքազարման իրենց նախկին, անհաշտ դիրքերին: Քաղաքական, տնտեսական և այլ խնդիրներում նրանք յստախ են գործակցութեան

ձեռք մեկնում Հակառակորդ դասակարգերին: Կոալիցիոն կամ խոտը կառավարութիւնները, որ սովորական բան են դարձել պատերազմից յետոյ, կոնկրետ արտայայտութիւնն են մտայնութեան փոփոխութեան: Գերմանիայում, Անգլիայում, Աւստրիայում, Շվեդիայում, Դանեմարկում ու Եւրոպական ուրիշ երկիրներում ժողով միայն յարմարեցնել կարող է այժմ կասկածն իսկ այն մասին՝ մի՞թէ ընկերակցական կուսակցութիւնը կարող է կոալիցիա կազմել բուրժուական կուսակցութեան հետ: Այդ տեսակէտից՝ հին, աղանդաւորական մտայնութեան հետքերը տակաւին շարունակուած են, զոնէ փոքր չարիքով, ապրել Փրանսացի ընկերակցականների մէջ մասի ուղեղում: Զգաստացումը բոլոր միւս երկիրներում ակնհերե է, չիօսեւրով արդէն Անգլիայի Աշխատաւորական կուսակցութեան մասին, որ սկզբունքով իսկ ժխտում է դասակարգային կուլ թելորին:

Տարբեր չէ պատկերը, ըստ էութեան՝ նաև ռուս ու ոչ-ռուս համայնավարների շարքերում: Ոստջով նրանք, ի հարկէ, շարունակում են մնալ դասակարգային անհաշտ պայքարի կողմակիցներ, և սակայն, իրենց գործով հակառակ են սպայացնում: Նրանք ո՛չ միայն սկզբից իսկ ձեռք մեկնեցին՝ իրենց կողմից հակառակորդ յորջորջւած գիւղացիութեանը, կազմելով «բանւորա-գիւղացիական» գործակցութիւն, այլ և իրենց զիրենք նաև զգիւղացիութեան շահերի պաշտպան հռչակեցին: Ասելին դեռ. նրանք ստեղծեցին նոր բուրժուական ու նրա հետ գործակցել սկսան: Այս ամենը՝ ներսում: Դրսում էլ նրանք քաղաքական և զինւորական գործակցութեան մէջ մտան հակառակորդ դասակարգերը ներկայացնող կառավարութիւնների հետ, — սկսած դեման զօրավարներից և վերջացած տաճիկ փաշաներով ու սահիական ամենազգի բունապետներով: Եւ եթէ ռուս բոլշևիկները այդպէս են, քնական է ուրեմն, որ նրանց օրինակին պիտի հետևէին նաև հայ, վրացի, թաթար զաղաքակիցները, — երբեմն, ի հարկէ, ծուռ հասկացած մտքով: Այդպէս է որ, վրացի կոմունիստի և ոչ-կոմունիստի, թաթար կոմունիստի և մուսուլմանականի մէջ տարբերութիւն դժւար է, շատելու համար արդէն՝ վրացի մենշևիկի և ազգայնականի միջև: Այդպէս է նաև, որ Երևանի հայ բոլշևիկը ու Փարիզի հայ ռամկավարը գործակցութեան են դիմում, հանդէպ Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Բայց, ինչպէս էլ մօտենալու լինենք խնորին, նրանք ևս շատոնց լքել են դասակարգային անվերապահ կուլ թելորին, չնայած իրենց ուղղաւունջ խօսքերին:

Եւրոպացի և ռուս մարքեթիստների տեսական այս ձևափոխման մի ուրիշ արտայայտութիւնն էլ այն է, որ նրանք այսօր դադարել են սոսկ պրոլետարական կուսակցութիւն լինելուց, թէպէտ շարունակուած են պահել «պրոլետարների բոլոր՝ երկիրների, միացէ՛ք» ցուցանակը: Գերմանիայի սոցիալ դեմոկրատիան իր պաշտօնական անունումից դուրս է հանել «բանւորական» բառը և այժմ պարզապէս կոչուած է «Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութիւն»: Եւ դա մտաւճական բան չէ, ի հարկէ, այլ՝ հետևանք նոր մտայնութեան, ծրագրային նոր տեսութիւնների: Այսօր սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեանց — բոլոր՝ երկիրների — շարքերի մէջ դուրս կը գտնէք ո՛չ միայն պրոլետարներ, այլ և՛ ամէն կարգի մտաւորականներ,

արհեստաւորներ, գիւղացիներ, մանր աււերականներ, և այլն: Ու գրեմն սոց-դեմոկրատները սիրով են այժմ իրենք զիրենք անւանում Հաշխատաւոր ժողովուրդի կուսակցութիւն»: Ուրիշ խօսքով՝ այն, ինչ որ որդեգրել, պաշտպանում էին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը և է-հ-հ-հ-ները դեռ տասնամեակներ առաջ՝ սոցիալիստական կուսակցութեան ընկերային կազմի մասին, այսօր իւրապէս են նաև մենշևիկ ու բոլշևիկ մարքեթիստները, — Եւրոպայում լինեն նրանք թէ Ռուսաստանում:

Կարելի էր երկար շարունակել օրինակները, ցոյց տալու համար մարքեթիստների դադափարախօսական ձևափոխութիւնները, բայց կարծում ենք, որ եղածն էլ բաւական է՝ մեր հիմնական միտքը ապացուցանելու համար: Այն որ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան և զաղաքարակից կուսակցութեանց դարձած տեսական ճանապարհով են զայլում, շատ խնդիրներում, հայ և օտարազգի մարքեթիստները: Այն, ինչի համար որ մարքեթիստները անխնայ հալածանքներ էին յարուցում հակառակորդները զէմ, իւրացրել են այսօր իրենք, թէպէտ շատ յամահ ուշացած, փորձած պայմաններում: Ի՞նչպէս բացատրել երևութիքը:

Թողնելով որչափ մարքեթիստներին մի կողմը, քանի որ նրանց մարքեթիստ էլ իրաւամբ կասկածի տակ են զնում շատերը, մասնաւոր որ օրակ պատահապաշտ քաղաքակրթականն են նրանք ստորադասում իրենց ողջ տեսաբանութիւնը, և անհենք Եւրոպացի և ամէն ազգի սոցիալ-դեմոկրատներին: Ինչո՞ւ այս փոփոխութիւնը մտայնութեան՝ գերման, աւստրիացի, Փրանսացի — շատելու համար արդէն անգլիացի — ընկերակցականների մէջ: Այս մասին կարելի էր շատ բան ասել: Գոհանանք չեղով միայն: Միտալ կը լինէր, ի հարկէ, ընդհանրութեան մօտ զաղաքարական դասակցութիւն — շատելու համար դասաճանութիւն — և շիւ հաշիւները որոնել: Բնա՛ւ: Մէջ տեղ կայ զաղաքարների բարեփոխում, բարեշըլումն միայն, յարմարեցում նոր ժամանակների ստեղծած նոր պայմաններին: Տեսութիւնն է, որ բիւի պիտի կեանքից և իրականութիւնից, և ո՛չ ընդհակառակը: 15-20 ու աւելի տարիներ առաջ՝ մարքեթիստները պարզ աղանդաւորներ էին զաղաքարախօսական խնդիրներում, որովհետև միևնոյն ժամանակ հերձածներ էր, աննշանակ հատածներ էին իրենց ազգութեանց հանրային կազմի մէջ՝ մասնաւորապէս և միջազգային յարաբերութիւնների մէջ՝ ընդհանրապէս: Այսօր նրանք հսկայական քանակներ ունեն իրենց յետև, բնական է ուրեմն, որ զաղաքարեն հերձածող լինելուց, համապատասխան ձևով էլ փոխեն իրենց մտայնութիւնը և ողջ զաղաքարախօսութիւնը: Լինելով առաջ չնչին փոքրամասնութիւն հասարակութեան մէջ և խորհրդարաններում՝ քնակահարար նրանց պիտի պակտէր նաև պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը: Այդպէս դատել չեն կարող, սակայն, այսօր, երբ շատ տեղեր կամ մեծամասնութիւն են գրեթէ, և կամ՝ աչքառու փոքրամասնութիւն: Երեկ նրանց մտքով իսկ չէր կարող անցնել կուսակցութեան մէջ թէկուզ մէկ անդառ ունենալ, իսկ այսօր նրանք ներկայացւած են շատ տեղեր մի քանի անդամներով, տեղ-տեղ էլ փորձում են մինչև իսկ միեակնին կառավարութիւն կազմել (Անգլիա, Շուեդիա, Դանեմարք): Ուժը ներշնչում է իշխանու-

թեան պահանջ, վերջինս՝ պատասխանատու թեան զգացում, իսկ սա էլ իր հերթին պարտագրում ըջլահայեցողութիւն, ի հարկին՝ նաև համերաշխութիւն և գործակցութիւն հակառակող դասակարգերի հետ: Փոփոխութիւն մտայնութեան մէջ, փոփոխութիւն՝ քաղաքականութեան մէջ, քանի որ փոփոխութեան է ենթարկւած կեանքը ինքը:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, շատ վաղ դուրս ելլելով յեղափոխական խմբակների ըջլաններից ու իր շարքերի մէջ առնելով ժողովրդական լայն գանգւածներ, անգամ կազմելով բուսական մեծամասնութիւն մեր հանրային կազմի մէջ, ձեռք բերելով հայ ազգային մարմիններում և կազմակերպութիւններում — լինեն նրանք քաղաքական, մշակութային թէ ալ կարգի — մեծամասնութիւն, Հայաստանի հանրապետական վարչակարգի օրով էլ զգալի մեծամասնութիւն ունենալով, խորհրդարանում, կարճ՝ ներկայացնելով ազգը իր ամէն կարգի ձգտումներով, նա բնականաբար պիտի զգար նաև այդ ամենի հետևանքով իր վրա դրւած պատասխանատուութիւնը և ըստ այնմ էլ մշակէր իր գաղափարախօսութիւնը՝ ազգային, քաղաքական, տնտեսական և մշակութային խնդիրներում: Անտարակոյս, կուսակցութեանց ղեկավար դէմքերի անհատական բարեմասնութիւնները ևս մի որոշ արժէք ներկայացնում են այս ամենում, բայց՝ երկրորդական: Չանգւածներն են, որ թելադրում են համապատասխան մտայնութիւն և կեցածք: Այն, ինչ որ ուրեմն 20—25 տարի առաջ իրականութիւն էր Հ.Յ. Դաշնակցութեան, որպէս մեծամասնութիւն ներկայացնող կուսակցութեան համար, հայ և օտարազգի մարքսիստների համար այժմ նոր-նոր է դառնում իրականութիւն: Հ. Յ.

Դաշնակցութեան և դադափարակից կուսակցութեանց տեսարանական հետքերով են ընթանում այժմ մարքսիստները, դրւած լինելով նման պայմաններում: Ու՛ գնալով վերանում են և կամ անշուշտ պիտի մեղմանան գաղափարախօսական տարբերութիւնները և շփումները ընկերավարութեան մարքսիստ և ոչ-մարքսիստ թիւերի մէջ, ու ընդհակառակը, պիտի ուժովնան իրար մերձեցնող, համերաշխող ազդակները: Մարքսիստները շատ բան են սովորել և իւրացրել ոչ-մարքսիստ ընկերավարականները գաղափարախօսութիւնից: Հակառակը ևս կատարել է, ու մանաւանդ պիտի կատարել այսուհետև: Ինչ չափով անհրաժեշտ է, որ տնտեսականին և ընկերայինին գերադասութիւն տուող մարքսիստները գաղափարապաշտական և բարոյախօսական մո՞ծանաներով կենդանացնեն իրենց նիւթապաշտական վարդապետութիւնը, նոյն չափով էլ անհրաժեշտ է, որ միւսները մեթոդական դասեր առնեն մարքսիստներից, իրենց գաղափարապաշտական տեսութիւնները նիւթականով շաղախեն ու ոտքի տակից չկորցնեն ազգութեանց և պետութիւնների բախտը տնօրինող ամենախոշոր ազդակներից մէկը՝ տնտեսական ազդակը: Որ մտքերի այս բարեշրջումը, փոխադարձ հասկացողութիւնը ի լինելութեան է ժամանակակից ընկերավարութեան երկու գլխաւոր թիւերի մէջ, ապացոյց՝ Ընկերավարական Միջազգայինը: Ապացոյց, որ նրա բոլոր, և մանաւանդ յետ-պատերազմեան ժողովներում ջով-ջովի և հաւասար չափով ու ազգեցութեամբ ներկայանում են մարքսիստ և ոչ-մարքսիստ ընկերավարականները: Ապացոյց մանաւանդ՝ Բրիւսելի խորհրդաժողովը:

Ա. Ա.

Հ Ա Յ Յ Ե Ղ Ա Փ Ո Ւ Ա Կ Ա Ն Դ Ա Յ Ն Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

— Ե Ի —

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻԾՆԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵԻ ՀԱՍԱԶԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ ամենէն յաճախ կրկնուող ամբաստանութիւնը այն է, թէ մեր կուսակցութիւնը միշտ անհաշտ եղած է ուրիշ քաղաքական հոսանքներու վերաբերմամբ, և իբր այդ կուսակցական եսամոլութիւնն է՝ որ այնքան տուժած է հայ ժողովուրդը:

Ապարդիւն պիտի լինէր վիճել մեր դատաստաններուն հետ. վասնզի ամբաստանելը իրենց պաշտօնն է. կարելի է ասել՝ իրենց քաղաքական գոյութեան միակ իմաստը: Ու պատասխանատուներ փնտռելու մոլուցքին մէջ անոնք այնքան յառաջ կերթան, որ ուղղակի անպատասխանատու վիճակի կը մատնուին: Այս պայմաններու տակ բնաւ զարմանալի չէ, որ այսօր Դաշնակցութենէն կը պահանջեն այնպիսի ընթացք, որ երէկ իրենք իսկ յանցաւոր կը նկատէին. կամ՝ այն, ինչ որ առաջ իրենց համար առաջինութիւն էր, վերջը՝ Դաշնակցութեան կողմէն որդեգրելէ յետոյ՝ իբրև շարիք կորակել: Մէկ խօսքով, դէ՛ ռ. անթոյլատրելի է այն ամենը, ինչ որ կասէ կամ կանէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Գիշերք երկու ցալտուն օրինակ մեր պատմութեան վերջին քանամեակէն: Ինչպէս յայտնի է, Դաշնակցութիւնը և սուհասարակ ըտլոր հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները անվերջ՝ յարձակումներու կենթարկելին մեր խիկար դատաստաններուն կողմէ, որոնք աղիտարքեր կը նկատէին յեղափոխական գործունէութիւնը և կը պահանջէին «հաշտութիւն» թիւրքերու հետ: Սակայն, ե՛րբ օսմանն ասումանարութիւնն յետոյ Դաշնակցութիւնը իրագործեց այդ «հաշտութիւնը», խիկարները խլացուցիչ վախատան բարձրացրին, թէ ան, համաձայնութեան դալով թիւրքերու հետ, դաւաճանած է ազգին...

Նոյնը նաև բոլշևիկեան յեղաշրջումէն յետոյ: Խիկարներու ըմբռնումով, բոլշևիկները մարզակերպ գազաններ էին, որոնց հետ անկարելի էր գործ ունենալ: Այն ատեն խորհրդային իշխանութիւնը տակաւին ամբացած չէր: Եւրոպան կարգաւէր բոլշևիկներու դէմ. ու մեր խիկարները, շափի ամէն զգացում կիրանցուցած, մորթիւնէն կենդին՝ ապացուցանելու համար «բարկկամ» պետութիւններուն իրենց բռուն ատեղութիւնը բոլշևիկներու հանդէպ: Բայց պարագաները պիտիւնեցան. պետութիւնները ճանչցան «մարդակերպ գազանները»: ասոնք գրաւեցին Հայաստանը և անողոք պայքար յայտարարեցին Դաշնակցութեան դէմ: Խիկարները, որոնք արդէն սկսած էին ձմնիլ յաղթողին, փութացին... ամբաստանել Դաշնակցութիւնը. ան յանցաւոր է եղեր, ժամանակին չհամաձայնելով բոլշևիկներու հետ... Ու անշնչ օրս ալ կը կրկնուէ՛ր, թէ Դաշնակցութիւնը, մոռնալով հայ ժողովուրդին շարժ, փոխանակ փորձելու լեզու գտնել խորհրդային

իշխանութեան հետ, սոսկ կուսակցական նկատումներով միայն թշնամութիւն բորբոքած է անոր դէմ:

Ոչ թէ այս չարամիտ զրպարտութիւնները հերքելու համար, այլ բարեխղճօրէն մոլորած տարրերու առջև իրողութիւնը պարզելու նպատակով կուզէի ցոյց տալ, որ դաշնակցականները, միշտ նկատի ունենալով Հայ ազգին դաժան վիճակը, փախցուցած չեն ոչ մէկ առիթ՝ հասկացողութեան դալու բոլշևիկներու հետ: Ու այդ եղած է ինչպէս կուսակցութեան պաշտօնական պատուիրակութեանց, այնպէս և անհատ կուսակցականներու մէջոցով:

Այստեղ պիտի ջանամ վերսիշել իմ ծանակցութեամբ կամ զիտութեամբ ատուած քայլերը, յուսալով, որ պատեհ առիթով հրատարակութեան կը տրուին մեր կուսակցութեան կողմէն նոյն նպատակով կատարած բանակցութիւնները:

Ռուսական յեղափոխութեան առաջին օրերուն ես, վերջապէս, հնարաւորութիւն ստացայ արտասահմանէն Ռուսիա վերադառնալու և դնացի Պետերսբուրգ, ուր քիչ վերջը Կովկասէն եկաւ նաև բժիշկ Յ. Չաւրեանը: Երկուքս ալ Թիֆլիսի Հայոց Ազգային Խորհուրդէն պաշտօն ստացանք՝ յարաբերութիւններ պահել Ռուսիոյ Առժամեայ Կուսակցութեան հետ: Խնդիրը գլխաւորաբար հայկական ինքնապաշտպանութեան կարգաւերջման (աղբային բանակի ոտերծման) շուրջը կը դառնար, ու մեր գործը մեծ մասով Կերեսակիի հետ էր, նախ՝ իբրև պտտեղարգական նախարարի, ապա՝ իբրև վարչապետի ու ընդհանուր հրամանատարի:

Նոյն յարաբերութիւնները շարունակեցան նաև բոլշևիկներու հետ: Հոկտեմբերեան յեղաշրջումէն քանի մը օր յետոյ Չաւրեանը մեկնեցաւ Կովկաս. իսկ ես, մնալով Պետերսբուրգ և օգուտելով վաղեմի ծանօթութիւնէն Տրոցկիի հետ, քանի մը անգամ այցելեցի իրեն: Ի մէջ այլոց, որովհետև պաշտօնի բերումով ստիպւած էի յաճախ Մոսկա երթալու, Տրոցկին ինծի գրաւոր յանձնարարական մը տուա՝ ազատօրէն երթուկելու համար Պետերսբուրգի և Մոսկայի միջև: Այն պահուն երկաթուղիին շատ անկանոն վիճակի մէջ կը գտնուէր, ու ոչ-պաշտօնական անձերու համար ճամբորդութիւնը գրեթէ անհնարին էր: Տրոցկիի թուղթէն լուրի կ'օգուտէի ոչ միայն ես, այլ և իմ կողմէն յանձնարարւած այն բոլոր մարդիկը, որոնք կը ճամբորդէին մեր գործերը: Ասոկէ գտտ Տրոցկիէն թոյլուութիւն ստացայ՝ ուղիղ հեռադրութիւնով խօսելու Մոսկայի, Թիֆլիսի ու Ռուստովի հետ, ուր այն ատեն եկած էր Հ. Օսանյանեանը: Այդ անշնչաստեղի ծառայութիւն մըն ընդ մեզի համար, վասնզի մասնաւոր հեռագիրներն չէին ընդօրինակ, իսկ փոստային հաղորդակցութիւնը հիւսիսի ու հարաւի միջև իսկւած էր:

1918-ի սկիզբները Տրոցկին պատերազմական գործալարի պաշտօնով փոխադրեցաւ Մոսկուա: Ես ալ գնացի Նոն ու նոյն թւի զարման սկսալ բանակցութիւններու՝ կողմաստան ուսգամանակատի մարցանք մասին: Անհրաժեշտ է յիշել, որ Տրոցկին միշտ անկեղծ համակրանք կը տածէր Հայ Ժողովուրդին հանդէպ: Երբ Բրեստի խորհրդաժողովէն յետոյ, տակաւին Պետերբուրգը գտնուած միջոցին, անգամ մը իրեն գնացած էի, հետեւեալը սասց. «Այո՛, ընկեր Լ., դժբախտարար ամէն ինչ այնպէս չի կարգադրուիր, ինչպէս որ մարդ կը փափազի: Ես ինքզինքս կը դնեմ ձեր դրութեան մէջ: Բրեստի դաշնագիրը դժբախտութիւն մըն է ձեր Ժողովուրդին համար, ու ես երջանիկ եմ, որ ինձի չլիիճակեցաւ ստորագրել այն: Հաւատացէ՛ք, որ ես միշտ պատրաստ եմ օգնելու ձեզ, ինչով որ կարող եմ»:

Ի դէպ Բրեստի մասին: Երբ խորհրդային իշխանութիւնը առաջին անգամ պատուիրարութիւն կուղարկէր Նոն, նկատի ունենալով, որ Հայկական Տարցն ալ քննութեան առարկայ պիտի լինէր, Վահան Տէրեանը, իբրև Հայ, նոյնպէս անուեցաւ այդ պատուիրարութեան մէջ: Տէրեանը դիմեց մեզ՝ խնդրելով տալ իրեն պէտք եղած նիւթերը և ցուցումները: Առաջին խորհրդակցութիւնը տեղի ունեցաւ Տէրեանի, Ռոստոմի (որը նոր էր վերադարձած Ստոկհոլմի ընկերակցարկան խորհրդաժողովէն) և իմ մասնակցութեամբ: Որոշեցաւ կազմել ընդարձակ տեղեկագիր մը Հայկական Հարցի մասին: Գործը ստանձնեցինք Ռոստոմը և ես: Յետագային յաշտտանքին մասնակցելու Հրախիւեցան պրոֆ. Ն. Աղունց և գոր. Վ. Լևոն Տիւրքանեան, իսկ վերջինս նիստին ներկայ էր նաև Մովսէս Աճէմեան: Տեղեկագիրը յանձնուեցաւ Տէրեանին, սակայն, Բրեստի մէջ ան խօսելու իսկ առիթ չէր ունեցած...

Մոսկուայի մէջ յիշեցուցի Տրոցկիին մեզ օգնելու իր խոստումը: Առաջարկեց գործնական զայլերու ծրագիր մը ներկայացնել իրեն: Այդ ատեն էր, որ յիսուսովակներու բանակը, շուրջ 45,000 մարդ, կը պատրաստէր Հեռուոր Արևելքի վրային Հայրենիք վերադառնալ: Իմանալի վարչական մարմնին մէջ կը գտնուէր ինձի ծանօթ ուսու, որը Վերինսիկի օրով կը պաշտօնավարէր պատերազմական նախարարութեան մէջ, և որու հետ 1918-ին ալ յաճախ կը տեսնէի: Հարցուցի իրեն, թէ ո՞րն է չեխերու անմիջական նպատակը: «Տուն երթալ, — պատասխանց, — բայց եթէ յարմար «գործ» մը լինի, կարող են և մնալ»: «Իսկ թիւրքերու դէմ կուե՞լու չե՞ն երթալ»: «Ինչո՞ւ չէ՛: Իրենց փափազն է՝ օգտակար լինել դաշնակիցներուն, կուե՞լով ընդհանուր թշնամիին դէմ: Ու քանի որ թիւրքերն ալ դաշնակիցներու թշնամիներն են, վառահ էմ, որ չեխ վարիչները չեն մեթօ՛եք ուղարկելու բանակը Կովկաս: Միայն թէ բողջակները չարգելէին ու միջոց տային Կովկաս անցնելու»: «Իսկ եթէ Տրոցկին համաձայնի»: «Այն ատեն գործը եղած է: Պայմանաւորեցանք, որ ան խօսի չեխերու հետ, իսկ ես՝ Տրոցկիի»:

Փութացի վերջինիս մօտ ու Հարցուցի, թէ ի՞նչ են մտադիր անելու չեխերու նկատմամբ: «Տուն կուգնել երթալ, — ասաց, — բայց մեծ դժարութիւններ կը պատճառեն մեզի: Բացարեւի իրեն մէք ծրագրելը, ու Տրոցկին հաւանութիւն տաւ: Ընչպէս դիտէք, —

նկատեց ան, — ես կուզէի, որ կողմաստան ճակատը պաշտպանէր թիւրքերու դէմ. ու եթէ չեխերու միջոցով այդ յաջողութիւն, շատ գուն կը լինեմ»:

Յայտնի է, որ Տրոցկին կուսակցից էր պատերազմի շարունակման: Բայց որովհետև այլևս անհնարին էր պայքարել դերմանացիներու դէմ ուսական ճակատին վրա, ան, ըստ երևոյթի, կը փափազէր պահպանել գոնէ կողմաստան ճակատը. մանաւանդ որ այդ պիտի փրկէր բողջակները չեխերու պոճառած «ձեռ ղժարութիւններէն»:

Գրանի մը օրէն Ազգային Որոհուրդի Հրահանգով ուղևորեցայ Բերլին: Ամիս մը յետոյ վերադառնալով, իմացայ, որ չեխերը անցեր էին Վոլգային շրջանը, և Տրոցկիի ակնարկած դժարութիւնները արդէն ծայր էին տւեր...

Որոհուրդային իշխանութեան գոյութեան սկզբնական պահուն Հայ բողջակիները տակաւին «Իրենք զիրենք գտած» չէին ու բոլորովին կրուտրական էին: Բայց աւելի ուշ, երբ Հայկական կոմիսարիատը արդէն «գործունէութեան» դիմած էր, անոնք միշտ կը ջանային միտնելու Դաշնակցութեան հետ սկսած կամ անոր միջոցով կատարելիք ամէն ձեռնարկ: Դառնացած մեր կուսակցութեան, որի պատճառով առաջ իրենք գրկուած էին Հայ իրականութեան մէջ դեր խաղալու. հնարաւորութեան, Հայ բողջակները այժմ կ'օգտուէին ասիթէն՝ կուտակած մաղձը թափելու ամէն դաշնակցականի վրա: Այս տրամադրութիւնը կը գունաւորէր անոնց ամբողջ քաղաքականութիւնը, որը կորստաբեր եղաւ Հայութեան համար:

Գալով Հայկական կոմիսարիատին, որի պետն էր Աւանդտով, անոր պաշտօնը պիտի լինէր՝ իրագործել տեսակ մը ինքնավարութիւն Որոհուրդային Ռուսիոյ սահմաններու մէջ ապրող Հայերու համար: Գործնականին մէջ, սակայն, կոմիսարիատը, կապկելով կեդրոնական իշխանութիւնը, անոր մեթոդները կը կերարկէր Հայ խեղճուկ իրապանութեան մէջ ու... կը քանդէր այն ամենը, ինչ որ Հայ անունը կը կրէր (Պետերբուրգի գլխաւորական բերքն, կարգ մը քաղաքներու ազգային կոմիտէները, Լազարեան ձեռնարանն և այլն): Ատից գտտ կը կողոպտէր անհատ Հայերու զբողարանները և թանգարանային արժէք ունեցող իրերը: Փորձեց Մոսկուայի մէջ Հրատարակել Հայերէն պարբերաթիւթ մը, որմէ լոյս տեսաւ քանի մը անբովանդակ թիւ միայն: Ձեռնարկեց մարքսիստական զբողարանի մը Հրատարակութեան, որը սահմանափակեցաւ գոյգ մը լրբճուկ բողջակներով:

Սակայն, եթէ Հայկական կոմիսարիատը ոչ մէկ դրական գործ չկատարեց, իր բացասական դերը շատ խոշոր եղաւ: Ան հատ ապրիպ մըն էր՝ ցցած խոր հրդային կառավարութեան և մեր միջև. ու այդ պարիպին գարնելով կը փշուրէին կառավարութեան հետ գործնական յարաբերութիւններ մշակելու մեր բոլոր ջանքերը: Ու ասիկա Հակապետարիստականի մը կարծիքը չէ միայն. նոյն տեսակէտն ունէին Հայկական կոմիսարիատին՝ մասին նաև քանի մը բարձրագրեք ուսւ կոմունիստներ, որոնց հետ անթի թանցած էի իմ փելու:

Դերմանային վերադառնալէս յետոյ, երբ տեսնեցայ Տրոցկիի հետ, պարզեցի մեր յարաբերութիւնը A.R.A.R.®

ներու կանոնաւորման անհրաժեշտութիւնը: «Ես հա-
կառակ չեմ, — պատասխանեց, — տեսնե՞ք՝ Լենինը
ինչ կը խորհի»: Ու իմ իսկ ներկայութեան հետամա-
յնով ասաց Լենինին հետեւելը: «Այս պահուս ինձ մօտ
կը գտնուի Դաշնակցութեան անդամներէն Լ., որ ես
անձամբ լաւ կը ճանչնամ: Իմ կարծիքով, պէտք է
յարարեալութիւններու սկսել այդ կուսակցութեան հետ,
որը ղեկավար դեր կը խաղայ հայ իրականութեան
մէջ: Լաւ կը լինէր առանց յետաձգելու խորհրդակցիլ
դաշնակցական ներկայացուցիչներու հետ և ճշտել
ընդհանուր դործունէութեան սկզբունքները»: Ապա
վարկեան մը յետոյ յայտնեց ինձ Լենինի պատասխա-
նը, որ կը յիշեմ նոյնպէս դրիթէ բառացի. «Յայտնե-
ցէք Լ-ին, որ մեր և Դաշնակցութեան տեսական
տարբերութիւնները չեն կարող արգելք լինել երկու
կուսակցութիւններու ընդհանուր աշխատանքին գործ-
նական դետիմ վրա: Համաձայն եմ ձեզ հետ, որ պէտք
է խորհրդակցութիւն կազմել»:

Որոշեցաւ, որ ես ալ իմ կարգին խօսիմ մեր
ընկերներու հետ ու երկու օրէն նորէն գամ Տրոցկիի
մօտ՝ տեղեկանալու ժողովի կազմի և ժամանակի մա-
սին: Երբ որոշած օրը եկայ իր պաշտօնավայրը,
քարտուղարը զնաց զեկուցանելու ու քանի մը բոպէ
յետոյ վերադառնալով՝ ինձի գրութիւն մը յանձնեց:
«Դժբախտաբար, — կը գրէր Տրոցկին, — մեք է վիճակի
պիտի չլինենք իրադրծելու պայմանաւորած խոր-
հրդակցութիւնը, վասնզի, համաձայն մեր ստացած
տեղեկութիւններու, Դաշնակցութիւնը կը հետեւի ան-
դիւրական օրինաւորութիւն, որով մեր ընդհանուր աշ-
խատանքը անհնարին կը դառնայ»:

Վերը իմացայ, որ հայ բոլշեակները խտուր
բողքած էին, թէ Տրոցկին, արհամարհելով «Հայկա-
կան կոմիտարիտարը» և վարելով հակառակ քաղաքա-
կանութիւն, կը շոյէ եղեր «հայկադիպոմիական» և
«անդլիաւէր» Դաշնակցութիւնը: Ու Տրոցկին տեղի
կուտայ «ստորադաս օրգանին»...

Մինչ հայ կոմունիստները Մոսկուայի մէջ նախան-
ձելի ետանդով կը պայքարէին դաշնակցականներու
դէմ, հոն, Կովկասի մէջ, Հայութեան վիճակը տազնա-
պալի կը դառնար: Թիւրքերը մէկ կողմէն երկաթէ
օղակի մէջ կառնէին Հայաստանը, իսկ միւս կողմէն
գարհուրելի հարեած մը կը պատրաստէին Բազուի
դէմ: Հայաստանը դուրսն ուղնութիւն ստանալու ոչ
մէկ յոյս ունէր, մինչ պիշատիչ ջրացիները իր ծաւտ-
ած մարմինը անդամատելու դրագիրներ կործային:
Այս պայմաններու մէջ մեր նայածքը ակամայ
պիտի ուղղւէր նորէն դէպի Մոսկուա: Ու Կովկասի
հայոց ազգային մարմինները բանակցութեանց համար
հոն ուղարկած էին թ.Պ. Զաւրեանը և Ա.Ջիլինգարեանը:
Ռորհրդային իշխանութեան հետ կանոնաւոր յա-
րաբերութիւններ մշակելու մեր առաջին փորձին ձա-

խողմը մեզ շլուսահատեցուց: Նկատի ունենալով,
որ հայ ազդեցիկ կոմունիստներէն Մահակ Տէր-Գաբ-
րիէլեան իր շատ մը կուսակիցներու պէս անտարբեր
չէր հայութեան սպառնացող վտանգին հանդէպ ու,
միևնոյն ատեն, բաւական մօտ էր Լենինին, խնդրե-
ցինք, որ ջնամ յաղորդեցնէ մեր այնքան փափազած
խորհրդակցութիւնը: Տէր-Գաբրիէլեանին դիմումին
վրա Լենին կը հասանի կազմել երկու կուսակցութեանց
ներկայացուցիչներէն յանձնախումբ մը և ինքը կան-
ւանէ անոր երեք բոլշեակ անդամները, այն է՝ Կամե-
նե (Իբրև յանձնախումբի նախագահ), Աւանետով և
Տէր-Գաբրիէլեան: Դաշնակցութեան կողմէն ընտրե-
ցան՝ Զաւրեան, Չիլինգարեան և ես:

Առաջին նիստը նշանակած էր օգոստոս 27-ին
Աւանետովի մօտ: Որոշած ժամին մենք երեքս զնացինք
հոն, երկար սպասեցինք, բայց բոլշեակներէն ոչ ոք
չեկաւ: Նոյն դիւնըր Զաւրեան և ես ձերբակալուե-
ցանք... Ամիսներ յետոյ, երբ արդէն ելած էի բան-
տէն, կարևոր բոլշեակ մը վրաժուժով կը պատմէր
ինձի, թէ Աւանետովը և իր արքանեակները յաղթած
էին ոչ միայն անգամ մը ես վիժեցնել խորհրդակցու-
թիւնը, այլ և մեզ ձերբակալելու արտօնութիւնը
ստանալ:

Մեր դէմ դործ դրած այս բացառիկ միջոցի
ձեւական առիթը հետեւեալն էր. երբ անդլիացիները
1918-ի ամառը Բազուի մէջ ձերբակալեցին Ս. Շա-
հումեանը և իր ընկերները, Մոսկուայի մէջ կարգ մը
բոլշեակներ պահանջեցին իբրև պատանդ առնել հոն
գտնուող ծանօթ մենչեակները, էսթրները և դաշնակցա-
կանները, վասնզի այդ կուսակցութեանց ներկայացու-
ցիչներէն կազմած Բազուի կառավարութիւնը կը
նպաստէր եղեր անդլիացիներուն: Այս պահանջը փու-
թաց կատարել միայն «Հայկական կոմիտարիտարը» ու
ձերբակալել առաւ դաշնակցականները:

Մենք մնացինք բանտը մինչև 1919-ի մարտ ամիսը,
միշտ զնդակահարման սպառնալիքի տակ: Ապա մէկ
ամբողջ տարի ալ պահեցին մեզ Մոսկուայի մէջ ու
միայն 1920-ի դարձան իրաւունք տւին մեկնելու ար-
տասահման: Դժբախտաբար այդ իրաւունքէն կարո-
ղացայ օգտուել միայն ես. իսկ Հէք Զաւրեանը, որը
կաշխատէր Հիւանդանոցի մը մէջ, վարակեցաւ թծա-
ւոր տիֆէ ու մեռաւ:

Այսքանը, կարծեմ, կը բաւէ՝ յատկանշելու հայ
բոլշեակներու դերը մեր նորագոյն պատմութեան մէջ:
Դժբար չէ համոզուիլ որ, եթէ չլինէին անոնց սաղ-
բաքները, այդ պատմութիւնը տարբեր ընթացք կու-
նենար, ու հայ ժողովուրդը հաւանօրէն փրկւած կը
լինէր շարք մը աշխտանքէ:

Լ. Ն.

Թ Ի Ի Ր Ք Ի Ո Յ Շ ՈՒ Ր Ջ

Օգոստոս 30-ին, մեծ ժողով մը տեղի ունեցաւ Պոլիս, Տորմա Պաղչէի պալատին մէջ, նախագահութեամբ Մ. Քեմալի: Ներկայ էին բարձրագոյն երեւելիներ: Ըսմէ՞ք փաշայի առաջարկին վրա, միաձայնութեամբ որոշուեցաւ լքել արաբական տառերը և ընդունել նոր այբուբենը՝ լատինատառ, «անճետացնելու համար թիւրք ժողովուրդին դարատար սղիտութիւնը»:

Այս որոշումը նախաբանն է յաջորդ քայլերուն, — Ազգային Մեծ ժողովի ղեկավարութեան, որ պարզ ձևակերպութիւն մը պիտի ըլլայ: Ժողովը ամբողջովին կը բերականայ Մ. Քեմալէ և ձեռնաստուենքէն: Անոնք վերամուտէն առաջ, արդէն «Ուլաք»-ի անդամները գործնապէս կաշխատին տարածել նոր տառերը: Մ. Քեմալ միտին կը պտօցնէ այդ միակողմէ կուսակցութեան կարևոր անդամները, Պոլսոյ մէջ: Իսկ անոք որ գաւառները կը գտնուին, հրահանատացած են որ առաջ ժողովրդականացնել նոր այբուբէնը: Ամենէն առաջ, Մ. Քեմալի անմիջական հետևորդները և երեսփոխանները կը սորվին լատինական քերականը, սրպէսզի մղում տան իրենց կարգին:

Ի՞նչպէս տեղի ունեցաւ այս խոշոր յեղաշրջումը, մէկ օրէն միւրը:

Անցեալ դարնան, տարտամ շուկաներ չըլնան կրնէին, թւանշաններու և տառերու փոփոխման մասին: Թւանշաններու խնդիրը ճշտուեցաւ անմիջապէս: Օրւան թերթերը սկսան գործածել Լերոպական թիւերը, կարգ մը պաշտօնատուներու հրահանգներ տրուեցան, և 1929-ի համար պարտաւորել է հռչակեցան նոր թւանշանները: Իսկ այն ժողովին մէջ, ուր այս խնդիրը կը վճռէր, տառերու փոփոխութիւնն այլ ընդունուեցաւ սկզբունքով: Ծրագիրը պարտաւոր էր մէկ ու կէս տարիէ ի վեր:

Մայիսի 3-ին, թիւրք հետադարձական գործակալութիւնը կը ծանուցանէր թէ լատինական տառերը ընդունուած են և թէ գիտական յանձնախումբ մը կազմուած է, նոր այբուբենի հիմերը ճշտելու համար: Այդ առթիւ կը յայտարարէր թէ այս փոփոխութիւնը աստիճանաբար պիտի կատարուի և 15 տարիէն պիտի լրանայ: Այս կէտը միթիթարական համարուեցաւ պահպանողականներուն կողմէ, որոնք սարսափահար կը քրթմնջէին.

— Ի՞նչ կ'առնայ կայ մեր սեփական մշակոյթը մեր ձեռքով խնդրելուն մէջ... Որո՞քք են որ այս որոշումը կուտան... Բայրեքայտաբար կը խորհի 15 տարիէն գործադրել: Քանի որ գործին մէջ 15 տարի կայ, կրնանք հանգիստ ըլլալ»:

Դէպքերը եկան ապացուցանել թէ ո՛րքան խաբուսիկ էր այդ միթիթարութիւնը: Գիտական յանձնախումբը կը գործէր, ուսումնասիրութիւններ և փորձեր կը կատարէին, եւրոպական բոլոր այբուբենները կը մտլէին: Եւ երբ Մ. Քեմալ Պոլիս անցաւ, ամենէն թերահաւատներն ալ համոզուեցան թէ միայն Վոստրի «գեղյածիճաղ արիւրը» վայելելու և կին-խաղ-պինի կանչելու չէ եկած, այլ ունի նոր առաքելութիւն մը:

Արդարեւ, իր ժամանակէն յետոյ, ամէն օր նոր լուր մը կը տրուէր լատիներէն տառերու ընտրութեան մասին: Յանձնախումբը կը փութացնէր իր աշխատանքները, և Յուլիսի երկրորդ կիսուն, արդէն կը համուէին տառերու տեսակները (29 հատ, որոնց 8-ը ձայնաւոր), իսկ մամուլը ոչ միայն գովասանականներ կը հիւսէր, այլ և նմոշներ կուտար լատինատառ թիւրքերէնի, մասնաւորապէս քաղերով Մ. Քեմալի զանազան յայտարարութիւններէն:

Օգոստոսի կիսուն, Մ. Քեմալ Պոլիս, Սարայ Պուրնուի դարաստանին մէջ, շրջապատուած իր շքախումբով, թրքուհիներով և «խնճէ սագ»-ով, հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ պիտի նետուին արաբական տառերը և այսուհետեւ պիտի գործածուի լատինատառ այբուբենը:

— «Ընկերներ, ստիպուած ենք ազատի այն անհականալի նշաններէն, որոնք դարերէ ի վեր երկաթէ շրջանակի մը մէջ առին մեր գլուխը: Նոր տառերով շուտ և կատարեալ կերպով պիտի հասկնամք մեր գեղեցիկ լեզուն: Հայրենակիցներ, շուտ սարվեցէք քրքական նոր այբուբէնը և սարվեցուցէք ամբողջ ազգին, — գիւղացի, հովիւ, բեռնակիր և նուազաբ: Խորեցէք որ մեր ժողովուրդին հարիրին 90-ը կարգաւորել չի գիտեր: Ամօք է այս, իսկ այս ազգը ամենալու համար ստեղծուած չէ, այլ հպարտանալու: Մեր բոլոր հայրենակիցները ամենէն շատը մէկ-երկու տարւան մէջ պիտի վարժին նոր տառերուն»:

Ճարտասանական մարզանք մը չէր այս ճառը, այլ իսկական հրովարտակ մը: Եւ այդ օրէն, հրամաններ սկսան տեղալ և կը կրկնապատուին զործնական ձեռնարկները, որպէսզի ընդհանրանայ լատինատառ թիւրքերէնը: Օգոստոս 11-ին դասընթացը մը հաստատուեցաւ Տօլմա-Պաղչէի պալատին մէջ, ուր քարէտախտակի մը առջև կերևային «Կագիթ»-ն, գործավարները, երեսփոխանները և ուրիշ բարձր պաշտօնատարները: Լատիներէնը կը գործադրուի արդէն հանրային ապահովութեանց, ինչպէս և կարգ մը գործավարութեանց մէջ Հետեւելով վերէն սրւած օրինակին, դասընթացները բացեցան ամէն կողմ, «Թիւրք Օճաղը»-ներէն մինչև փոքրամասնութեանց, մասնաւոր հայկական դպրոցներու մէջ: Հարիւր հազարաւոր օրինակներ տպագրուեցան նոր այբուբեններէն, ժողովուրդին ցըրելու համար: Այժմ զլլատուր հոգն է պատրաստութիւնը բառարանի մը, որ պիտի դիւրացնէ նոր տառերուն գործածումը: (Քերականութիւնը փոխելու խնդիր չկայ):

Դիտմամբ այս բոլոր աշխատանքները կը կատարւին Պոլսոյ մէջ, որոնք հետեւ թիւրքերոյ ամենէն զարգացած կեդրոնն է: Միւս կողմէ, Պոլսոյ բարբառը հիմբունած է, հնչումները ճշտելու համար:

Պոլսը վարակելէ յետոյ, Մ. Քեմալը պտոյտ մը կատարեց դէպի Թրակիա և Բալթանիա, հռչակելու և

պարտադրելու համար նոր տառերուն ընդունելութիւնը: Ռոտտսթոյի մէջ անշուք անցաւ ամէն բան, իսկ Պրուսայի մէջ, որ մոլեռանդութեան բոյն մըն է իբրև նախկին մայրաքաղաք, նախագահը և վարչապետը բարբառեցան հաւատացելի մը մէկ հեռագրէն, որ կը տրտնջար նոր տառերուն դէմ և կը հարցնէր թէ «այսուհետև ի՞նչպէս պիտի գրուէին տասը մարգարէներուն անունները»...

Եթէ հաւատանք թիւրք թերթերուն, Ըսմէթ փաշա բարկանալով մէկդի նետած է այս հեռագիրը, իսկ Մ. Գեմալ խնդիրը հասկնալով, նոր ճառ մը խօսած է «սպուշներու հասցէին: Քանի մը հառուածներ՝ այդ փիլիպպանէն, որ ամէն պարագայի մէջ կապացուցանէ թէ թիւրքիս նորօրինակ բռնակալը կանգ չպիտի առնէ իր առաջադրած ճամբուն մէջ.

Նոր տառերու տարածման համար շարժման մէջ դրւած են ոչ միայն «Թիւրք Օճաղը»-ները և քեմալական կուսակցութեան ակումբներն ու գործիչները, այլ և թրքահայերը, որոնք մասնաւորապէս և քաղաքացիական են Մ. Գեմալի: Իսկ թիւրք ուսանողութիւնն ու երիտասարդութիւնը այս առթիւ ալ կրեակայ պատնէշին վրա, ինչպէս, փամանակին, «Հասայ իսթէրուզ» պատմեցած ատեն: Յետոյ, մասնաւոր ջանքեր կը թափուին ամբողջ մէջ, սկսելով Պրուսի նաւագարներէն և բեռնարկիներէն, որոնք պատրաստ ուղածանիւթ են, թրքական ս'րև է իշխանութեան համար: Յատուկ ձեռնարկներ կը կատարին նաև բանակին մէջ, որուն սպաններուն համար դասընթացքներ բացւած են:

Երբ Աղջ. Մեծ ժողովը վաւերացնէ տառերու փոփոխութեան օրինակիծը, անմիջապէս լիազոր մարմին մը պիտի կազմուի, գործադրութիւնը փութացնելու համար: Այնուհետև թերթերու կէսը լրատնատան պիտի գրուի, իսկ մէկ տարի յետոյ՝ ամբողջովին: Արդէն հրամայւած է նոր տառերով տպել դասագիրքերը, իսկ նախակրթարաններու համար արարեքէն տառերով գիրքեր չեն տպուի այլ ևս: Կրթական գործախառնութիւնը շրջաբերականով մը կը պատուիք դասընթացքներ բանով Սեպտ. 1-էն մինչև հոկտ. 15, նոր տառերուն վարժեցնելու համար ուսուցիչները: Նախակրթարաններու դասաւանդութիւնները պիտի սկսին հոկտ. 15-էն և նախապէս թիւրքերէնի զաս չպիտի արուի. իսկ նոյեմբ. 1-ին բոլոր կարգերուն մէջ թիւրքերէնի դասերը պիտի տրուին նոր տառերով: Նոր այբուբենը չափազանց պարզ է: Չոյք տառ չունի և բոլոր տառերը կարտասանուին, տալով թիւրքերէն, արարեքէն և պարսկերէն բառերու հնչումները: Կարգ մը տառերու (տասը հատ) կցւած են նշաններ, պակաս ձայները լրացնելու համար:

* * *

Այսպէս, ուրեմն, սուլթանութիւնն ու խալիֆայութիւնը, Ֆէսն ու փաթթոցը, վանդակներն ու «ճէդդէսէ»-ները ջնջելէ և պետութիւնն ու կրօնը բաժնելէ յետոյ, Մ. Գեմալ կոտնէ իրենապէս յանդուգն քայլ մը, խզելու համար անցնակին հետ եղած բոլոր կապերը: Անշուշտ, այս փոփոխութիւնները անփոփոխ կը պահեն ներքին թիւրքը, — այն որ վարժուած է ջարդելու և թալանել թէ՛ նախնական ապարտիւն և թէ՛ եւրոպական գլխարկին տակ: Իրարու մէջ ընդհարուած արարական զեղեցկահաճիւս տառերով կարգաւ թէ լա-

աննական երկաթադրով, թիւրքը ամուր կառչած է «եաթաղան»-ին ու կախաղանին:

Եւ սակայն, պէտք է խոստովանել որ այս աննախընթաց յեղաշրջումները կը նպաստեն երիտասարդացնելու, նոր կրողով ընծայելու Արևելքի այս յետամնաց և բարբառոց ցեղին: Աննիւրեկի պարզամտութիւն պիտի ըլլար այժեբը փակել այս ակներև իրականութեան ուղի: Տակաւին տասը տարի անգամ չէ եղած քեմալական իշխանութեան տևողութիւնը: Այս խոշոր փոփոխութիւնները կը թւագրուին 1922-էն. բայց կը տեսնենք թէ ի՞նչ յամառ հետևողականութեամբ յառաջ կը տարուին, իբրտու կը իրար դէմ կը լրացնեն անոնք: Ի՞նչքան ալ խարուսիկ թւին այս արմատական ձեռնարկները — կամ մենք այնպէս ուզենք — խոր հետքեր պիտի ձգեն, ճեղքեր պիտի բանան, և տերունդ պիտի նորոգեն, մանաւանդ եթէ երկար տէջ ներկայ իշխանութիւնը և անոր թանկագին աշակեցը՝ խաղաղութիւնը:

Այս միջոցին շատ կը խօսուի թիւրք ընդդիմադիրներու գործնէնութեան մասին, — մարդիկ որ կուզեն տապալել քեմալականութիւնը և դէպի ետ, դէպի նախկին տեղը դարձնել անիւր, մասնաւորապէս արծաթեծելով իսլամական կիրքերը, Պոսլն մինչև Անատոլու, Աղբթջան և Հնդկաստան:

Ոնդիրը այն է որ, Մ. Գեմալ այլ ճամբան ալ կը փակէ միապետականներուն և պահպանողականներուն առջև, անոնց համիսլամական քաղաքականութեան հակադրելով համաթրքական գործունէութիւնը, բոլոր թիւրք ցեղերու ազգային-քաղաքական դիտակցութեան և եղբայրակցութեան կենդանի նշանախօսքը:

Մենք առիթ ունեցնք յիշելու թէ Աֆղանիստան թիւրք մարդիչներու և ուսուցիչներու յանձնած է իր բանակին և դպրոցներուն վերակազմութիւնը: Քանի մը պատերազմութիւններ ճամբայ ելան էնկիլիքին, դէպի Աֆղանիստան: Եւ Ամանուլլահ թագաւորը հազիւ իր երկիրը հասած, արդէն կը լսենք լուրեր գանազան բարենորոգումներու, — արդեւ փաթթոց կապելու, մօրուք ձգելու, ծալապատիկ գետինը նստելու, լրայն «ճիւղակէ»-ներ հազնելու ևն: Հետզհետէ պիտի վերնայ նաև կիններու ջօրը: Ուրեմն, այդ խաւարակուտ երկիրն ալ սկսած է նորոգելի, քեմալականութեան շունչով: Նոյնը և Աղբթջանի մէջ, ուր թէև կը գտնուի տարբեր տիրապետութեան տակ, բայց աւելի շատ էնկիլիքին կը ներշնչուի:

Կը թուի թէ Մ. Գեմալ շատ ալ վախ չունի սուլթան-խալիֆայականներէն, որոնք պարզապէս իր հացին իւր կը քսեն, թրքութեան դաղափարին փոխարէն համիտեան խալիֆայութեան դրօշը պտտցնելով, բայց իրականին մէջ ծառայելով միւլենոյն ծրագրին, — թուրանական շարժման: Մնաց որ, լատինական տառերն անգամ Բաղդադ աւելի պիտի մօտեցնեն էնկիլիքի, քան Ապտուլ Մէճիտի բոլոր հրամաններն ու սուկեզօժ «գուրան»-ները:

Ամէն պարագայի մէջ, քեմալականութիւնը բռնած է ճամբայ մը ուրիշ է ետ չի կրնար դառնալ: Ծայրայեղ պարագային, եթէ իշխանութիւնը և մօրթը փրկելու խնդր ծագի, կրնայ յանգիլ մինչև կաթիլը դրօշի... Թէև շատ հեռուոր հաւանականութիւն մըն է այս. որովհետև թիւրք ընդդիմադիրները այն ոյժը չեն, որ կարենան ներքին յեղափոխութիւն յարուցանել:

ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Աւելորդ չէ անշուշտ, քանի մը տողով Ընկերով Բանտորական Միջազգայինի մասին անհրաժեշտ տեղեկութիւններ տալ: Միջազգայինը կազմակերպութիւն մըն է, որու մէջ կը մտնեն բոլոր երկիրներու ընկերվարական և աշխատաւորական կուսակցութիւնները՝ որոնց ծրագիրը չի ժխտեր Միջազգայինի հիմնական օրէնքը, միջազգային գործունէութեան մը համար հող պատրաստելու և միջազգային նշանակութիւն ունեցող խնդիրներու մէջ մէկ ճակատ կազմելու և լաւագոյն կերպով կուելու համար: Կազմակերպութեան անունն է Ընկերվարական-Բանտորական Միջազգային (Internationale Ouvrière Socialiste): Ան կը համարուի շարունակութիւնը անցեալին մէջ զյուսութիւն ունեցող I, II և Վիեննայի երկուքուկէս Միջազգայիններուն: Ա. Միջազգայինի հիմնադրութիւնը կը զուգակալի 19րդ դարու կէսերուն: Հիմնած Կարլ-Մարքսի և Ֆրիտրիխ Էնգելսի կողմէ, կուենայ կարճ կեանք մը և չի դիմանար ներքին-տեսական վէճերուն և արտաքին-քաղաքական վերիվայրուամերուն: Բ. Միջազգայինի հիմնադիրներն են, ընկերվարական երկրորդ սերունդի ներկայացուցիչները, որոնցմէ շատեր ողջ են այսօր: Բ. Միջազգայինը կուենայ բաւական երկար կեանք, կը խաղայ կարեւոր դեր, մասնաւորաբար՝ շատ մը երկիրներու բանտորական շարժման մէջ, ըայց չի կրնար սոկալ պատերազմի վերիվայրուամերուն ու գրեթէ լուծած վիճակ մը կը ստանայ: Ռուսական յեղափոխութեան պայթումէն և յաջողութենէն յետոյ, Վլատիմիր Իլիչ Լենին և իր մեծամասնական հետեւորդները, ղեկուն իր քաղաքականութենէն կը ձգեն զայն ու կը հիմնեն Գ. Միջազգայինը, Մոսկուայի մէջ (La Troisième Internationale), որ ծանօթ է նաև Համաշխարհային Միջազգային ամունով (Internationale Communiste): Պատերազմի ընթացքին, շատ մը ձախող փորձերէ յետոյ, միակ Միջազգային մը կազմելու և Գ. Միջազգայինի ընկերվարական կուսակցութիւնները երկուքի բաժնելու ճիգէն յետոյ, Աւստրիոյ ընկերվարականները ղեկուն թէ՛ կրակազգայնութիւն Բ. Միջազգայինէն և թէ՛ Մոսկուայի Գ. Միջազգայինէն, կը հիմնեն Վիեննայի Երկուքուկէս Միջազգայինը, այդպիսով ուղեկով միացման դիմ մը Հանդիսանալ երկուքին մի-

ջև: Յետազային, շատ մը ձախող և դառն փորձերէ յետոյ, վերակազմելու միակ Միջազգային մը, փորձեր՝ որ անընդհատ բաղխած են Գ. Միջազգայինի չկամութեան և սաղբանքներուն, աշխարհի բոլոր ընկերվարական կուսակցութիւնները կը հաւաքին Համապուրկի մէջ (1923) և կը հիմնեն նոր Միջազգայինը, այս անգամ առանց թիւի: 1925-ին, Ընկերվարական Միջազգայինը կուեննայ իր Բ. համագումարը Մարսէլի մէջ և ահա՛ Գ. համագումարը, որ տեղի ունեցաւ Պրիւսիայի մէջ: Հարկ չկայ ըսել, որ գոյութիւն ունեցող երկու Միջազգայիններէն թւական և որակով աւելի ուժեղը՝ Ընկերվարականն է: Երկուքին միջև յարաբերութիւնները միշտ ձգտած են ու անհնար կը թւի դռնէ մօտիկ սպազային որևէ համաձայնութեան գետին գտնել:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ նախ քան պատերազմը կը գտնէր Բ. Միջազգայինի մէջ և պատերազմի ընթացքին շատ թոյլ կապերով միայն կապած էր անոր հետ, մեր Վիեննայի խորհրդածոյովէն յետոյ յարեցաւ նոր Միջազգայինին և անկէ իվել կանոնաւորարար կը մասնակցի անոր աշխատանքներուն:

Ընկերվարական Միջազգայինը օժտւած է վարէն վեր հետեւալ մարմիններով, Միջազգայինի Խորհուրդը (Le bureau), վարչական յանձնախումբը (La commission administrative) Գործադիրը (L'exécutif), Խորհրդածոյովը (La conférence) և Համագումարը (Le congrès): Միջազգայինի հաւանականները այս բոլոր մարմիններուն կը մասնակցին համաձայն իրենց թւական կամ որակական ուժին և իրենց խաղացած դերին համապատասխան երկիրներուն մէջ: Շատ մը կուսակցութիւններ կան, որ ներկայացուցիչ չունին Գործադիրին մէջ: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը Գործադիրին մէջ ունի մէկ ներկայացուցիչ, ինչպէս բոլոր փոքր երկիրները: Այդ ներկայացուցիչը սկիզբը ընկ. Մ. Վարսնդեանն էր, հիմա՛ ընկ. Արշակ Զաւայեանն է: Խորհրդածոյովին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը մասնակցելու իրաւունք ունի երեք ձայնով իսկ համագումարին ինը, բացի փոխ-պատերազմներէն և հրաւիրեալներէն, որ ձայնի իրաւունք չունին: Վ. Շ.

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԸՕՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԳՎԱԽԵՆԵՍ ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎՄՐ ՂԵՄԼԵՐ

I

ՕԹԹՕ ՊԼՈՒՆԻՐ

Օրքո Պատեր, պետք աստրիական ընկերվարության՝ կը հանդիսանայ նոյն ատեն զլիսուոր և ամենէն աչաքառու ղեկավարներէն մէկը վերահազմուող Միջազգայինին: Օժտւած խօսելու մեծ կարողութեամբ մը և իմացականութեամբ մը, որ նոյնիսկ բազմաթիւներու խօսած ատեն չի կորսնցնէր իր արժանաւորութիւնը, ուժեղ զաղաքական դէմք՝ որքան մեծ տրեւոն՝ իրաքանչիւր համալուծմանը անոր աստղը կը բարձրանայ և իր հեղինակութիւնը Միջազգայինը կազմող տարրերուն վրա հեռզնկեւէ կամբանայ: Ան իր մեծ համբաւը կը պարտի նաև իր ընդունակութեանց այլազանութեան: Ան ոչ միայն տալիսակարգ տեսարան է՝ որուն ընկերվարութիւնը կը պարտի բացառապէս կարևոր աշխատանքներ՝ մասնաւորաբար ազգային և հողային խնդիրներու և զաղաքական ընթացիկ հարցերու շուրջ՝ այլ և ստանդակաբար կուսակցական զորքի մըն է, ըլլալով նոյն ատեն կարող զաղաքական դէմք մը: Ամասճան կերպով ժողովրդական իր հայրենիքին, կարմիր Վիեննայի և ամբողջ Աւստրիայի մէջ՝ թէ՛ Անտրալիան խաւերու և թէ՛ նոյնիսկ միջակերպար զտոյ աշխրհ՝ ան ընդհակառակը մեծ ատելութիւնը հրաւիրած է իր վրա ամբողջ քաղաքներու, դրամատիրութեան և յետաշրջակաութեան:

Օրքո Պատեր սերած է զաղաքի ընտանիք բայց կը պատկանէ ընկերվարական պետերու այն զասակարգին, որ յետագային՝ իրենց կարելին ըրած են մտննալու և բարենկու համար աշխատաւոր զաղուծութիւններու ներշնչումները: Մատուցող հրեան, մնած է Վիեննայի մէջ 1881ին: Կարող տեսնազէս և փաստաբան, կանուխէն, զեռ համալսարանական սեղաններուն վրայէն, ան զգալուցած է իր ուժեղ անհատականութիւնը և արագօրէն արժեքացած:

Պատերազմը դան իր գտնէ կարեւոր դիրքի մը վրա: 1914-ի նախօրեակին, ան զարուստ էր՝ աստրիական կայսրութեան խորհրդարանին ընկերվարական հատուածին՝ հազիւ տակաւին 33 տարեկան և տէր արդէն կարեւոր դիրքի մը:

Կը գինուարզէի պատերազմը պայմանին պէս, կենայ գերի է հուսկ ապա, յեղափոխութեան ընթացքին կը վերադառնայ կրկին Վիեննա ու կը մտնէ նորակազմ Աւստրիական հանրապետութեան կառավարութեան մէջ՝ որպէս արտաքին զործերու նախարար, և աստրիական ընկերվարութեան գլխաւոր հիմնադիր և ստանդակաբար ղեկավար Վիէրթ-Աուլիքը փոխանակելով: Վ. Աուլիքի մահէն յետոյ՝ Պատերը հեղինակութիւնը կը զգանայ անմիտելի: Ան մեծ և բարեբար դեր կատարած է Աւստրիայ ներքին և արտաքին կեանքին մէջ, այդ թւականին իվեր, անընդհատ պատրաստելով աշխատաւորական զանգուածները նոր նաեմուծներու:

Պատեր պատերազմէն իվեր անկամ է աստրիական խորհրդարանին, փոխանադան է ընկերվարական կուսակցութեան (նախագահ՝ Ջայն, որ նոյն ատեն զաղաքագետն է Վիեննայի), նախագահ՝ խորհրդարանի ընկերվարական խմբակցութեանը խորհրդի՝ կուսակցութեան պատմութեամբ՝ Արպայթը-Յայթուսիքի մեծ անհալան օրէակ Տեր-Քարմիի (ձագատամարտ) խմբաբարական մարտին մէջ, անկամ Միջազգային Գործադիրին և այլն: Ան հակառակ իր այս բազմազարդ վեճակին կը հանդիսանայ վերահազմուող Միջազգային լուսարեւ տեսաններէն մէկը: Իր երիտասարդութեան գործերին զատ՝ որոնցմէ կարելի է յիշել, օրինակ, ձկգաւթիմներու խնդիրը Աւստրիայ մէջ և շնորհակալութիւնը և ընկերվարութիւնը՝ ընկերվարութիւնը իրեն կը պարտի լուսարեւ կուսակցական ծրարիլը, որ կայ, պատշաճեցւած յետպատերազմեան նոր պայմաններուն: Իրենն է նաև նոր ծրարքին հողային հարցին վերաբերելու մասը:

Պատեր հիմնադրութեան մէկն է նաև վերակազմուող Միջազգայինին: Ընկալուող Վիեննայի կամ երկուրեւէն Միջազգայինին՝ ան ամէն շնորհ դերն զենէ յետոյ՝ իրականացնելու համար բան-

ւորական միութիւնը՝ առաջիններէն եղաւ, որ զպագ խորհրդային վարչիներու խարախամտութիւնը:

Պատեր երիտասարդ է դեռ, համակրելի արտաքինով, թիկնոջ ու զօրաւոր ղեմաշնորհով՝ իր ամբողջ անձէն կարողաբեր ուժի և բարութեան մեծ զգացում մը: Պատեր կը պատկանի Ընկերվար Միջազգայինի ձախակողմին:

II

Ռիւսալիք-Պրայքշայտ

Պրայքշայտ, որ ինչպէս Պատերը, ինչպէս զրէթէ բոլոր բաւերդական շարժան ղեկավարները՝ ընկերվարութեան եկած է զաղաքին զասէն՝ կը պատկանի ընկերվարական զաղաքական զործիներու այն փայլուն և զիտուն փառանգին՝ որ յետպատերազմեան միջազգային զաղաքական կեանքին մէւ, բովանդակութիւն և զոյն կուսապ: Հիննննննննննն կայսրութեան միջերկրեան վրա կատուցւած գերման հանրապետութեան զլիսուոր դէմքերէն մէկն է Լիվերտիմիլի, Միւլլերի, Սեվերինգի և այլոց հետ և եթէ չմտա: Միւլլերի վերին զահիճեան մէջ՝ պատմաւոր պէ՛տք է փնտուել միջկուսակցական անհրաժեշտ իրաւաբանութիւններու մէջ:

Մնած է 1874-ին, Գլոննը, ծագումով և ներշնչումներով մասուորական, կը բոլորէ փայլուն ուսանողական տարիներ՝ ուսումնասիրելով մասնաւորաբար զաղաքատեսուութիւն և տընտեսապետութիւն: Յետագային, Պրայքշայտ մեռց կը բերէ նաև որչ հեղինակութիւն Գերմանիայ արտաքին զաղաքականութեան վերաբերելու խնդիրներու մէջ:

Պրայքշայտ՝ պատերազմէն յետոյ, երբ գերմանական Ս. Դ. կուսակցութիւնը բաժնուած էր քսիի մը թիւերու՝ կը պատկանէր, Գրիփփիմի հետ, անկախ ընկերվարականներուն: Կուսակցութեան վերակազմութեան յետոյ՝ արագօրէն կը զբաւէ ղեկավարութեան մէջ ստանդակաբար զիրքը: Քանիցս զրկւած փրնիվ, Ազգերու Իսլանակցութեան մտտ, որպէս գերման պատուիրակ՝ այս տարիքընին ալ պիտի ներկայացնէ Միւլլերի կառավարութիւնը:

Պրայքշայտ նախազգած է խորհրդարանի արտաքին յանձնախումբին մեծ մեծահատուցութեամբ: Յեղափոխութեան յետոյ եղած է ներքին զործերու նախարար Բրաւսիլ զահիճեան մէջ: Միւլլերի վարչապետ կուչիլէն իվեր՝ ան մէկն է խորհրդարանային ընկերվարական խմբակցութեան նախագահներէն:

Պրայքշայտ կուսակցական զորքի ըլլալէ անիջ զաղաքական դէմք մըն է: Զերմ, խանգալաւ և ուժեղ շնորհը՝ ան կը մնայ նոյն ատեն նուրբ իմացականութեան տէր մարդ մը, հմուտ և պատրաստաւ, որուն վերապաւած է կարեւոր դեր մը, վաղուան Եւրոպայի զաղաքական կեանքին մէջ:

Պրայքշայտ բարձրաստակ է, զրէթէ թուի, անկեղծ և տաք աչքերով: Կը խօսի զուպ, բայց տպաւորել շարժաններով և ստանց միպականութեան:

III

ԼԵՏՆ-ՊԼՈՒՄ

Ընկերվար Միջազգայինի Ֆրանսական հատուածը (S.F.I.O.) սկիզբէն իսկ բոյնը եղած է հատուածական վէճերու և ներքին հակառակութեան: Պլում՝ մեծ ներսակութեամբ մը, շարժուած է միշտ, այդ բոլոր գաղութներէն վեր, ինչպէնք յարկն առլ Ֆրանսական ընկերվարութեան, որպէս իրական պետն ու ղեկավարը: Մնած Փարիզ և երկար ատեն երեքփոխան Փարիզի՝ վերջին ներսուծութիւններուն ան շարժողեցաւ ընտրելի՝ ստարկայ զարմած ըլլալով թէ՛ Ֆրանսացի համայնավարներու և թէ՛ զաղաքներու թուան և իրական ստուրիեան:

Լեոն-Պլում կը սերի նորոնգս զաղաքներ, մասուորական և հարուստ ընտանիքէ մը և կը մնայ սովապ և յստկանական ներկայացուցիչը զաղաքի զաղաքաբարապետ և վեհանձն մասուորականութեան, որ բոլոր յաջափոխութիւններուն իրան է իր մեծ սուրբը: Արհեստավոր փաստաբան՝ երկար տարիներ իվեր

ան կը վայելէ մեծ ժողովրդականութիւն Փարիզի կանառին մէջ: Բոլորած է բացառապէս փայլուն ռուսանդական կենսով՝ արտասայտելով որպէս համայնազէտ միտք և զարմացնելով իր դասաստիճանի արտակարգ կանխահասութեամբ մը: Արհաւիրակ-ձերբով՝ ուրաջաբը, Պլուսի կանխահասութեան և համայնագիտութեան մասին կը պատմէ հետաքրքիր միջնաշնորհ:

Առաջնակարգ քաղաքական գործիչ, խորհրդարանային ղեկավար, հիւսնակական գործերու մէջ անվիճելի հեղինակութիւն, տեսարան, հմուտ իրաւագէտ և ընկերային գրող՝ ան այս բոլորէն կտու կտու մեծածախ քննադատ ղեկավար զեղաշուն-գնահատ մը և ունի, ի մէջ այլոց, Պլուսի, ժիւիսի և այլի մասին երկու հատուկներ՝ որոնք շատ հետաքրքիրութիւն արթնացած են: Իր մէկ գործը «Du mariage» արժանացած է բազմաթիւ հրատարակութեան, յարուցած է կիրք և աւազին ազդեցիկ՝ իր արտասայտած մտքերուն նորութեանը ու յանդիմանականը և կը մտայ, ամուսնութեան շուրջ դրած լուսարդի ուսումնասիրութիւններէ մէկը: Պլուս կտած է նաև նորիւր և հողերան թատերական քննադատ մը: Բարեկամ և հարկի լուսարդի քայտարողներէն մէկը Բրեսլայ շարժման Պարսպայի, ծագումով և նոյնիսկ զգացումով հրեայ նաև ինք՝ իզուր չէ, որ մարդիկ կը ցաւին, որ ղեղաբանական քննադատը կորսած է՝ քաղաքական գործիչ և կուսակցական ղեկավարի կրկնակ զբոսումներուն մէջ:

Պլուս, մեծ և տկար մտաւորական մըն է, թափուած ամբողջովն հին յունական և դասական արեւեստով, Քաթիով ղեղարկեստագէտ և իտրպակ ներազգայ, պատրաստուած Մարքսի, ժիւլ-Վերնի և Ժան-Ռոսնայի դասակարգային և ընկերվարական դաշապարհներով՝ պիտուն, ղեկարկեստագէտ ու նուրբ հետեր, որ կը դիմէ բաներուն խողովքին տիրելու համար մարգտոց հողիին՝ ան կը մնայ հուզել ընկերվարական ղեկավարութեան մէջ մեակը, որ կըցած է համարել իր սանին մէջ, մարգիտութեան երկու գլխաւոր հաստածներուն՝ քաղցնիներուն և աշխատատեղներուն ներշնչումներն ու էական յաղակիչները:

Որպէս քաղաքական մարդ՝ ան իր ամբողջ շարքը դեռ չէ տուած, բայց է շնորհիւ ձախակողմեան կառավարութեան ստանն ան ապացուցուց, որ դիմէ մարդիկը գործածել՝ իր կուսակցութեան շահերուն համար: Հերիտի վրա մեղք ձգած իր մեծ ազդեցութիւնը՝ հրաւիրեց իր վրա ամբողջ քաղցնիութեան ստանլութիւնը:

Պլուս, այս բոլորէն զատ, կը յայտնի նաև որպէս տղայնազար ու քայտասակն համոզիչ հրատարակադիր մը: Տնօրէն է ընկերվարական պայտանութիւնը՝ Քաթիի վրա, ուր զգած առաջնորդները՝ կը յայտնին ղեկավարին և զողաքական գործիչին կողմէն, նուրբ խորհրդածող մը: Պլուս չունի մեծ ժողովրդականութիւն մը, լայն անկախով մուգան ընկերվարական վարչապետն է: Իր շնորհած մտաւորականի և հրեայի հանգամանքը՝ զայն խոտիկ կը դարձնէ մէկ կողմէն բանորդական վարի խաւերուն և միւս կողմէն՝ քաղցնիութեան համար:

IV

ԷՄԻՒ ՎԱՆՏԵՐՎԱՆՏ

Ինչպէս Օրթո-Պլուսերը ընկերվարական Աւստրիոյ, Էմիւ-Վանտերվիտն այս կը հանդիսանայ անտարկելի և անթխելի պարագլուխը պիտի բանորդական և ընկերվարական շարժման, երկար տարիներէ իմեր: Արդէն գրիմէ ծեր՝ բայց դեռ շատ աշխուժ ու խախտանք ընդունակ՝ ան կը կամարի ո՛ր թիայն պէտք բանորդական ղեկավարը՝ հապա նաև համարակիցողներէն և ստեղծողներէն մէկը այն հսկայ կազմակերպչական ցանցին, որ փոքրիկ Պիեթիմ վերանակ է, ջարդերի իրաւակարգին մէջ իսկ, կարծես ընկերվար կարգերով կազմակերպուած երկրի մը: Չարգանգան ժողովրդական ամբողջ Պիեթիմայի մէջ և Պիեթիմայից շուրջ, պիտի բանորդութիւնը զայն կը կոչէ պարզութեամբ զմեր պարտնը՝ (Le patron):

Մագումով՝ քաղցնի ընտանիքէ և Պլուսի պէս շնորհած մտաւորական ու ղեկարկեստագէտ, ան մեծապէս հմուտ է նաև իրաւագիտական ինչկերներու մէջ: Գիտելիկ հաստեր մը մէջ՝ զորս լոյս ընծայեց պիտի ընկերով. կուսակցութիւնը՝ իր պայքարի ընկերները կը խօսին ստանձնելի դուրսներու մէջ՝ Բարդիսիմ, Բաղաւական գործիքի, կուսակցական ղեկավարներ, փիլիսոփայի, գեղարվեստագիտի, տեսարանի և մարդուն մասին՝ մեծ գուրկաներով: Համարակցում՝ Պլուսիմ նման ու զուգէ սակի հմուտ՝ ան նոյն ստան կարող դաստիարակներէն մէկն է Պիեթիմի համարարանին և ընկերվարական բարձրագոյն վարժարանին:

Վանտերվիտ նաև ուժեղ հրատարակադիր մը և շատ բնորոշ մտանադիր մըն է, ըլլալով նոյն ստան կարող և փորձուած փաստարան մը: Որպէս հրատարակադիր՝ անհամար են իր գրած յօդուածները շատ մը երկիրներու մամուլին մէջ: Որպէս մասնահազիր՝ աւելի քան հարիւր դէպք, տեղորոշներ և պրակներ ունի հրատարակած քաղաքիկ ինչկերներու շուրջ՝ սկսելով ղեկավարի իրաւագիտական խորհրդատուութիւններէ մինչև զուտ կազմակերպչական ինչկերներու մասին: Որպէս ընկերվարական տեսարան՝ զայն կարելի է համարել մէկը՝ Կարլ-Մարքսի գործը լուսարդոյն: ճանչցողներն: Աւստի ուղղափառ ըլլալու՝ մարքսեան և ուր թէ կոյր նեաները, հողային ինչկերներու և աւահարակի Մարքսի վարչապետութեան շուրջ զրոյս իր գործերը՝ լուսարդոյն կերպով կը լուսարանին վարպետին գործերը:

Որպէս քաղաքական ղեմք բաւական ծանօթ է իր կենսը, 1825-էն 1927 իր խաղացած դերը՝ Ազգ. Դանակցութեան մէջ, որպէս Պիեթիմայի ինչկապայտոցիչ և որպէս արտաքին գործերու նախարար՝ խոսն աւելիներէն մէջ: Որպէս այդպիսին՝ մէկն է Լաֆարնայի դաշինք ստեղծողներէն: Վանտերվիտ, ճակատագրապէս պիտի զայ կրելի իշխանութեան գլուխ՝ որպէս ներկայացուցիչը վեց հարիւր հարար կազմակերպուած պիտի բանորդութեան:

Վանտերվիտ լուսարդոյն և սմեկնէն մեծ տիրոնն է պիտի ընկերվարութեան և լուսարդոյններէն մէկը ամբողջ Միջնադարին: Յուզել, արտասուչ և տաք ղեկաւարութեան մը ունի, որ կը զերէ ունկնդիրը: Երեսփոխան՝ զեռ շատ երիտասարդ տարիքէն և օրէնագէտ՝ բանորդական Պիեթիմայի իրեն կը պարբի աղբարկանութեան ղեմ հաստատուած այնքան օգտակար օրէնքը: Երկար ստան նախագահ երկրորդ Միջնադարին, Վանտերվիտ մէկն է միջնադարին ընկերվարութեան վաստակաւոր և ղեկավար ղեմքերէն ու կը պայտիչ ընդհանուր յարգանք:

Կը պատկանի Միջնադարին և իր կուսակցութեան կերպրնին, կարելի է ըսել նոյնիսկ մարխողմիկ:

Y

ՖՐԻՑ-ԱՍԼԵՐ

Ֆրից-Ասլեր զաւակներէն երէցն է Վիգոր-Ասլերի: Նման է 1870-ին Վիգոր: Իր ուսումը ստացած է Նախ Վիգորայի և յետոյ Գերմանական Զինեղբորոյ մէջ: Մեծցած է իր մեծ հօրը շունչին սակ, մտաւորական բարձր կարողութիւններով օժտուած ընտանիքի մը մէջ, կանուխէն իր երիտազար իմացականութեան զարուացած է ընկերվարական զարգաբարակ մթնոլորտի մէջ: Գաւընութեամբ աւարտելէ յետոյ, բնագիտական և մաթեմատիքի վարպետակ ճիւղերը, զեռ շատ երիտասարդ, Յիւրիսի համարարանին մէջ փոխ-դասախօս կը կարգել բնագիտութեան և մաթեմատիքի: Որոշ ստանն մը կը վարէ նաև ղեկերական ընկերվարական պայտանութիւն իրաւագիտութիւնը: 1911-ին՝ կը վարչապետայ իր հայրենիքը՝ Վիգոր, երբ դեռ հայրը ողջ է և շուտով կուսակցութեան մէջ կը հասնի ղեկավար դերքէ և կանուխի ընդհանուր բարտուար: Այդ շրջանին է, որ կը մտնէ կուսակցական մամուլի մէջ և յետոյ՝ ճէր-Քամիֆիլ):

Մեծ-պատերազմի ժամանակ մէկն է եղած այն բացառիկ ընկերվարական պետերէն, որ պաւած են իրենց պարագիտութիւնն ու իրենց ղեկիչ շունչներին կուսակցութեան ղեկավարի ղեմ: Ֆ. Ասլեր, այդ ճակատագրական օրերուն, իրական ղեկավար՝ իր կուսակցութեան ձախակողմիչը գրած է անհամար յօդուածներ, շատ բաւուն և շատ խիտ լեղակ մը՝ պատերազմի և պատերազմի սարգողներուն ղեմ: 1918-ին, ան անձամբ կը սպաննէ Աւստրիոյ վարչապետ Երիւրը, որ ղեմնիկ և բանակով իշխանապետութեամբ կը ճնշէ ժողովուրդը՝ Վիգոր, որ կը բանարարէր ազգային փոքրամասնութիւնները: Հօս է, որ հրատարակ կուզայ իրական յեղափոխական իր խոտանքը: Իր հերոսական այս զործը կը վարձարի, հարկէ, մահապատժովով, որ ժողովրդական ճնշումի վրա կը վերածի 20 տարուան բանտարկութեան: Երկու տարի յետոյ յեղափոխութիւնը կարճակէ զայն: Եւ այդ բաւանչէն յետոյ՝ Ասլեր իր հաւատարկութիւնը անկողնութեամբ կը կողմնակրպիւղէ ընդունակութիւններով՝ կը դառնայ միջնադարին ընկերվարութեան ղեկավար ղեմքերէն մէկը:

Նախագահ ստարակական ընկերվ. կուսակցութեան՝ առասկան մեծ յեղափոխութեանէն յետոյ, հիմնադիրներէն մէկը երկուուսկէ Միջնադարին, անկողնութիւն և հետեղապետից յեղափոխական աշխատանք է համարելով, Պլուսի ճնտ տարողուած Միջնադարային ռեփորմ: Եւտով ճանչցած համայնակար ղեկավարներն ու

անոց իրական դիմադրել, Առլեր, յետագային կը հանդիսանայ համայնաբանութեան ամենէն վտանգաւոր հակառակորդներէն մէկը: Առլեր, կարիչ է ըսել, որ զլիստոր հիմնադիրն է և իրական-կազմակերպական զեկամարը նոր Միջազգայինն՝ որուն ներքեւ է հինգ տարիէ իվեր իր ամբողջ դիտութիւնն ու տաղանդը: 1923-էն իվեր, Թուական՝ երբ հիմնուեցաւ Համալսարանի մէջ նոր Միջազգայինը, նախ Թամ Շոի հետ, յետոյ մինակ ան կը վարէ Միջազգայինի քարտուղարութիւնը՝ մեծ հեղինակութեամբ և ձեռնհասութեամբ:

Գրած է բազմաթիւ դրօշներ՝ ընկերային քաղաքական և դիտական: Բնատին մէջ հակայ հետոյ մը՝ դերման բնազէտ Ալեշաքի տեսութիւններուն շուրջ: Մեծ կազմակերպիչ մըն է և բանտարական կրթութեան մեծ տարածիչ մը: Սերած է քաղաքներ և հրեայ-բողոքական ընտանիքէ մը:

VI

ԼՈՒՒ ՏԵ ՅՐՈՒՎԵՐ

ՏԵ-Պրուէր, ծաղւտով ազնւական և բնաւորութեամբ ու նկարագրով՝ բացառութեամբ ամբախի և մաքուր, կը համարուի պիժ բանտարական, ընկերակարական և համագործակցական շարժման առաջնայ: Աւելի ժողովրդական քան Վանտրվիլտ, տէր՝ անասնման, լայն ու խոր հետաւորութեան մը, մտքի շատ մը կարճ ամեններու մէջ, խորպէս ծանօթ պատմութեան, գիրխոստայնութեան և քաղաքական խնդիրներու՝ զայն կը կոչեն պիժ ընկերակարութեան զեւանազէտը:

Դեռ ուսանող ժամանակէն իսկ՝ ամբողջովին ներքեւ

ընկերակարական շարժման, աւելի քան քառորդ դար յետոյ՝ ան կը պահէ դեռ, երիտասարդ հասակացեալի իր մեծ աշխուժն ու զուարթութեան ոգին: Դեռ մինչև վերջերս պատուիրակ պիժ կառավարութեան Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ՝ իր դերը կցած է աւելի քան բարեբար զինաթափութեան խնդիրն մէջ: Հրոստանքաւ իր պատուիրակի պաշտօնէն՝ երբ ընկերակարական նախարարները ձեռքէն դաշինքը՝ պահանջելով զինտարական ծառայութեան կրճատումը:

Մերակուսական տարիներէ իվեր, հին զինտարու և տարածիչ համագործակցական շարժման, դիտուն դասախօս և առաջնակարգ հետաոր՝ անասնման է իր ազդեցութիւնը բանտարական և միջին խաւերուն վրա: ՏԵ-Պրուէր, ինչպէս Վանտրվիլտը լաւ լրագրող մըն է և կը վարէ պիժ ընկերակարականներու պաշտօնաթերթին շուրջ փեռփռի-ի արտաքին բաժնի խմբագրութիւնը: Կը զստահուէ Թէ՛ Պրիւսիի համալսարանին և Թէ՛ բանտարական բարձրագոյն դարձարանին մէջ:

Կը պատկանի Վանտրվիլտի սերունդին, մօտ վաթսուն տարեկան՝ բայց դեռ յարթալագով, առոյշ և կարեւոր ճամակ անկողնութիւն և մաքուր Թիւն, կը նմանի հինաւոր քաղաքի մը՝ երբ իր պարզ զայն սրտատու զինտարութեամբ կը խօսի, համակերպ բոլոր սեփականները իր անասնման քարտեթեմբը: Կը գտնուի պիժ կուսակցութեան ձախկողմը, դէմ է քաղաքական կառավարութեան մէջ մասնակցութեան սկզբունքին: Մեծ քաղաքացի մը և իրական ազնւական մը:

Վ. Շ.

Կ Ա Ռ Ս Ա Կ Յ Ա Կ Ա Ն Կ Ե Ա Ն Ք

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻՆ Զ. ՇԻՐԱՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Օգոստոս 31-ին բացուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Եւրոպայի Զ. Շրջանային ժողովը, գաւառական փոքրիկ քաղաքի մը, Վալանսիտէ: Եւրոպայի շրջանը մեր կուսակցութեան ամենէն երկուսարդ շրջաններէն մէկն է: Նախ քան իր գիրքի վերջին դէպքերը կուսակցական երկու փոքրիկ կորիզներ գոյութիւն ունեցած են՝ Փարիզի և Մարսէյի մէջ, զլիստարաբար, Մարսէյի մէջ՝ կազմուի՝ տեղական փոքրիկ գաղութին պատկանող և կամ անբարձր ընկերներէ և Փարիզի մէջ դաշնակցական ուսանողներէ և մտաւորականներէ: Այդ երկու դաշնակցական կորիզները դեռ գոյութիւն ունենին՝ երբ Փոքր-Ասիայ և Պալատ գաղթականութիւնը խուժեց Ֆրանսան: Առաջին օրէն իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հանդիսացաւ Ֆրանսայի գիւղերն և գաւառական փոքր և կամ մեծ քաղաքները ցրած պանդախտ հայ աշխատարարութեան միակ քաղաքական կազմակերպութիւնը: Թոյլ սկիզբը՝ Դաշնակցութիւնը հազիւ մէկ տարի յետոյ, արդէն արմատ նետած էր բազմաթիւ գաւառական շրջաններու և գիւղաքաղաքներու մէջ: Առաջին տարին իսկ՝ կատարուեցաւ տեղադրու աշխատանք այդ պանդախտ աշխատարարութիւնը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարական ազդեցութեան տակ պահելու: Տակալին տկար՝ իր կազմակերպական մեքենայով և իր միութեան միջոցներով, Եւրոպայի մեր մարմինը այսուհանդերձ յամառ և հետեւողական կերպով շարունակեց շրջաններ կազմակերպել՝ օգտագործելով զլիստարաբար մեր ընկերներու անասնման գանդութեան ոգին: Սկսելով Լիւսէն, ուր շուտով ծնունդ առաւ գորաւոր կուսակցութիւն մը և իջնելով

մինչև Սէնթ-Էթիէն, Վիէն, Նիս, առանց զանց առնելու հեռաւոր և փոքրաթիւ Պիլժօնի հայ գաղութը և Սպանիոյ սահմանամերձ Պորտօ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, այս վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին եղաւ ամենաբարձր, ուր որ պի մը հայ աշխատարարութիւն կար և դաշնակցական մարմիններու կենսունակ և գորաւոր ցանցով մը պատեց ամբողջ Ֆրանսան: Այս աշխատանքները՝ մեր ընկերներու կողմէ կատարուեցան բուզանաբար մշակութային, ազգային և այլ աշխատանքներու: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, ինչպէս մեր երկրին և բոլոր հայ գաղութներուն մէջ, ստիպւած Ֆրանսայի մէջ ալ հանդէս կուգայ, որպէս ազգային և մշակութային մարմիններու գործունէութեան գլխաւոր լծակը: Հանդիսանալով հայ տարագիր աշխատարարութեան ամենէն հարազատ և իրաւաստ արտայայտիչը, ան չէր կրնար հեռու կենալ այս նուրակազմ գաղութին կարծած ճիգերէն՝ ցրած և անտր համայնութեաններէն փարձակելով և հասկանալով իր մը յառաջ քերելու համար: Այդպէս է որ մեր վերջին տարիներու կուսակցական կենսոյին մէջ խոշոր տեղ ունեցած են այս բոլոր հարցերը: Այդպէս է, որ ամենաբարձր, ուր Դաշնակցութիւնը կայ և կը գործէ՝ ազգային կենսոյ տեսքով է առանձին գոյն: Մարսէյի սկսեալ, ուր մեր ընկերներու տարիներու յամառ և գնահատելի աշխատանքին գնով ստեղծած է դպրոց, ազգային կազմակերպութիւն և բազմաթիւ միութիւններ, մինչև գաւառական փոքր շրջանները Փօն աՕպընա, Պիլժօն, Պորտօ և այլն, մինչև Փարիզ, ուր գրեթէ բոլոր մշակութային և այլ միութիւնները կապրին

դաշնակցական կամ անոր գաղափարական ազդեցութեան տակ մեծցած մտաւորականութեան ու երիտասարդութեան բերած կորուովն և ուժովը, Հ. Յ. Գաշնակցութիւնը գրաւած է՝ առաջնակարգ տեղ:

Այս աշխատանքը կատարւած է մեծ գոհազուրկումներով գնով: Երբանի մը մէջ, որ հինգ տարի առաջ, գրեթէ ոչինչ կար՝ ստեղծւած է գորաւոր և բազմաճիւղ կեդրոնական կոմիտէութիւն մը: Կատարւած գործին գլխաւոր պատիւը՝ կը պատկանի հայ աշխատաւորութեան, որ ամէն տեղ բացառիկ փութկոտութեամբ մը կը պատասխանէ Հ. Յ. Գաշնակցութեան կոչին: Այս աշխատանքը կատարւած է նաև հակառակ համայնավար և ռալկավար բռնոր խայտաբղետ և ապագային տարբերում մեր դէմ մղած քառ և բառն կրիին, և յաղթելով այն տարբերում:

Ահա՛ այս կուսակցական կարգադրիչ և ուրախափայլմաններու տակ է, որ բացեցան *Վարանսի* Զ. Երջանային ժողովը: Ընդունելով ամէն տարի գաւառական քաղաք մը, որպէս շրջանային ժողով վայր՝ Երբայայի մեր մարմինը կապագայունէ իր մտանգութիւնը՝ մնալու ժողովուրդին մէջ և գործելու անոր հետ:

Սպասելի յետոյ տեղական և շրջանային բոլոր գործերը՝ Զ. շրջանային ժողովը, որ բոլոր նախընթաց պարզամտաւորական ժողովներէն աւելի բազմամարդ էր, գրաւեցաւ, այս քաղաքական վայրկեանին հայ ժողովուրդը հետաքրքրող գրեթէ բոլոր հարցերով՝ որ օրակարգի նիւթ կը կազմեն նաև Հ. Յ. Գաշնակցութեան յառաջիկայ ընկղհանաւոր ժողովին: Միահամուռ, միակամ և բացառիկ խանդավառութեամբ մը՝ ան անգամ մըն ալ ներագործեց միացեալ և անկախ Հայաստանի գաղափարը, գաղափարականօրէն հետըգծեալ գայն աւելի քան հիմնաւորած գտնելով և մերժելով հայ քաղաքական կեանքը որ և ձևով իր բնական հունէն շեղեցնող ամէն ձգտում: Այսպէս է, որ ան իր դասապարտութեան խիստ և վնասկան յօսքը ըստ՝ վերջերս ռալկավար մամուլին և որոշ շրջանակներու մէջ ծնունդ առած շարժումի մը հանդէպ, որ իր յայտը կը կապէ ինչ որ քաղաքական կասկածելի իրադար-

ձուքեանց՝ ձեռք ձգելու համար կիրիկիւն: Երջանային ժողովը այս ցնորքը գտաւ թէ՛ անիրականանալի, թէ՛ արկածախնդրական և թէ՛ վտանգաւոր հայ քաղաքական մտածողութեան համար, որուն մեծագոյն նախնուն է՝ հայ քաղաքական դասի կեդրոնացումը իրական Հայաստանի և սահմանաւերժ շրջաններուն մէջ:

Երջանային ժողովը մանրամասնօրէն բնեց նաև հորիորդ Հայաստանի կացութիւնը և իր ամբողջ ուժով դասապարտեց հայ համայնավար մարգարաններու ապագային և հակառակ քաղաքականութիւնը: Անոնց անորակելի ընթացքը՝ հայ ժողովուրդի կեանքին այս քաղաքական վայրկեանին, երբ փոխանակ գինելու գայն և պատրաստելու ամէն հաւանականութեանց, ընդհակառակն կը զինաթափեն հայ գիւղացիութիւնը: Երջ. ժողովը յայտ բերաւ ուժի և վայրկեանի աներաժշտութեան մեծ գրաւակցութիւն մը՝ յայտնելով իր պատրաստականութիւնը՝ հետեւելու Հ. Յ. Գաշնակցութեան գերագոյն մարմնին տակիք բոլոր որոշումներուն՝ յանուն հայ աշխատաւոր ժողովուրդի ազատագրութեան:

Երջ. ժողովը իր գայրաբը յայտնեց երկրի մէջ կատարւած ձերբակալութեանց առթի՛ւ և իր համերաշխութիւնը՝ հայ ժողովուրդին հետ, որ կը տառապի խորհրդային բռնակալութեան մականին տակ:

Ժողովը, մանրամասնօրէն և պատասխանատուութեան մեծ զգացումով մը բնեց նաև հայ-քրքական փոխ-յարաբերութիւնները և աւելի քան երբեք գտաւ, որ պէ՛տք է ամբողջ ուժով պահանջել մեր իրաւունքները, աշխատիլ կենդանի պահել մեր դասը և երբեք չի լքել մեր մեծ պահանջը՝ որ ռննիմք թարգմտել:

Ա Ջ Դ

Հ. Յ. Գաշնակցութեան կարպատի Երջանային ժողովի որոշմամբ, հակախուսակցական և հակակարգապահական արարքների համար, կուսակցութիւնից արտաքուստ է *Պարոյր Լեւոնեանը*:

Հ. Յ. Գ. ԲԻՒՐՈ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բանաբակ... 193
 Բանբար... 193
 մարին աշխատանքները (Վ. Շ.) 196
 Գ. Համագումարին բանաձեւերը 216
 Հ. Յ. Գաշնակ. Գ. համագումարում (Ա. Ա.) 225
 Հ. Յ. Գաշնակցութեան հետեւով (Ա. Ա.) 226
 Հ. Յ. Գաշնակցութեան և խորհրդ. իշխանութեան միջև համաձայնութեան փորձեր (Լ. Ն.) 231
 Թիւրքիոյ շարք 234
 Համառոտ տեղեկութիւններ Միջազգայինի մասին 236
 Փանի մը դէմքեր՝ Միջազգայինին (Վ. Շ.) 237
 Կուսակցական կեանք 239

« Դ Ր Օ Շ Ա Կ » - Ի
ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

«ԴՐՕՇԱԿ»-ի տարեկան բաժնեդէնն է Ֆրանսայի, Յունաստանի, Իտալացիայի, Ռումանիայի, Երպասկան այլ երկիրների, Միւրիայի և Պարսկական Ատրպատականի *Համար*՝ 25 փրանս. փրանկ:

Անգլիայի, Ամերիկայի, Սփիւտառի, Պաղեստինի, Միջագետքի, Պարսկաստանի, Հնդկաստանի և մնացած բոլոր երկիրների *Համար*՝ երկու դոլար:

Բաժանորդադրելի կարելի է Էւրոպայի մասի սկզբից:

« Դ Ր Օ Շ Ա Կ » - Ի

Թիւն արժէ 2 ֆր. 50 սանտ.

« Դ Ր Օ Շ Ա Կ » - Ի Հասցէ՛ն՝

M¹⁰ S. AGOPIAN.

5, rue des Gobelins, 5. Paris (13^e)